

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Економічний факультет
Кафедра менеджменту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
за освітньо-професійною програмою
«Менеджмент організацій і адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

на тему: **«Ризик-менеджмент кредитної діяльності
комерційного банку»**

Виконав:	студент групи ЕкмМ-21з <i>Луговський Станіслав Валерійович</i>	_____
Науковий керівник:	асистент кафедри менеджменту, к.е.н. <i>Шпарик Ярема Ярославович</i>	_____
Рецензент:		_____

Львів-2022

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Економічний факультет
Кафедра менеджменту

ДРУГИЙ (МАГІСТЕРСЬКИЙ) РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ
за освітньо-професійною програмою «Менеджмент організацій і адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри менеджменту

_____ проф. Кундицький О. О.

«___» _____ 202_ р.

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу магістра

Луговського Станіслава Валерійовича

прізвище, ім'я, по-батькові

1. Тема роботи: Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку

затверджена на Вченій раді факультету від «15» _____ грудня _____ 2021 р., протокол № 5.

2. Термін подання завершеної роботи: 01 грудня 2022.

3. Вихідні дані до роботи: _____

_____

_____

_____

4. Перелік питань для розробки роботи (зміст розрахунково-пояснювальної записки):

_____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): _____
рисунки, таблиці, у т.ч додатках

”

6. Консультанти з роботи (із зазначенням розділів роботи, до яких вони відносяться):

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	ас. Шпарик Я.Я.		
Розділ 2	ас. Шпарик Я.Я.		
Розділ 3	ас. Шпарик Я.Я.		

7. Дата видачі завдання: _____

**КАЛЕНДАРНИЙ
ПЛАН**

№ п/п	Найменування етапів	Термін виконання	Примітка, підпис
1.	Вибір теми та затвердження попереднього плану роботи	до 15.12.2021 р.	
2.	Підбирання та аналізування теоретичної бази дослідження. Написання першого розділу роботи	до 01.03.2022 р.	
3.	Підбирання та аналізування практичного матеріалу. Написання другого розділу роботи	до 01.07.2022 р.	
4.	Написання третього розділу роботи	до 01.09.2022 р.	
5.	Оформлення вступу та висновків	до 31.09.2022 р.	
6.	Подання готової переплетеної роботи на кафедру	до 01.12.2022 р.	

Студент _____

Науковий керівник _____

Луговський С.В.

ас. Шпарик Я.Я.

АНОТАЦІЯ

Луговський Станіслав Валерійович

Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку. – Рукопис.

Львівський національний університет імені Івана Франка . – Львів, 2022.

Роботу присвячено вирішенню теоретичних, методологічних і методичних питань ризик-менеджменту кредитної діяльності комерційних банків за умов трансформаційних перетворень в економіці України. Розкрито економічну природу та зміст банківських ризиків, узагальнено концептуальні підходи до визначення суті та структури ризик-менеджменту банку. Вивчено правове регулювання ризик-менеджменту комерційних банків в Україні. Досліджено тенденції розвитку кредитної діяльності банків України для визначення сучасних вимог до організації системи кредитного ризик-менеджменту комерційних банків. Проаналізовано етапи процесу управління кредитним ризиком. Розроблена методика комплексної оцінки ризику кредитного портфеля банку. В результаті дослідження зарубіжного і вітчизняного досвіду запропоновано удосконалити процес ухвалення рішень щодо надання позички. Розроблена методика оцінки якості вхідної інформації та алгоритм її застосування. Запропонована модель оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника на основі врахування фінансових та якісних складових. Рекомендовано запровадити Кодекс професійної поведінки кредитора.

Ключові слова: банківський ризик, індивідуальний кредитний ризик, портфельний кредитний ризик, кредитоспроможність, банківський ризик-менеджмент, управління кредитним ризиком, система кредитного ризик-менеджменту, оцінка кредитного ризику, кредитний моніторинг.

ANNOTATION

Lugovskij S

Risk-management of credit activity of commercial bank. - Manuscript.

Lviv University. - Lviv, 2022.

The system overall management of the place of financial management and clarifying its essence as a science of financial management enterprise, any form of ownership and legal form aimed at achieving strategic and tactical goals - steady growth of income (profit) of the enterprise, rational use and maximizing its market value.

Discovered state financial management joint stock company Western Regional tourism and methodical principles of financial analysis as a component of financial management, which makes it possible to evaluate the financial needs to achieve the strategic goals of management. Thesis there is determined metrics for assessing the financial situation of the company, advanced through the study of normalized and standardized critical values.

A mathematical model of financial management based on modeling financial condition.

Keywords: management, financial management, financial standing, financial analysis, dividend policy, management model.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ БАНКУ	7
1.1. Теоретичні узагальнення щодо сутності та змісту термінів «ризик» і «ризик-менеджмент»	7
1.2. Методи класифікації банківських ризиків	16
1.3 Системний підхід до управління ризиками в банківській діяльності	26
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В «ПРИВАТБАНКУ»: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	36
2.1 Організація ризик-менеджменту кредитної діяльності банку	36
2.2 Ідентифікація ризиків кредитної діяльності комерційного банку	45
2.3. Аналіз інструментів та методів управління кредитним ризиком	60
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ «ПРИВАТБАНКУ»	75
3.1. Вдосконалення оцінки рівня ризику банку на основі визначення економічного капіталу	75
3.2. Активізація впровадження новітніх форм, методів, інструментів управління ризиками в діяльності комерційних банків	85
Висновки до розділу 3	98
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ	116

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі масштабного та динамічного розвитку системи українських банків протягом останніх років все більше уваги приділяється питанням оцінки й управління банківськими ризиками з боку керівництва фінансових установ, їхніх акціонерів, аудиторів, клієнтів і контрагентів, і в першу чергу – Національного банку України як державного інституту, що сприяє дотриманню стабільності банківської системи України. Значного імпульсу практика вітчизняного ризик-менеджменту отримала з експансією іноземного капіталу у фінансовий сектор нашої держави, що привнесло з собою нові технології, методики, моделі та вимоги до якості управлінської інформації.

Проте світова фінансово-економічна криза та її наслідки для найбільших фінансових установ світу поставили під сумнів адекватність багатьох базових принципів сучасного фінансового менеджменту. У тому числі виникли питання й щодо ефективності існуючих підходів до управління банківськими ризиками, зокрема під час операцій з похідними фінансовими інструментами.

Дослідженню окремих питань у сфері оцінки ризиків і ризик-менеджменту присвячені численні роботи провідних вітчизняних вчених зі сфери банківської справи, теорії економічного ризику, фінансового менеджменту: В. В. Вітлінського, А. П. Вожжова, І. В. Волошина, В. М. Гранатурова, Л. А. Клюско, С. М. Козьменка, Н. І. Костіної, В. М. Кочеткова, М. Г. Лапусти, Л. О. Примостки, Л. Ф. Романенко, М. І. Савлука та багатьох інших авторів. Серед російських науковців слід зазначити роботи О. П. Альгіна, І. Т. Балабанова, О. А. Лобанова, М. А. Рогова, О. В. Чугунова, О. Б. Ширінської. Серед відомих західних фахівців банківського ризик-менеджменту варто відзначити роботи Дж. Бессіса, А. Васічека, Х. ван Грюніга, М. Онга, П. Роуза, Дж. Сінкі, К. Хорчера, Г. Шроека та багатьох інших.

Водночас за всієї значущості розробок вітчизняних і зарубіжних науковців на сьогоднішній день недостатньо дослідженими залишаються питання поєднання оцінок окремих ризиків у комплексну, інтегровану систему ризик-менеджменту,

побудова якої ґрунтується на засадах системного підходу. Крім того, існуючі методи та методики оцінки банківських ризиків характеризуються багатоваріантністю та неоднозначністю, які не дозволяють порівнювати результати один з одним, а тим більше – поєднувати в один показник.

Зазначене вище доводить актуальність теми магістерського дослідження, його важливе теоретичне та практичне значення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й розробка науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо організації ризик-менеджменту в комерційних банках на засадах системного підходу. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити сутність понять «ризик» і «ризик-менеджмент» у контексті історичного, теоретичного та практичного аспектів;
- розробити класифікацію банківських ризиків на основі критеріїв, що враховують системоутворюючі складові банківського ризик-менеджменту;
- визначити особливості процесу управління ризиками в банківському середовищі, вплив існуючої законодавчої та нормативної бази на його організаційно-функціональну структуру;
- проаналізувати форми і методи оцінки банківських ризиків, тенденції, які спостерігаються в банківській системі України;
- розробити фінансово-економічний механізм ризик-менеджменту комерційного банку з урахуванням понять «ризик-капітал» та «економічний капітал»;
- обґрунтувати практичні рекомендації щодо впровадження форм, методів, інструментів і стратегій управління ризиками в діяльності комерційних банків;
- розробити економіко-математичні підходи до оцінки основних банківських ризиків, що дасть змогу поєднати результати цих оцінок в один показник;
- побудувати модель інтегрованої оцінки основних банківських ризиків.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками в «ПРИВАТБАНКУ»

Предметом дослідження є фінансово-економічний механізм ризик-менеджменту в комерційних банках на засадах системного підходу.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стало вивчення й творче переосмислення основних досягнень вітчизняної та зарубіжної науки в сфері банківської справи, теорії економічного ризику та фінансового менеджменту. Для досягнення поставленої мети залежно від цілей і завдань поєднувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: історичний аналіз, індукція та дедукція – при визначенні теоретичного й практичного аспектів понять «ризик» і «ризик-менеджмент»; порівняльний аналіз, метод логічного узагальнення та наукової абстракції – при дослідженні наявних класифікацій банківських ризиків і розробленні авторської класифікації, визначенні особливостей процесу управління ризиками в банківському середовищі, аналізі форм і методів оцінки банківських ризиків; експертних оцінок, а також статистичний, графічний і кореляційно-регресійний аналіз – при дослідженні тенденцій, які спостерігаються в банківській системі України з погляду ризик-менеджменту; метод стохастичного моделювання Монте-Карло при розробленні підходів до індивідуальної оцінки окремих ризиків та їхнього поєднання у загальну величину.

Інформаційна база дослідження – статистичні й аналітичні дані Держкомстату України, Національного банку України та Міністерства фінансів України, законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України та Національного банку України, монографічні дослідження й наукові публікації з питань оцінки та управління банківськими ризиками, а також дані щомісячної фінансової звітності майже 100 комерційних банків України за 2013–20215 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження, які мають наукову новизну й отримані особисто автором, полягають у обґрунтування необхідності впровадження досвіду зарубіжних банків щодо оцінки кредитного ризику за допомогою статистичних моделей, заснованих на VaR-технології; використання кредитних рейтингів для визначення рівня ризику і відстеження його протягом дії кредитної угоди;

удосконалення організаційної структури кредитного ризику, у першу чергу, для банків з розгалуженою філіальною мережею.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел і додатків.

Загальний зміст магістерського дослідження викладено на 121 сторінках, у тому числі основного тексту – 97 сторінках. Робота містить 17 таблиць, 38 рисунків і 6 додатки, що розміщені на 6 сторінках. Список використаних літературних джерел становить 124 позицію на 13 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ БАНКУ

1.1. Теоретичні узагальнення щодо сутності та змісту термінів «ризик» і «ризик-менеджмент»

У теорії ризику найпоширенішою, але також дуже суперечливою є ідея, що ризик — це невизначеність. Зв'язки між цими поняттями настільки міцні, що, як зазначив відомий польський учений Оскар Ланге, економісти неокласичної школи (кінець XIX – початок XX ст.) довгий час використовували термін «невизначеність», а не «невизначеність». ризик».

В економічній літературі термін «ризик» зустрічається одночасно з теорією підприємництва, а найпершим представником і засновником вважається британський економіст Річард Кантілон (1680-1734). Він вперше ввів у науковий обіг поняття «підприємницький дух», термін «підприємець», що стосується особи, яка «купує за відомою ціною і продає за невідомою ціною» [18, с. 115], отже, ризикуючи. і ризиковані дії за умов.

Наукова дискусія щодо обґрунтованості тлумачення поняття «ризик», викликаного «невизначеністю», триває вже понад 100 років [42]. Американський учений Алан Віллетт вперше спробував пролити світло на цей економічний аспект у своїй книзі 1901 року «Економічна теорія ризику та страхування». значення, але все ще вважається, що воно пов'язане з проблемою невизначеності. Так, А. Віллетт сформулював свою точку зору на співвідношення ризику та невизначеності, виходячи з принципів загального детермінізму, що всі видимі явища, включаючи випадковість, обов'язково є причинними явищами і таким чином стають наслідками інших явищ. Але незнання повного набору передумов призводить до ефекту випадковості, так що у людей виникає стан невизначеності.

Так, за А. Віллеттом, ризик є об'єктивним, але пов'язаним із суб'єктивною невизначеністю або об'єктивною кореляцією суб'єктивної невизначеності [22, с.10].

У багатьох випадках ризику визначаються як можливі значні збитки, пов'язані з впровадженням економічних, організаційних, технологічних рішень, нещасними випадками, банкрутством бізнесу (підприємства), зниженням вартості акцій, валюти тощо. Також було сказано, що відхилення від очікувань можуть проявлятися як можливі невдачі або отримання більше, ніж очікувалося. Деякі автори визначають ризик як ймовірність того, що очікуваний результат не буде досягнутий або що прогнозований (очікуваний) результат не збігається з фактичним результатом. Перерахувати всі визначення та методи практично неможливо. Це зрозуміло, оскільки ризик як економічна категорія багатоаспектний і має складну діалектичну структуру. Найпоширеніші визначення терміна «ризик» у сучасній науковій фінансово-економічній літературі такі:

□ «Ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття зацікавленими сторонами об'єктивно існуючої невизначеності та суперечливих економічних відносин, а також обтяжений можливими загрозами та невикористаними можливостями» [22, с. 56];

□ «Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуаціях неминучого вибору, за яких ймовірність досягнення бажаних результатів, невдач і відхилень від цілей може бути кількісно та якісно визначена» [37, с. 21];

□ «Ризик – це можливість втрати доходу або зниження ринкової вартості капіталу банку через несприятливі зовнішні чи внутрішні фактори. Цей втрат може бути прямим (втрата доходу або капіталу для банку) або непрямим (обмеження організації здатність досягати своїх бізнес-цілей) потенціал). Ці обмеження обмежують можливості банків здійснювати поточну діяльність або використовувати можливості для розширення свого бізнесу»[10];

□ «Ризик загалом слід розглядати як можливість або загрозу того, що результат конкретного рішення чи дії відхиляється від очікувань» [38, с. 10];

□ «Ризик загалом слід інтерпретувати як ймовірність втрати частини ресурсу або неодержання очікуваного прибутку» [65, с. 24].

Тому суть слова «ризик» зазвичай характеризують:

- Ризик – це можлива невдача;
- Ризик – це невизначеність можливих результатів;
- Ризик – це загроза несприятливого результату;
- Ризик – це спосіб дій у ситуації, яка є неясною або невизначеною;
- Ризик – це подія, яка може відбутися або не відбутися;
- Ризик — це дія з надією на щасливий результат;
- Ризик – це можливість відхилення від мети, заради якої було прийнято рішення.

Кількісно невизначеність – це відхилення результату від очікуваного або середнього значення в меншому і більшому напрямках. Ця невизначеність називається «спекулятивною» і контрастує з «чистою» невизначеністю, яка враховує лише можливість негативних упереджень у кінцевому результаті діяльності. У літературі поняття ризику може відповідати спекулятивній невизначеності, як сприятливим, так і несприятливим результатам (наприклад, стосовно операцій на фінансових ринках), і чистій невизначеності (у тому сенсі, що ризик розглядається в страхуванні). В управлінні фінансовими ризиками під ризиком переважно розуміють можливість втрати частини своїх активів, втрати доходів або додаткових витрат внаслідок операційної діяльності, що відповідає концепції чистої невизначеності.

На відміну від самої невизначеності, ризик — це вимірна величина, величина якої кількісно визначається ймовірністю несприятливих наслідків. У вузькому розумінні економічний ризик визначається як ймовірність упущеної вигоди або зниження вартості фінансових активів, компаній в цілому тощо.

Тому, узагальнюючи вищезгадані визначення слова «ризик» вітчизняними та зарубіжними науковцями, вважаємо, що з точки зору безпосереднього управління

ризиками банків слід прийняти таке визначення: Банки виражаються у вигляді абсолютної величини економічний капітал шляхом кількісної оцінки.

Кількісна оцінка ризику фокусується не на ймовірності несприятливих наслідків, а на вартості впливу. Останній може бути виражений як максимальний збиток, спричинений зміною конкретного фактора ризику; середня сума збитку за такими операціями за певний період часу; стандартне відхилення прибутку та збитку; максимальна сума збитку за певний період часу з заданою ймовірністю тощо. Очевидно, що ризик можна розглядати як функцію двох параметрів: ймовірності негативної події та розміру можливого збитку, тобто чутливості портфеля організації до наслідків цієї події.

Проблема управління ризиками існує в кожному секторі економіки, від сільського господарства та промисловості до торгівлі та фінансів, що пояснює її незмінну актуальність. Оскільки всі галузі об'єднані в єдиний механізм через фінансовий сектор, саме тут у гру вступає управління ризиками або ризик-менеджмент. Як бачимо, другою частиною категорії «управління ризиками» є поняття «менеджмент» - окремий вид професійної діяльності, призначений для досягнення певних цілей шляхом розумного використання в будь-якій господарській діяльності підприємства, що працює в ринкових умовах Використання принципів, функцій і методів господарювання механізмів управління фізичними та трудовими ресурсами» [41, с.48] Загалом слово «менеджмент» можна тлумачити як синонім слова «менеджмент», але останнє є ширша категорія, оскільки вона відноситься до різних видів людської діяльності. Між тим, поняття «менеджмент» відноситься до управління соціально-економічними процесами на організаційному рівні.

Тому системи ризик-менеджменту або ризик-менеджмент – це методи та дії щодо зниження ризику несприятливих наслідків [64, С. 42]. У сучасній теорії ризик-менеджменту така діяльність спрямована навіть не на мінімізацію ризику несприятливих наслідків, а на підтримку прийняттого ризику на заданому рівні. За ринкових умов існування ризику неминуче, і чим вище ризик, тим більший можливий прибуток. Сьогодні як глобальні, так і місцеві ринки стають все більш

нестабільними. У цьому випадку менеджери, які уникають ризикованих рішень, стають збитковими і навіть небезпечними для компанії, приреченими на стагнацію та втрату конкурентоспроможності. З розширенням зон ризику управління ризиками стало об'єктивно необхідним і дуже важливим елементом управління.

Ризики в процесі діяльності є об'єктивним економічним законом як обов'язковим атрибутом. У ринковій економіці неможливо керувати підприємством без урахування ризиків, а для ефективного управління необхідно не тільки знати його існування, а й правильно ідентифікувати та конструювати ризики. Важливо пам'ятати, що певні аспекти управлінської діяльності створюють ризикові ситуації на постійній основі. Як великий економіст і політичний мислитель ХХ ст. Фрідріх Август фон Гаєк у своїй відомій книзі «Дорога до рабства»: «Серед багатьох авантюристів лише одиниці досягають успіху, і це Надія, що робить пригоду змістовною» [112, с.191].

Управління ризиками – це необхідність використання в управлінні різноманітних методів, процесів і заходів, щоб певною мірою (наскільки це можливо) передбачити можливість виникнення ризикових подій і прагнути знизити рівень ризику до прийнятної межі.

В. В. Черкасов (1999) визначив основні принципи процесу управління ризиками:

1. Принцип максимізації, який означає, що бажаний якнайширший аналіз можливих причин і факторів ризику, тобто принцип підкреслює необхідність мінімізації рівня невизначеності;

2. Принцип мінімізації відноситься до намагання керівництва мінімізувати коло можливих ризиків і, по-друге, ступінь впливу ризиків на їх діяльність;

3. Принцип адекватності реагування полягає в тому, щоб адекватно та швидко реагувати на зміни, які можуть призвести до ризиків;

4. Принцип прийнятності – менеджери (підприємці) можуть йти лише на розумний ризик.

Процесу управління ризиками передують прогнозування певних проблем і пов'язаних з ними ситуацій. Під передбаченням розуміється наукове і обґрунтоване судження про можливі стани (сценарії), альтернативні траєкторії та існуючі умови майбутніх об'єктів управління. Прогнозні управлінські рішення тісно пов'язані зі стратегічним і тактичним плануванням.

Планування і прогнозування є взаємодоповнювальними етапами, які визначають роль планування як провідної ланки. Прогнозування в системі управління передують плановій розробці багатоваріантної моделі розвитку об'єкта управління. Час, обсяг робіт, числові характеристики об'єктів та інші показники в прогнозі є переважно імовірнісними і обов'язково передбачають можливість внесення коригувань.

Враховуючи практичну важливість управління ризиками, етапи (етапи) цього процесу визначаються таким чином [116]:

1. Аналіз інформації – можна оцінити виникнення всієї сукупності ризиків, чи можуть менеджери вплинути на них при реалізації;
2. Виявити, встановити можливі параметри для всіх можливих ризиків з урахуванням управлінської діяльності та діяльності організації;
3. Комплексний аналіз ризиків (якісний і кількісний) для розрахунку ступеня можливого впливу ризику на функцію керованого об'єкта. Вирішено питання про доцільність залучення до сфери діяльності за наявності інформації про виявлені ризики. На цьому кроці, якщо умови стратегії організації не виконуються, ще можна уникнути ризиків, але в той же час є ризик невикористаних можливостей;
4. Знизити рівень ризику – план дій. Знайти шляхи своєчасного та якісного захисту від неприйнятних ризиків та розробити конкретні механізми правозастосування. Розробляти плани дій щодо запобігання та реалізації ризиків;
5. Контролювати можливі або існуючі ситуації. Після виконання всього вищесказаного необхідно контролювати середовище, яке може адекватно впоратися зі змінами на певному етапі;
6. Виконайте план дій, коли виникає ризик. план виконується;

7. Аналіз, висновки та рекомендації на майбутнє. Негативні та позитивні наслідки управлінських рішень формують досвід, який слід використовувати в майбутній діяльності.

Організація процесу управління ризиками передбачає створення певних організаційних структур як засобу досягнення захисту від надмірного ризику, що впливає на ефективність процесу.

Організація, в якій розробляється рішення з управління ризиками, є важливим фактором забезпечення його якості і значною мірою визначає ефективність управління ризиками та тимчасові та грошові витрати на таке управління. Прийняття управлінських рішень очолює особа (або орган управління), який прийняв рішення. Ця особа (організація) повинна визначити (розробити) рішення проблем і завдань, цілі, рішення та можливі сценарії, а також визначити, хто відповідатиме за виконання. Процес прийняття рішень щодо функціонування та управління може здійснювати заступник керівника органу (особа) прийняття рішень. До розробки проблемних індивідуальних завдань можна залучати функціональних спеціалістів. Ви можете створювати творчі команди, матричні організаційні структури, постійні підрозділи тощо.

Підзвітність за результат прийняття та виконання (або невиконання) управлінських рішень є важливим фактором забезпечення ефективності управління ризиками. Обов'язки ризик-менеджера можуть бути внутрішніми (перед акціонерами, вищим керівництвом, працівниками) і зовнішніми (перед регуляторами, органами влади, громадськістю). Внутрішні обов'язки можуть бути адміністративними (денонс, передача, робота) та господарськими. Це може істотно змінити кар'єру та матеріальні перспективи керівника.

Існує три види зовнішньої відповідальності: юридична, соціальна та моральна. Вони мають різне значення відповідно до культурно-національних особливостей управління.

Система управління ризиками складається з двох підсистем:

- керовані об'єкти;

- Предмет управління.

Об'єктом управління є безпосередньо ризик, венчурний капітал та економічні відносини між суб'єктами в процесі підприємницької діяльності. До них належать, наприклад, відносини між страховиками та страхувальниками, позичальниками та кредиторами, підприємцями (партнерами, конкурентами) тощо.

Суб'єкт управління - це особлива група людей, які використовують різноманітні прийоми і методи управління впливом і цілеспрямовано виконують роль об'єкта управління.

Процес прийняття управлінських рішень у сфері управління ризиками можна розглядати як примусовий через різноманітні зовнішні та внутрішні зміни або їх поєднання [53, с 29]. За типом цих змін можна виділити:

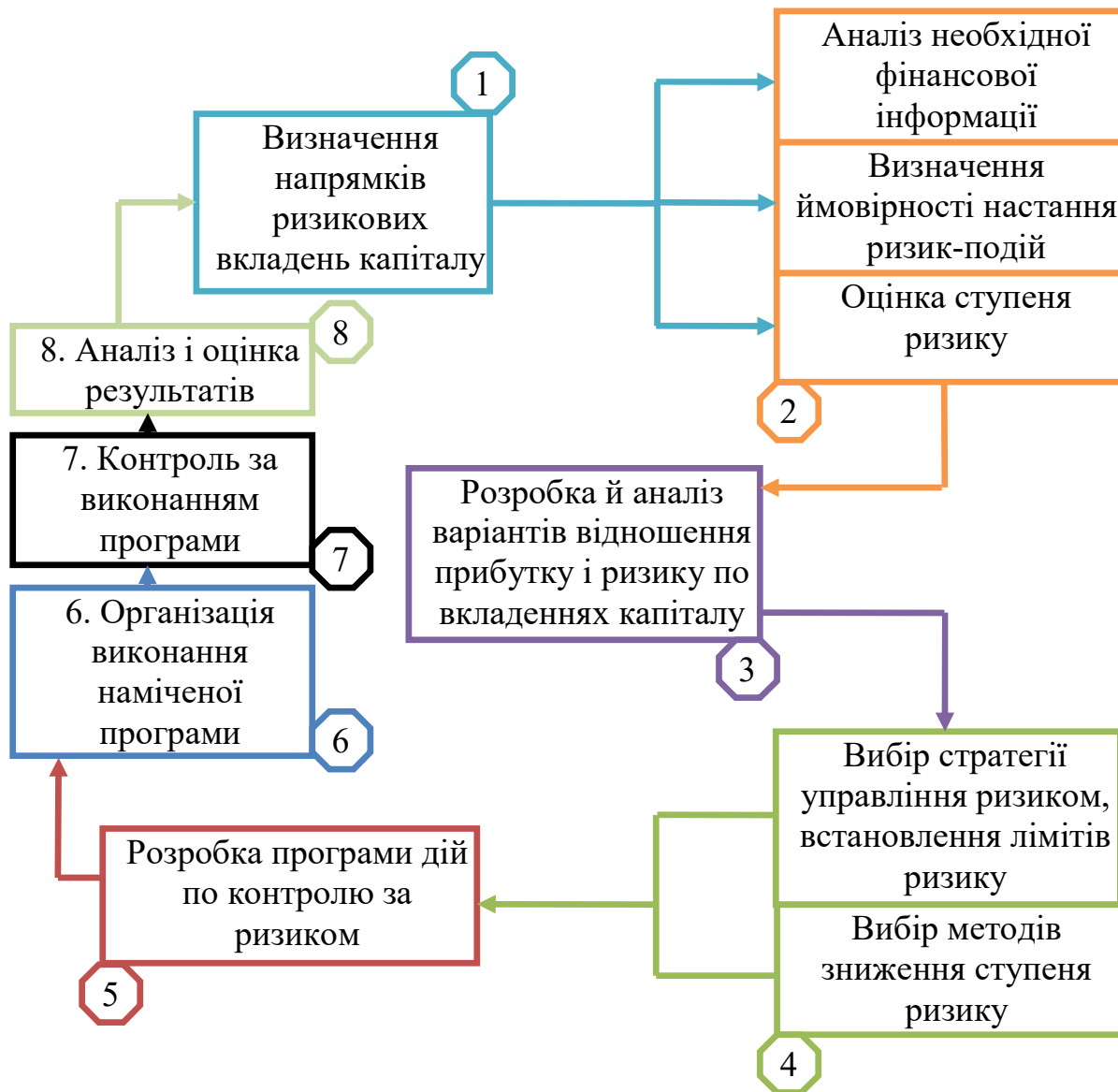
- Deviation Control - Reactive Control, який характеризується відстеженням відхилень від бажаного або заданого стану;

- Управління порушеннями - активне управління, при якому параметри впливу контролюються і визначаються на основі прогнозування ймовірних наслідків цих впливів;

- Управління системою - Відстежуйте настання будь-якої події, умови або виконання заздалегідь визначеного плану.

Загалом, організацію ризик-менеджменту слід вважати єдиною технікою процесу управління ризиками (рисунок 1.1). На першому етапі визначається напрям капітальних вкладень та визначаються пов'язані з цим ризики. Зібрану інформацію необхідно проаналізувати, включно зі статистикою, за результатами якої визначається кількісна оцінка можливих втрат. Порівняння очікуваного прибутку від капітальних інвестицій та суми пов'язаного з ним ризику дозволяє оцінити ефективність кожної операції на Фазі 3 з точки зору управління ризиками. Надалі для обраного плану капітальних вкладень сформулюйте стратегії управління ризиками та конкретні методи зниження ризиків і на цій основі сформулюйте плани дій з контролю ризиків. Метою плану дій є дотримання величини ризику у встановлених межах. Основним завданням ризик-менеджера на цих етапах є

ефективне виконання розробленого плану та контроль його виконання. Після завершення проекту відбувається повернення інвестиційних коштів, результати аналізуються та оцінюються, що дозволить точніше визначити проблемні зони інвестування в майбутньому.

Рис. 1.1. Схема організації ризик-менеджменту

На відміну від існуючих моделей, запропонована схема зосереджена на кількісній оцінці ризиків, пов'язаних з капітальними інвестиціями, включаючи критерії привабливості та ефективності як альтернативних інвестицій. Крім того, запропонована схема характеризується визначенням завдань встановлення лімітів ризику та моніторингу їх виконання як основних функцій ризик-менеджера.

1.2 Метод класифікації банківських ризиків

Поняття ризику охоплює практично всю діяльність суб'єкта, особливо у сфері фінансових послуг, тому банки піддаються великому розміру ризику.

Нині майже кожна робота з питань ризику пропонує варіант його класифікації. У більшості випадків обрані критерії охоплюють не всі ризики, але деякі ключові ризики в економічній літературі все ж виявляються. На основі цього часто робляться спроби класифікувати підмножину ризиків, що містяться в цих загальних поняттях.

Так, більшість зарубіжних авторів визначили такі ризики:

- операційний ризик;
- ринковий ризик;
- Кредит (кредитний ризик).

Подібний підхід використовують провідні західні банки та експерти Базельського комітету.

До цих основних ризиків зазвичай додається кілька варіантів, які виникають у порядку:

- комерційний ризик;
- ризик ліквідності;
- Відсотковий ризик;
- юридичні ризики;
- Регуляторний ризик.

Ми спробуємо проаналізувати існуючі системи класифікації банківських ризиків, визначити загальні тенденції та розробити, на нашу думку, найкращу класифікацію.

П. Роуз [101, с.141-147] стверджує, що банкірів «турбують шість широких категорій ризику»:

- кредитний ризик;
- ризик дисбалансу ліквідності;
- ринковий ризик;

- Відсотковий ризик;
- ризик втрати прибутку;
- ризик банкрутства;

Росс вважає, що кредитний ризик — це ймовірність того, що частина активів банку, особливо кредитів, зменшиться або впаде до нуля. Два найбільш поширені показники кредитного ризику:

1. Непрацюючі активи у відсотках від загальної суми кредитів та зобов'язань за орендою;

2. Чиста сума списаних витрат за кредитами у відсотках від загальної суми зобов'язань за позикою та орендою.

Ризик дисбалансу ліквідності – це ризик того, що банки стикаються з проблемою нестачі готівкових та позикових коштів для гарантування повернення депозитів, позик тощо. Банки, яким загрожує дисбаланс ліквідності, можуть бути змушені залучати кошти за більш високими ставками для задоволення поточних потреб у готівці, що зменшить їхні прибутки. Показниками ступеня ризику дисбалансу ліквідності є:

- відношення залучених коштів до загальних активів;- відношення чистих кредитів до загальних активів;

- відношення готівки та короткострокових міжбанківських запозичень до загальних активів;

- Грошові кошти та активи державних цінних паперів у відсотках від загальних активів.

Ринковий ризик пов'язаний з коливаннями процентних ставок, а процентний ризик пов'язаний з впливом зміни процентної ставки на прибутковість банку. Показники рівня процентного ризику включають:

- відношення активів, чутливих до зміни процентних ставок, до зобов'язань, чутливих до зміни процентних ставок;

- Відношення незастрахованих депозитів (депозитів, які дуже стійкі до зміни процентних ставок) до загальної суми депозитів.

Ризик втрати прибутку - це несподіване зменшення прибутку під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів, що визначається такими ключовими показниками:

- стандартне відхилення або зміна чистого прибутку після оподаткування;
- Стандартне відхилення або зміна рентабельності власного капіталу (ROE) та рентабельності активів (ROA).

Ризик неплатоспроможності (банкрутства) впливає на довгострокову життєздатність банківської установи та оцінюється за допомогою таких показників:

- різниця між ринковими процентними ставками за облігаціями, випущеними банками, та державними цінними паперами подібного терміну погашення;
- відношення ціни акції банку до річного прибутку на акцію;
- відношення статутного капіталу до загальних активів;
- Відношення короткострокових позик до загальних активів.

Росс також згадав інші важливі ризики для банківської галузі.

Ризик інфляції – немає шансів, що зростання цін на товари та послуги (інфляція) раптово знизить купівельну спроможність прибутку банку та їх виплати акціонерам.

Валютний або курсовий ризик – можливість того, що зміна курсів іноземних валют призведе до того, що банк зазнає збитків через зміну ринкової вартості його активів і зобов'язань.

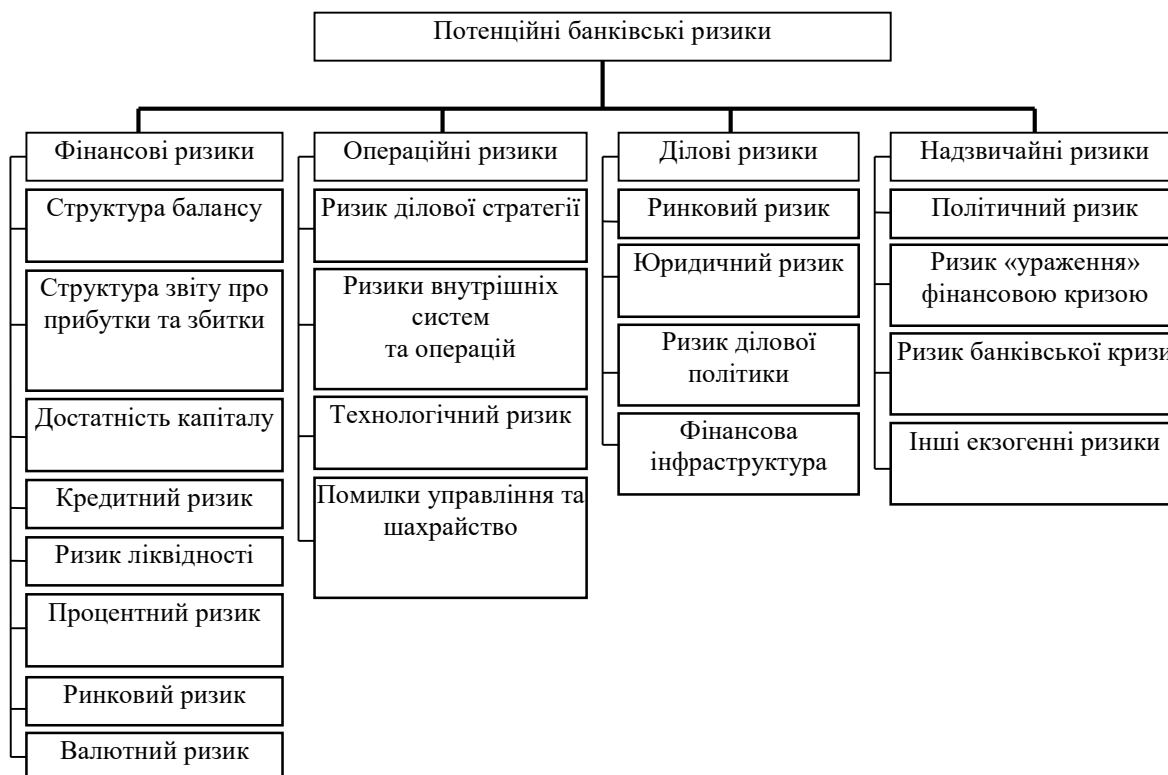
Політичний ризик означає можливість того, що зміни в національних або іноземних законах чи нормативних актах негативно вплинуть на прибутки, операції та перспективи банку.

Ризик зловживання – це можливість для власників, співробітників або клієнтів банку порушити закон і тим самим завдати шкоди банку шляхом шахрайства, розтрата, крадіжки чи інших незаконних дій.

За Хенні ван Грюнінгом [33, с.3-4], загалом банківські ризики поділяються на чотири категорії: фінансові, операційні, ділові та нетрадиційні (рис. 1.2). Фінансовий ризик, у свою чергу, включає два види ризику: чистий ризик і

спекулятивний ризик. Чистий ризик, включаючи кредитний ризик, ризик ліквідності та платоспроможності, може призвести до збитків для банків, якщо ним не керувати належним чином. Спекулятивний ризик, заснований на фінансовому арбітражі, також може призвести до прибутку, якщо арбітраж проводиться правильно, інакше це може призвести до збитків. Основними видами спекулятивного ризику є процентні ставки, валюти та ринки (або позиції).

Бізнес-ризик Gruening залежить від: загальної бізнес-стратегії банку, його організації, функціонування внутрішніх систем, включаючи комп'ютерні та інші технології, узгодженості політики та процедур банку, а також заходів, спрямованих на запобігання помилкам управління та шахрайства. Бізнес-ризик пов'язаний із зовнішнім середовищем банківських операцій, включаючи макроекономічні та політичні фактори, правові та нормативні умови, а також загальну інфраструктуру фінансового сектору та платіжної системи. Аномальні ризики включають усі види екзогенних ризиків, які, у разі їх виникнення, можуть загрожувати діяльності банку або порушити його фінансовий стан та достатність капіталу.

Рис.1.2. Класифікація банківських ризиків
за Х. ван Грюнінгом [33]

Цікаво розглянути документ Базельського комітету з банківського нагляду з точки зору еволюції поглядів міжнародної банківської галузі на рівні важливості та класифікацію банківських ризиків. Так, у липні 1988 р. Комітет розробив загальний метод оцінки достатності банківського капіталу (International Capital Measurement and Convergence of Capital Standards)[35], більш відомий як Базельська угода про капітал 1988 р., до якої зараз приєдналися понад 100. країн, у тому числі й України.

Основним узагальненим показником достатності капіталу в угоді є розмір капіталу під ризиком – оцінка ймовірності втрати основних видів активів через кредитний ризик. У результаті кредитний ризик, де-факто основний ризик у банківській галузі, отримав перший офіційний міжнародний метод оцінки. Згідно з останнім роз'ясненням, Комісія визначає кредитний ризик як ймовірність того, що позичальник або контрагент не виконає свої зобов'язання за умовами контракту. Суть управління кредитним ризиком полягає в максимізації прибутку, зваженої на ризик, шляхом підтримки кредитних ризиків у межах прийнятних параметрів. Банки повинні керувати кредитним ризиком, притаманним кредитним портфелям і особистим позикам і операціям, а також взаємозв'язком між кредитними та іншими ризиками. Ефективне управління кредитним ризиком є ключовим компонентом інтегрованого підходу до управління ризиками і має вирішальне значення для довгострокового успіху банківських установ [40].

Ухвалена в 1988 році угода відображає «галузевий консенсус» щодо того, як оцінювати кредитний ризик і прийнятний рівень банківського капіталу, необхідного для покриття збитків, які могли бути понесені на той момент. Регулятивний підхід до оцінки кредитного ризику узгоджується з традиційною банківською практикою та ґрунтується на простій категоризації активів за ступенем ризику. Однак через свою надзвичайну простоту та низьку чутливість до фактичних рівнів ризику стандартний підхід Базельського комітету далекий від ідеального, і з моменту його публікації він викликав багато критики з боку банківської галузі.

Базельський 1988 р. також обмежений тим, що в ньому розглядається кредитний ризик банківських портфелів. Хоча цей тип ризику був і є

найважливішим, із зростанням нестабільності фінансових ринків та збільшенням банківської діяльності на цих ринках, ринкові ризики, включаючи валютні, процентні та деривативні ризики, вступили в дію. Роль.

У квітні 1993 р. Базельський комітет запропонував банківській спільноті обговорити так званий стандартний підхід до визначення капіталу, який був зарезервований для запобігання втратам від ринкового ризику[48]; метод «Ризик»[24], який відображає ці два підходи до оцінки ринкового ризику в системі достатності капіталу. Поправка, яка набула чинності в G-10 1 січня 1998 р., згідно з якою ринковий ризик обумовлений ринковим Ризик збитки за балансовими та позабалансовими позиціями через коливання цін. Сюди входять:

- ризики, притаманні інструментам торгового портфеля банку, засновані на процентних ставках (відсотковий ризик) і курсах акцій (ризик акцій);
- Валютний ризик загальнобанківського та товарного ризику.

Подальші пропозиції Базельського комітету з'явилися здебільшого через критику з боку банків, регуляторів та наукової спільноти вищезгаданих недоліків Угоди про капітал 1988 року, а також значних успіхів і зростання важливості внутрішніх методів і методів оцінки банківських ризиків. Операційний ризик у банківській справі. У квітні 1999 року комітет виніс на громадське обговорення проект під назвою «Новий план достатності капіталу», який після тривалих обговорень став основою нової угоди про капітал, також відомої як «Базельська угода», прийнятої в 2004 році. II. [36]. Основним нововведенням Базеля II є модифікація методу визначення та оцінки кредитного ризику, а також врахування операційного ризику, тобто фактора ризику збитків через неадекватність чи неузгодженість внутрішніх процесів, людей і систем чи зовнішніх. Цей термін включає юридичний ризик, але виключає стратегічний ризик та ризик репутації [46].

Окрім вищезазначеного та формування загальної системи, яка впливає на достатність ризикового капіталу банків, Базельський комітет з банківського нагляду у своїх публікаціях також звертає увагу на існування «інших» банківських ризиків, таких як репутаційні та стратегічні ризики. ризики, які важко виміряти. Комісія

сподівається, що банківська спільнота продовжить роботу над розробкою методів управління для вирішення всіх аспектів цих ризиків [36].

Українські вчені [54; 77; 41] схиляються до ширших категорій у класифікації банківських ризиків, виходячи з позиції, що ризик «є поширеним явищем у банківській діяльності» [54, с.25].

Тому В. В. Вітлінський та інші [54] запропонували структуру, представлену в таблиці в додатку А. А.1.

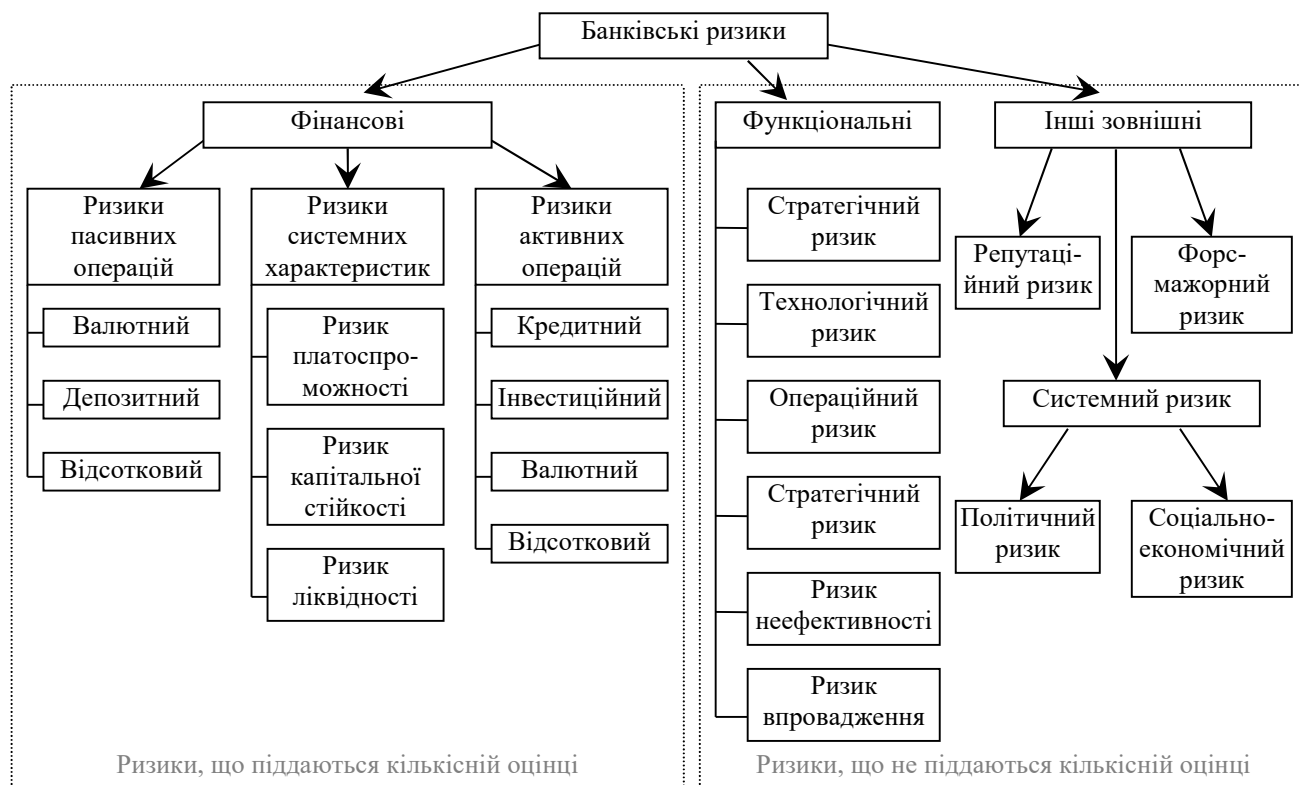
Очевидно, що таке різноманіття ризиків не дозволяє їм розглядати їх як чіткий об'єкт управління.

О.В.Пернарівський [77] класифікує банківські ризики на дві категорії (рис. 1.3):

- ризик, що піддається кількісному виміру;
- Невимірні ризики.

До перших належать фінансові ризики, пов'язані з несприятливою зміною обсягу, прибутковості, вартості та структури активів і пасивів банку, до другого - функціональні ризики, пов'язані з процесом створення будь-якого банківського продукту чи послуги, та зовнішні ризики.

Функціональний ризик виникає через неможливість своєчасного та всебічного контролю фінансово-господарської діяльності, збору та аналізу відповідної інформації. Зовнішні ризики включають нефінансові ризики, зовнішні для банку, і відрізняються від функціональних ризиків. Функціональні та зовнішні ризики не менші за фінансові ризики, але їх складніше визначити та кількісно визначити. Зрештою, вони завдають збитків.

Рис.1.3. Класифікація банківських ризиків за О. В. Пернарівським

Українська банківська справа [41] більш збалансовано підходить до групування ризиків за видами та виділяє такі моменти:

1. Кредитний ризик можливого дефолту з позичальником;
2. Відсотковий ризик, пов'язаний з можливими коливаннями ринкових процентних ставок;
3. Ризик ринку цінних паперів, що цінні папери можуть знецінитися;
4. Валютний ризик, пов'язаний з коливаннями валютного курсу. Вони стикаються з такими ризиками, коли використовують іноземну валюту для здійснення різних видів діяльності, наприклад, купівлі-продажу валюти, видачі валютних позик тощо;
5. Ризик утворення депозиту. Втрати банків у діяльності з формування депозитів можуть призвести до дострокового попиту на депозити. На його достроковий вихід, крім різкої та несподіваної зміни фінансового становища вкладників, можуть вплинути також фактори, пов'язані з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні та виникненням кризи;

6. Ризик нової діяльності. Банки будуть піддаватися пов'язаним ризикам, якщо існують значні відмінності в умовах платежів і сумах на факторингових рахунках, і це може посилюватися через помилки або упущення в їх розмірах для створення певних резервів для цих операцій;

7. РИЗИК ДОГОВОРУ ОРЕНДИ. Хеджування є невід'ємною частиною стратегії банку щодо ризиків, розробки заходів щодо зменшення або запобігання виявленим ризикам.

Національний банк України, виходячи з розрахунку одного з економічних стандартів банків – Н2, положень «Базельської угоди про капітал 1988 року», тривалий час орієнтувався лише на кредитний ризик та ризик ліквідності (оцінка останнього має також відповідну економічну стандарти - Н4, Н5 і Н6) [6]. Однак у 2004 році Рада директорів Національного банку України прийняла постанову «361 «Про затвердження Методичних пропозицій щодо організації та функціонування системи управління ризиками українських банків», яка відображає погляд НБУ на те, як банки має вирішувати питання, пов'язані з управлінням ризиками.

На основі цих рекомендацій Національний банк класифікує ризики на ризики, що піддаються кількісному виміру (фінансові ризики, такі як кредитні ризики та ризики ліквідності) та ризики, які не піддаються кількісній оцінці (такі як правові та гудвіл) [10]. Ризик, у якому існує зв'язок між ризиком і доходом, вважається кількісним, і його управління має оптимізувати. Ризики без таких залежностей неможливо визначити кількісно, а управління ними зведено до мінімуму.

Регулятори також визначили набір зовнішніх ризиків, зокрема:

Ризик форс-мажору - пов'язаний з настанням непередбачених обставин (стихійні лиха тощо), які негативно впливають на діяльність Банку та/або його партнерів;

Ризик країни - пов'язаний з можливістю виникнення несприятливих політичних, правових та економічних умов у країні, в якій працює банк;

Зовнішньополітичні ризики – через зміни в міжнародних відносинах та політичній ситуації в одній із країн, що впливають на діяльність Банку або його

партнерів (війни, міжнародні скандали, імпічмент глави держави, закриття кордонів);

□ Юридичні ризики - пов'язані зі змінами законодавства в різних країнах;

□ Макроекономічний ризик - виникає внаслідок несприятливих змін окремих ринкових або загальних економічних умов (економічна криза). Окремим компонентом макроекономічного ризику є інфляційний ризик, який пов'язаний з можливою втратою первісної вартості активу.

Безпосередня класифікація ризиків, з точки зору НБУ, його керівництво має забезпечити, щоб кожен банк був таким:

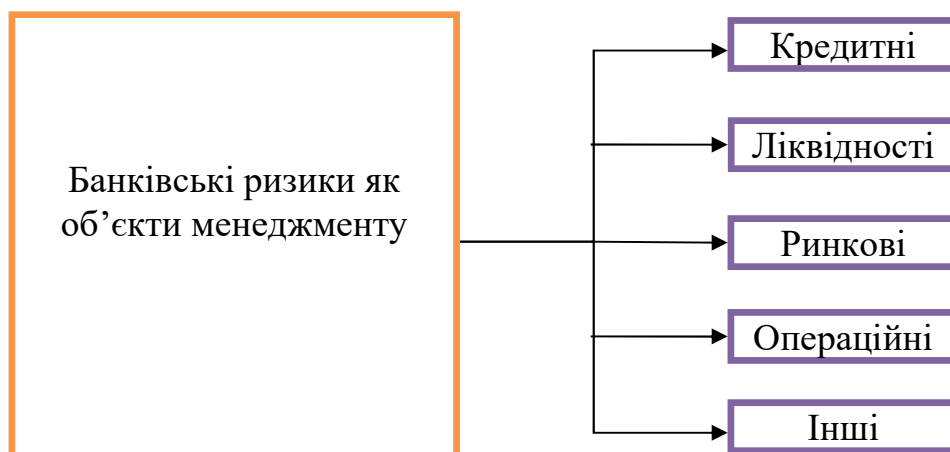
- кредитний ризик;
- ризик ліквідності;
- Відсотковий ризик;
- ринковий ризик;
- валютний ризик;
- операційні та технічні ризики;
- репутаційний ризик;
- юридичні ризики;
- Стратегічний ризик.

Слід зазначити, що незважаючи на те, що зміст цих рекомендацій є більш директивним, вони відіграють важливу роль у розумінні необхідності та неминучості банками, особливо малими та середніми банками, розглядати управління ризиками як окрему категорію управління в загальному плані. управління кредитом. механізм.

Аналізуючи наведені вище системи та принципи класифікації банківських ризиків, можна зробити висновок, що кількісні та якісні складові кожної такої системи залежать від того, як автор розглядає поняття «ризик» – чи як загрозу для банку в цілому чи його ризик. у цьому контексті У цьому випадку кількість груп і підгруп системи пропорційна широті, яку уявляють автори, або як об'єкти управління - і потім кожна така група вимірюється, порівнюється та оцінюється

шляхом групування ризиків за певними характеристиками, які будуть використовувати ті самі інструменти. Крім того, ризики, класифіковані відповідно до другого принципу, включають лише ті ризики, які можна кількісно оцінити, оскільки ризиками, які не можна виміряти, неможливо керувати.

Тому, на нашу думку, класифікація ризиків з точки зору їх аналізу як об'єктів управління має виглядати так (рис. 1.4).

Рис.1.4. Класифікація банківських ризиків як об'єктів управління

1.3. Системний підхід до управління ризиками в банківській діяльності

Сьогодні подальшому розвитку української банківської системи гальмують певні проблеми. Більшість із них розташовані за межами банківського середовища, але існують також проблеми, притаманні банківській системі. Однією з них є відсутність системного підходу до управління ризиками в банківській галузі, що в цілому значно знижує ефективність зниження фінансового ризику. Загалом, термін «система», що використовується для великої кількості термінів і понять, означає, що складні об'єкти необхідно розглядати з трьох позицій: як ціле, як компонент різних частин і як компонент. ціле [58]. Принцип системного підходу наведено в таблиці. 1.1.

Таблиця 1.1

Узагальнення принципів системного підходу [58]

Принцип	Характеристика
Кінцевої мети	Означає, що в системі все повинно підпорядковуватися головній меті
Єдності	Погляд всередину системи
Зв'язку	Погляд із середини системи
Модульної побудови	Розгляд складових системи – множини вхідних і вихідних дій
Функціональності	У поняття «функція» вкладається зміст «може робити, забезпечувати, впливати», а не «залежність»
Розвитку	Змінність системи при збереженні її якісних характеристик – для природних систем, і можливість удосконалення – для штучних
Децентралізації	Вихід рішень із різних центрів, ступінь децентралізації повинна мати свої обмеження, оскільки її високе значення може негативно вплинути на досягнення системою визначеної мети
Невизначеності	Вказує на існування в системі такого, що є для дослідника незрозумілим, або ж на те, чого наразі він не знає

З усіх сфер фінансового менеджменту ризик-менеджмент є однією з наук, які швидко розвиваються. З точки зору управління ризиками, ми можемо сказати, що бізнес приймає ризик осмислено, щоб отримати адекватний прибуток у вигляді прибутку. Кожна банківська установа змушена йти на ризики для досягнення своїх цілей, а управління ризиками зобов'язане їх оптимізувати.

Системне управління ризиками банку дозволить розподілити функції, відповідальність та повноваження, а також чіткий план підзвітності за виконання завдань на всіх організаційних рівнях і в усіх підрозділах банку.

Проте за наявності елементів управління ризиками в банківській справі наш аналіз свідчить про відсутність існуючих системних інструментів управління. При цьому банківська галузь має ознаки багатофакторності, багатокомпонентності та багаторівневості. професійна діяльність. За сучасних умов динаміки конкурентного середовища ця особливість розгалужується. Об'єднуючи вищевикладене, ми зосередимося на основних етапах процесу управління ризиками банку, які терміново потребують нового підходу до управління, а саме використання методів системного управління.

Системний підхід до управління ризиками ґрунтується на тому, що всі процеси та явища, пов'язані з управлінням ризиками, розглядаються в їх системному взаємозв'язку з урахуванням окремих рішень та елементів загальної системи. Ми вважаємо, що системний підхід має бути втілений у таких фактах:

1. Управління ризиками базується на власних тактичних, стратегічних та оперативних компонентах;
2. Набір заходів з управління ризиками на всіх етапах життєвого циклу банківського продукту або бізнесу (наприклад, розгляд заявок на кредит, пряме надання кредиту, обслуговування кредиту, вирішення проблемних позик) вважається єдиною системою;
3. Усі компоненти будь-якого банківського продукту чи бізнесу слід планувати та розглядати таким чином, щоб загальний ризик був у межах прийнятних рівнів;
4. Ризики, пов'язані з конкретною операцією або об'єктом, вважаються єдиною сукупністю факторів, що впливають на ефективність таких операцій;
5. Передбачити збереження балансу та створення необхідних резервних ресурсів на різних рівнях управління;

6. Управління ризиками враховує законодавчі та нормативні акти, заходи економічного та фінансового характеру, конструктивні та технічні рішення, організаційні заходи.

Вважаємо, що основою системного підходу до управління банківськими ризиками є розробка та затвердження внутрішніх положень спостережної ради банку, в яких вирішуються цілі, завдання та стратегії управління ризиками, а також концепція управління ризиками.

Загальною метою системи управління ризиками має бути підтримка загального ризику, який приймає банк під час своєї діяльності. Визначте відповідно до ваших власних стратегічних цілей і завдань. Встановіть пріоритетне забезпечення максимальної вартості активів і капіталу шляхом мінімізації впливу ризиків, які можуть призвести до несподіваних втрат. Інші цілі системи управління ризиками включають:

- Безумовне виконання зобов'язань банку;
- Забезпечення прийняття ризиків, відповідних розміру бізнесу;
- формування відповідного поєднання активів і пасивів;
- збільшення вартості власного капіталу при забезпеченні досягнення цілей усіх зацікавлених сторін (клієнтів і підрядників, керівників, працівників, наглядових рад та акціонерів, банківських регуляторів, рейтингових агентств, інвесторів і кредиторів тощо);

— Створіть стабільний і надійний імідж банку.

Отже, цілі системи управління ризиками досягаються на основі системного, комплексного підходу, що базується на таких завданнях:

- виявляти та аналізувати всі ризики, з якими стикається банк у своїй діяльності;
- визначити толерантність банку до різних видів ризиків;
- Кількісна та якісна оцінка (вимір) окремих видів ризику.
- Забезпечення реалізації стратегії розвитку Банку;
- забезпечити нормальне функціонування банку в умовах кризи;

- забезпечити ефективну роботу системи управління активами та пасивами;
  - забезпечити відповідну диверсифікацію активів і пасивів;
  - Не допускати занадто великого ризику тривалого перебування в банку;
  - Формування комбінації активних і пасивних операцій за рахунок стандартних банківських продуктів та/або фінансових інструментів;
- Правильне впровадження системи ризик-менеджменту в загальну структуру управління активами та пасивами банку;
- підтримувати оптимальний (відповідно до стратегії розвитку банку) баланс між залученими та депозитними коштами;
  - Створити відповідну систему управлінської інформації, достатню для досягнення цілей.

Механізм реалізації завдань, поставлених перед системою ризик-менеджменту банку, полягає у розробці та реалізації відповідної стратегії управління ризиками. Стратегія — це специфічний набір правил і вказівок, дотримання яких дозволяє керівництву організації об'єднати всі сфери управління (процеси співпраці) і підпорядкувати їх процесу досягнення спільних цілей [61, с. 18]]. Стратегія управління ризиками банку повинна ґрунтуватися на точці беззбитковості з метою забезпечення оптимального співвідношення між прибутковістю бізнес-напрямку та прийнятним рівнем ризику. Стратегія універсального банку [34, с. 45] повинна передбачати дотримання стратегічних цілей, визначення пріоритетів кредитних операцій, ефективне управління власним капіталом для його підтримки на належному рівні та відповідність очікуваному ризику-винагороді. Стратегія управління ризиками розроблена для використання широкого спектру інструментів зниження ризику та застосування кожного інструменту відповідно до категорії ризику.

Наступним елементом, що забезпечує узгодженість у сфері управління ризиками, є концепція управління ризиками. Визначає види (категорії) ризиків, з якими стикається банк під час своєї діяльності та види ризиків, якими він має намір керувати; загальний підхід до управління ризиками в банку; перелік необхідної

внутрішньої нормативної бази, достатній для виконання. ефективно виконувати його завдання, організаційну структуру в процесі управління ризиками, авторизацію та прийняття рішень. Основні цілі філософії ризик-менеджменту такі:

- виявлення та класифікація всіх видів (категорій) ризиків, пов'язаних з банком;
- визначення загальної програми управління ризиками;
- визначити основний підхід до управління ризиками;
- Формування інтерактивного плану банківського сектору в процесі управління ризиками;
- визначити структуру внутрішньої системи банківського нагляду щодо питань управління ризиками;

Важливим елементом концепції управління ризиками є карта ризиків – графічне зображення обмеженої кількості ризиків, що мають суттєвий вплив на діяльність банку. При цьому всі виявлені ризики ранжуються за ступенем впливу та ймовірністю реалізації. Приклад такої карти наведено на малюнку 1. 1.5. У представленій версії розподіл ризиків за критеріями впливу та ймовірності реалізації базується на власному досвіді автора, при цьому кожен банк самостійно визначає ці параметри при побудові власної карти ризиків.

Ймовірність реалізації	Дуже висока					Кредитний ризик
	Висока				Ризик ліквідності	Ризик репутації
	Середня		Стратегічний ризик	Ризик зміни процентної ставки		
	Низька		Юридичний ризик	Ринковий ризик	Операційно-технологічний ризик	
	Дуже низька		Валютний ризик			
		Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий
		Вплив				

Рис.1.5. Карта ризиків банку

Пунктирні лінії на карті є межами допустимого ризику банку. Ці ризики праворуч і над лінією допуску вимагають найбільшої уваги та постійного моніторингу. Ризики нижче та ліворуч від кордону вважаються менш важливими (це не виключає необхідності управління ними).

Реалізація розроблених та затверджених концепцій управління ризиками на методологічному рівні досягається шляхом впровадження політики управління відповідними ризиками, які банк визначив для себе. Хоча кожен банк має певний рівень індивідуальності, ми вважаємо, що наступні документи на цьому рівні є обов'язковими:

1. Політика управління кредитним ризиком;
2. Політика управління ризиком ліквідності;
3. Політика управління ринковими ризиками;
4. Політика управління операційними та технічними ризиками.

Елементи, зазначені в етикетці в кожному із зазначених внутрішніх нормативних документів. 1.2.

Таблиця 1.2

Структура політик з управління ризиками

Структурний елемент	Короткий зміст
Загальні положення	Визначається перелік нормативно-правових актів і документів, на основі яких розроблено політику
Визначення ключових термінів	Розкривається суть окремих термінів, які вживаються в тексті політики
Ціль документа	Зазначається конкретна мета розробки політики
Межі застосування	Перелічуються підрозділи банку, задіяні у виконанні положень політики
Карта ризиків	Деталізується перелік ризиків, на які поширюється дія політики
Положення політики	<p>Окреслюються принципи управління ризиками:</p> <ul style="list-style-type: none"> - об'єктивності; - централізованості; - незалежності; - безперервності; - контрольованості; - тощо <p>Визначаються показники та моделі, що використовуються для вимірювання ризиків, визначається їхня економічна суть, методи розрахунку та верифікації, етапи загальної процедури управління, розподіл повноважень і принципи взаємодії між учасниками процесу управління</p>
Системи підтримки	Дається перелік існуючих інформаційних систем,

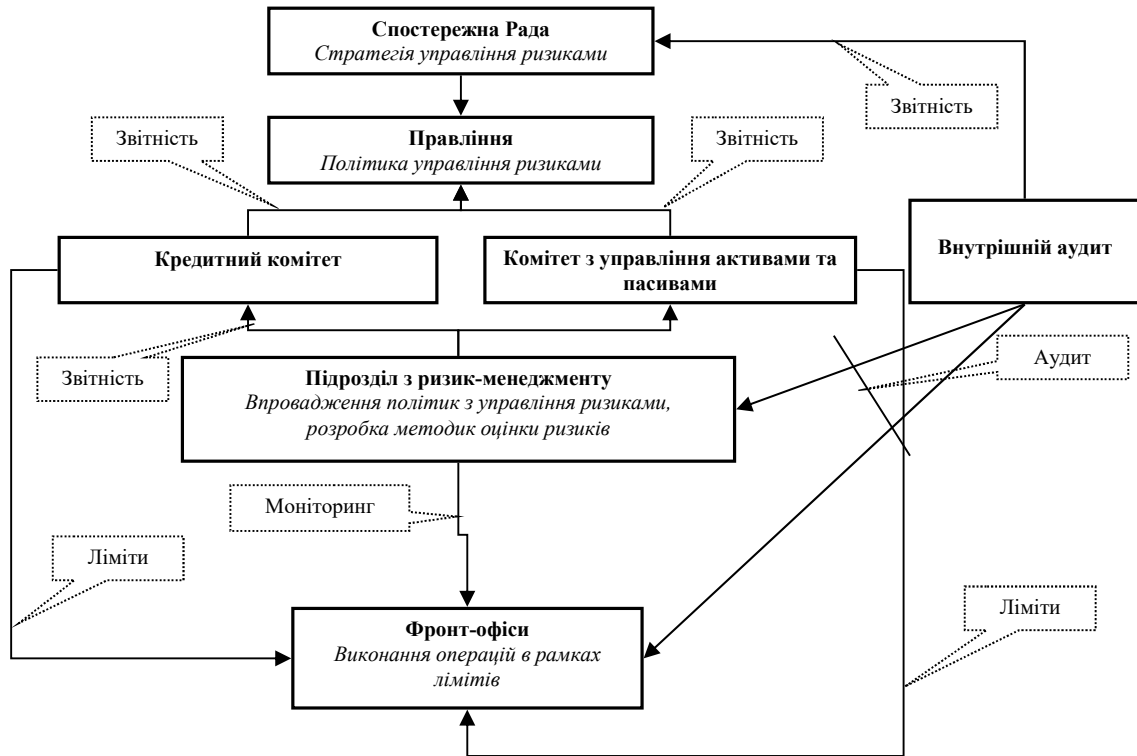
	які використовуються для розрахунку показників і моделей, зазначених у політиці
Супровід	Визначаються підрозділи банку, відповідальні за супроводження політики
Прикінцеві положення	Строки перегляду положень політики, механізми підтримки її адекватності та ефективності
Додатки	Надаються форми та шаблони звітності щодо ризиків

Отже, загальну структуру системи внутрішнього нагляду банку для забезпечення систематичного процесу управління ризиками можна описати таким чином (рисунок 1.6).

Рис. 1.6. Структура нормативної бази банку з ризик-менеджменту

Узагальнюючи вищезазначені завдання, функції та процеси, пов'язані з управлінням банківськими ризиками, загальна структура механізму управління системними ризиками наведена на рисунку 1. 1.7.

Рис. 1.7. Загальна схема системного ризик-менеджменту

При цьому ми маємо всі підстави говорити про доцільність використання «системного управління ризиками» як механізму управління банківським ризиком.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного в цьому розділі дослідження визначено основні напрями розвитку наукової думки щодо досліджуваного питання:

1. Ризик, як історична категорія, супроводжує процес суспільного розвитку і виникає на нижчому етапі цивілізації. З появою товарно-валютних відносин ризик перемістився в економічну категорію.

2. Єдиного пояснення поняття «банківський ризик» наразі немає. Автор акцентує увагу на основних методах визначення поняття вітчизняними та зарубіжними вченими: ймовірність відхилення від очікуваних результатів; загроза збитку; ймовірність збитку та прибутку; невизначеність як прогнозований результат; невизначеність її результату; як діяльність суб'єкта господарювання. банк, пов'язаний з подоланням невизначеності.

3. Дослідження економічної природи банківського ризику показують, що ознаками ризику є: невизначеність, замінність, ймовірність, масштаб і невідповідність.

4. Немає консенсусу щодо визначення поняття «управління банківськими ризиками», тому нехай автор розглядає його комплексно: з наукової точки зору, як явище, як процес, як система, як мистецтво, як обладнання для управління.

5. Рекомендується класифікувати суб'єктів управління ризиками комерційних банків за такими ознаками: пов'язані з участю в процесі управління, банки-учасники, функціональні причини, пов'язані з цільовими інтересами.

6. Основним змістом системи управління ризиками є: засоби ідентифікації ризиків, методи оцінки ризиків, інструменти пом'якшення ризиків та їх зменшення, форми моніторингу та прогнозування ризиків, потік інформації.

РОЗДІЛ 2

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В «ПРИВАТБАНКУ»: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

2.1 Організація ризик-менеджменту кредитної діяльності банку

АТ КБ «ПриватБанк» (далі – «Банк») є універсальним банком, орієнтованим на роздрібний сектор, активно просуваючи послуги для МСП та вибірково працюючи в корпоративному секторі.

Банк працює за ліцензією Національного банку України (НБУ) з березня 1992 року. Станом на 31 грудня 2020 року банк мав 26 філій та 1690 діючих відділень в Україні та 1 відділення на Кіпрі.

Найвизначнішою подією 2020 року є пандемія COVID-19, яка спричинила різку світову рецесію. Загалом, банківський сектор України виявився стійким до кризи Covid-19. Банки забезпечують безперервне обслуговування та підтримку клієнтів за допомогою кредитів. Криза помірно негативно вплинула на банківські операції. З початку кризи більшість банків швидко перейшли до онлайн-операцій. Незважаючи на тимчасове скорочення кількості відділень, доступність банківських послуг не зменшилася.

У червні 2020 року міжнародне рейтингове агентство Moody's Investors Service підвищило рейтинг довгострокового емітента та першочергових незабезпечених зобов'язань українського уряду з «Саа1» до «В3» зі стабільним прогнозом. Рішення про підвищення рейтингу було прийнято, коли Україна підписала нову програму з Міжнародним валютним фондом і зменшила короткострокові проблеми фінансування.

У 2020 році міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило довгостроковий рейтинг дефолту емітента (РДЭ) України на рівні «В» і знизило прогноз з «позитивного» до «стабільного». Зміни до прогнозу відображають значний вплив пандемії COVID-19 та пов'язані з нею посилені макроекономічні та фіскальні ризики. Агентство зазначило, що рейтинг України відображає її тверду макроекономічну

політику, яка знизилася інфляцію та зменшила дефіцит бюджету у відповідь на шок від коронавірусу, та історію міжнародної підтримки. Серед цих недоліків Fitch виділило низьку зовнішню ліквідність, високі потреби у фінансуванні та великі виплати боргу, слабкий, але покращуваний банківський сектор та слабке корпоративне управління.

Водночас реальний ВВП України різко впав, споживча інфляція прискорилося до 3,8% наприкінці року, що знаходиться поблизу нижньої межі цільового діапазону ($5\% \pm 1$ відсотковий пункт). Офіційний курс гривні Національного банку України до долара США знизився на 19,5% з 23,6862 гривні за долар США на 1 січня 2020 року до 28,2746 гривні ОАЕ за долар США на 1 січня 2021 року.

Рада директорів Національного банку України ухвалила рішення про зниження облікової ставки з 13,5% річних з 13 грудня 2019 року до 11% річних з 31 січня 2020 року до 10% річних з 13 березня 2020 року до 10% річних з 13 березня 2020 року 8% річних з 24 квітня 2020 року, до 6% річних з 12 червня 2020 року. У грудні Bank Negara зберіг облікову ставку на попередньому рівні. Ключовим аргументом на підтримку цього рішення є посилення інфляційного тиску на тлі підвищеної невизначеності карантину та постійного впливу пандемії на споживачів, потреби та підприємницька діяльність. Збереження облікової ставки не змінило стимулюючого ефекту монетарної політики, що важливо для відновлення економіки та забезпечить помірну інфляцію.

Український банківський сектор залишається високоприбутковим завдяки стабільному операційному прибутку та відсутності великих кредитних втрат. Криза Covid-19 погіршила фінансовий стан банків, але не так сильно, як очіувалося навесні 2020 року. Кількість збиткових банків не зросла. Чистий комісійний дохід лише тимчасово впав на піку кризи, але різко відновився в наступні місяці. Чистий процентний дохід зріс, оскільки процентні спреди залишалися високими – ставки як активів, так і пасивів протягом року знижувалися. У той же час звуження середньострокових відсоткових спредів є неминучим. Це основний ризик для прибутковості банків у найближчі роки.

Основними макроекономічними ризиками у 2021 році є різке погіршення епідеміологічної ситуації (і посилення реагування на карантин), суттєве зниження

зовнішнього попиту на український експорт, дисбаланс державних фінансів та відсутність доступу України до зовнішнього фінансування. Якщо ситуація на рівні захворюваності не погіршиться і не будуть введені жорсткіші обмеження, економіка повернеться до позитивної динаміки з початку II кварталу до кінця 2021 року.

Підвищився юридичний ризик скасування антикорупційних реформ, узгоджених з мікрофінансовими установами. Безпосередні геополітичні ризики мало змінилися.

Керівництво відстежує поточну ситуацію з поширенням коронавірусу та карантину та вживає необхідних заходів для мінімізації будь-яких негативних наслідків. Подальші негативні зміни та макроекономічні умови можуть негативно вплинути на фінансовий стан та результати діяльності Банку, що наразі є невизначеним.

Поняття «система управління кредитним ризиком» характеризується досить складною сутнісною частиною, яка базується на припущеннях «теорії системи», з одного боку, та специфічній ситуації соціальних кредитних відносин та кредитного статусу банків з одного боку. З іншого боку. Політика ризиків. Заснована на загальнобанківській системі управління ризиками, вона містить багато суттєвих елементів, які відіграють важливу роль у процесі управління кредитними ризиками та потребують індивідуального підбору.

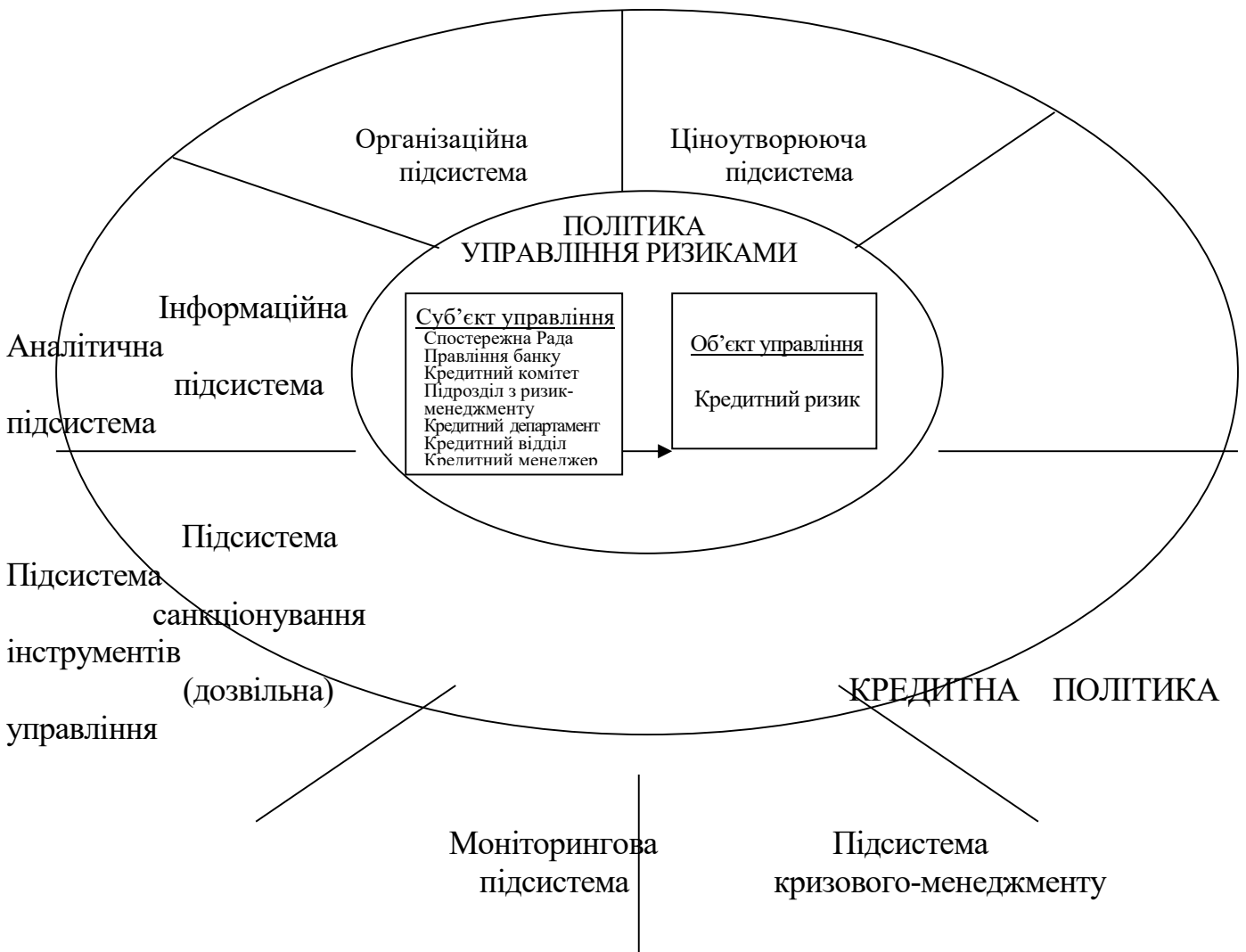
Слід зазначити, що процес переходу української банківської системи на міжнародні стандарти справив великий вплив на формування системи управління кредитним ризиком вітчизняних банків. У додатку D.1 представлено еволюцію формування системи управління кредитним ризиком українських комерційних банків.

Система управління кредитними ризиками комерційного банку, як і загальна система управління банківськими ризиками, складається з двох підсистем: керовані – керовані об'єкти та менеджер – керовані суб'єкти (рис. 2.1.).

Відповідно до конкретної ситуації кредиту пропонуємо виділити складові системи управління кредитними ризиками: організаційна підсистема, інформаційна підсистема, підсистема ціноутворення, підсистема аналізу, підсистема ліцензування, підсистема управління, підсистема моніторингу та підсистема антикризового управління. Система

управління кредитним ризиком встановлюється відповідно до кредитної політики банку, що супроводжується офіційними критеріями кредитування.

Кредитна політика на рівні кожного банку відображається в його стратегії та тактиці організації та реалізації кредитного бізнесу та послуг для забезпечення надійності, прибутковості та ліквідності його бізнесу. Він є основою всього процесу управління кредитним ризиком, визначає поведінкові цілі та правила поведінки банку на ринку кредитних послуг, а також включає конкретні інструменти управління. При формуванні кредитної політики банківські фінансові установи повинні визначити предмет позики, кредитну угоду, форму, вид і термін, агресивність кредитної політики, регіон діяльності та тип ринку, галузеве позиціонування та ціну кредиту. .

Рис. 2.1. Система управління банківським кредитним ризиком

Важливою частиною кредитної політики є ризикова стратегія банку при веденні кредитної діяльності. Теоретично можна виділити три види ризикованих кредитних стратегій [29, с.76]:

а) високоризикові стратегії із загальним акцентом на значну частку високоризикових та високодохідних кредитних підприємств;

б) стратегія диверсифікації ризиків, яка характеризується раціональним поєднанням підприємницької діяльності з різними рівнями ризику;

в) Стратегії мінімізації ризиків, які забезпечують загальну увагу на обмеженні розміру операцій з високим ризиком.

Відповідальність за результати реалізації кредитної політики несуть працівники структурних підрозділів банку, тому організаційна підсистема управління кредитним ризиком повинна бути побудована так, щоб забезпечити оптимальний розподіл цілей і завдань між різними підрозділами банку та його працівниками. .

Управління кредитним ризиком комерційних банків є обов'язком відділу управління ризиками. Іноземні банки створюють окремі підрозділи управління кредитними ризиками, але в Україні з різних причин така практика не відображена. Структура кожного банку та його приналежність можуть сильно відрізнятися залежно від ставлення банку до ризику, організаційної структури, штату, розміру, характеру та типу бізнесу.

Блок відділу управління ризиками є незалежним від бізнес-відділу і не бере участь у доходах Банку. Департамент ризик-менеджменту підпорядковується Головному менеджеру з ризиків (CRO), члену Комітету з управління ризиками Банку та Комітету з управління ризиками Ради нагляду. CRO має право забороняти (вето) рішення колегіального органу, створеного радою директорів банку.

Блок управління ризиками виконує такі основні функції:

- Забезпечити нормальну роботу системи управління кредитним ризиком, операційним ризиком, ринковим ризиком, процентним ризиком та ризиком

ліквідності банківського портфеля (кредитів, депозитів тощо) шляхом своєчасного виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю та звітності різноманітних ризиків;

- розробка/участь у розробці та підтримці (залежно від типу документа) поточного стану внутрішніх нормативних актів (процедур, методів, положень тощо) з управління ризиками;

- робити висновки щодо кредитних проектів, запропонованих підрозділами, щодо нових кредитів та змін до існуючих/існуючих умов кредитування;

- Готувати та подавати звіти про ризики Спостережній раді Банку, Комітету з ризиків Спостережної ради, Правлінню Банку та Правлінню Банку не рідше одного разу на квартал, а у разі виявлення – не рідше одного разу на місяць, Вимагати надання інформації правлінню банку негайно - негайно;

Проводити стрес-тести на ризик;

- стежити за дотриманням лімітів ризику та показників схильності до ризику;

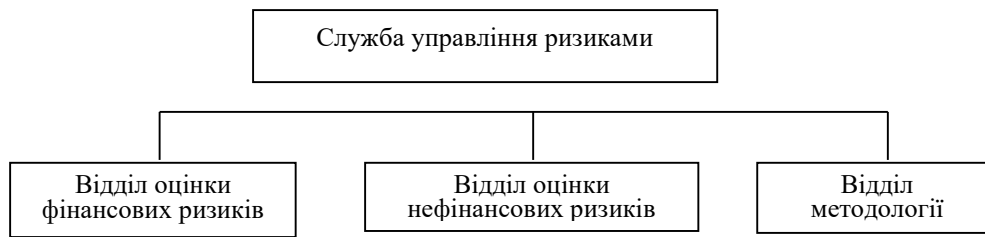
- Розробити та впровадити систему раннього виявлення потенційно проблемних клієнтів, чиє фінансування може підвищити кредитний ризик;

- Забезпечення впровадження та контролю процедур розрахунку резервів за МСФЗ та розміру кредитного ризику згідно з методикою та методикою, затвердженою Національним банком України;

- Розробляти, впроваджувати та підтримувати сучасні методики та моделі оцінки ризиків;

Це дозволяє структурувати послуги з управління ризиками відповідно до потреб банку (рисунок 2.2.)

Рис. 2.2. Структура підрозділу з ризик-менеджменту

Отже, система управління кредитним ризиком — це сукупність елементів, суб'єктів та методів управління, побудованих відповідно до кредитної політики та політики управління ризиками банку.

Наразі більшість вітчизняних комерційних банків лише почали розуміти культуру управління ризиками та почали впроваджувати комплексну систему управління кредитними ризиками. Візьмемо для прикладу Приватбанк, який стартував у 2009 році, і розглянемо процес впровадження системи управління кредитними ризиками.

Першим етапом створення такої системи є оцінка поточного стану банку, сфери кредитної політики та організаційної структури за такими питаннями:

- визначити позицію банку щодо кредитного ризику;
- Формування підрозділів, що займаються управлінням ризиками;
- підготувати кредитні документи;
- Як організована кредитна інформація.

На першому етапі банк здійснив реструктуризацію великого банку за сприяння міжнародної консультативної групи за програмою TACIS. Її робота полягає в тому, щоб допомогти визначити найкритичніші місця, такі як існуючі та/або потенційні конфлікти інтересів, а також допомогти знайти найкращий спосіб взаємодії процесу.

Другий етап — розробка та впровадження офіційної політики управління кредитним ризиком, кредитної стратегії банку. Політика регулює та впроваджує основні процедури кредитного ризику.

Система управління кредитними ризиками корпоративних клієнтів базується на:

- незалежний професійний підрозділ - служби ризик-менеджменту;
- Єдині стандарти кредитних документів;
- Регуляторні процедури кредитного процесу.

Відділ ризик-менеджменту складається з трьох відділів (див. рисунок 2.2), розділених за основними функціями: відділ оцінки фінансових ризиків (відповідальний за оцінку тих ризиків, які можна оцінити в грошовому виразі або частці економічного капіталу), відділ нефінансових ризиків (оцінювачі, які не можуть бути визначені кількісно Ризик) і Методи, основна функція яких полягає у визначенні способів оцінки та оптимізації конкретних видів ризику.

За словами начальника служби ризик-менеджменту С.Уткіна [70], поділ методичних функцій є сучасним для банків, що забезпечує своєчасне оновлення методологічної бази оцінки та управління ризиками. Тому що користувачі технології важливіші за її розробників. У минулому банки стикалися з тим, що ці методи з часом застаріли і не відповідають сучасним реаліям. В результаті була зроблена необ'єктивна оцінка.

Департамент ризик-менеджменту є підпорядкованим органом Комітету з управління активами та пасивами. Така організаційна структура дозволяє здійснювати незалежну оцінку кредитних програм. Практична діяльність з управління кредитним ризиком поділяється на два напрями: методологічні основи та поточна оцінка кредитного ризику.

Завдяки дослідженням існуючих технологій у сфері аналізу кредитного ризику ми розробили власну технологію для безпосереднього використання в банках. Технологія включає: інтерактивну схему структурних підрозділів управління кредитним ризиком, метод аналізу кредиту позичальника, програмний продукт кількісної оцінки кредитного ризику, який систематично відстежується.

Поточна оцінка кредитного ризику здійснюється:

- Організовувати кредитні аудити, проводити незалежні рецензії проектів, виносити на засідання правління та кредитного комітету;
- участь у формуванні зовнішніх та внутрішніх інформаційних потоків, створенні баз даних клієнтів та афілійованих осіб, кредитної історії позичальників;
- Поточний моніторинг кредитів, контроль дотримання лімітів кредитного ризику, аналіз поточної кредитоспроможності клієнтів, виявлення ризику дефолту позичальників.

Первинну оцінку кредитної програми здійснюють працівники кредитного відділу, які працюють безпосередньо з клієнтом.

Обов'язковою вторинною експертизою послуг з управління ризиками підлягають усі проекти, кредити, ліміти, векселі, сума яких перевищує встановлений банком рівень.

Підставою для оцінки рівня обслуговування з управління кредитним ризиком є: заявка на кредит, експертний висновок кредитного відділу, закінчення служби оцінки застави, закінчення юридичного обслуговування, закінчення гарантійного обслуговування.

Процедура іспиту. Інформація про проект подається до Офісу управління ризиками. Якщо подана інформація відповідає всім вимогам внутрішньої документації банку, заява буде зареєстрована в Реєстрі експертних висновків Служби ризик-менеджменту.

Після закінчення періоду оцінки ризиків надайте розгляд служби ризик-менеджменту особі, яка відповідає за відділ, та кредитному експерту, який подав заявку. Питання фінансування проекту передаються до Кредитного комітету лише після розгляду ризиків та двох висновків (Кредитний відділ та Служба управління ризиками).

Аналіз показує, що впровадження систем управління кредитними ризиками дозволило банкам значно знизити частку проблемних кредитів (табл. 2.3.).

Структура результативного капіталу банку

<i>У мільйонах українських гривень</i>	<u>31 грудня 2020</u> <u>р.</u>	<u>31 грудня</u> <u>2019</u>
Капітал 1-го рівня	54 117	54 538
Капітал 2-го рівня (не може перевищувати 100% від капіталу 1-го рівня)	(2 278)	(815)
Всього капіталу	51 839	53 723
Активи, зважені з урахуванням ризику Банківський портфель	280 562	233 887
Торговий портфель	32 718	39 051
Активи, зважені з урахуванням ризику	313 280	272 938
Норматив капіталу 1-го рівня	17,27%	19,98%
Відкрита валютна позиція	32 679	44 833
Непокритий кредитний ризик	(368)	(719)
Коефіцієнт достатності капіталу (Н2)	28,09%	14,15%
Коефіцієнт достатності капіталу (Н3)	14,06%	7,13%

2.2 Ідентифікація ризиків кредитної діяльності комерційного банку

Оскільки кредити становлять значну частину активів банку, а кредитні доходи – значну частину загального доходу, позики є одним із основних джерел ризику для банків. Правильне визначення кредитного ризику є суттєвим для вимірювання, прогнозування кредитного ризику та інших питань, пов’язаних із формуванням систем управління банком.

Тому з точки зору менеджменту необхідно чітко відрізнити кредитний ризик від індивідуального та портфельного ризику. Ми пропонуємо визначити особистий кредитний ризик як ймовірність прийняття необґрунтованого управлінського рішення про надання кредиту, яке не дасть адекватної кількісної та/або якісної оцінки впливу

невизначеності, що може призвести до прибутку банку або валової чи валової нестачі (неотриманої) або часткова втрата майна.

І навпаки, з точки зору управління банком, портфельний кредитний ризик – це здатність приймати раціональні/нераціональні управлінські рішення щодо формування, оцінки, аналізу та управління кредитними портфелями, які можуть дати надійні кількісні та/або якісні оцінки, особливо для загальної суми позики. портфеля всього банку, дають один з трьох економічних результатів: негативний (збитки), нульовий або позитивний (прибуток).

Сучасні банки виявляють велику зацікавленість у якісній оцінці ступеня кредитного ризику та за допомогою відповідних заходів щодо зменшення його впливу на банківську галузь. Однак при детальному аналізі всіх факторів, які сприяють кредитному ризику, можна зробити справжню оцінку кредитного ризику банку. Ми вважаємо, що якісний аналіз множинних факторів ризику не тільки дозволяє банкам приймати адекватні рішення щодо кредитів, але може ще більше зменшити прямі фінансові втрати від невиконання кредитів.

Існує багато способів ідентифікації факторів ризику: анкетування; мозковий штурм; інтерв'ю експертів; графічне зображення кредитних процесів, включаючи визначення та описи бізнес-процесів і одиниць оцінки позики до вартості, а також зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на них; порівняння з іншими банками. установи, робочі зустрічі, обговорення з керівництвом тощо. Кожен із цих методів допомагає отримати інформацію про характеристики ризику, що виникають у процесі кредитування. На практиці зазвичай використовується комплекс методів.

Робота з визначення факторів ризику дає широке уявлення про: корпоративну кредитну культуру; місію та цілі банку; ресурси, залучені до кредитних операцій; технологію та організацію кредитного процесу; ролі та відповідальність працівників; якість управління. рішення, ключові показники, що визначають ефективність кредитної діяльності та допустимий рівень відхилення; Можливість банку змінюватись у сфері управління ризиками; попередній перелік факторів ризику тощо.

При розгляді факторів кредитного ризику необхідно визначити критерії їх класифікації, а критерії різноманітні. У сучасній економічній літературі існує кілька способів класифікації факторів ризику за конкретними критеріями. Більшість дослідників поділяють фактори, що впливають на кредитний ризик, на дві групи: зовнішні та внутрішні, різняться лише структура факторів, що належать кожній групі. Підкресліть, що зовнішні фактори пов'язані зі станом економічного середовища, кон'юктурою ринку, можливістю регулювання чи обмеження. Внутрішні фактори спричинені неналежною поведінкою банку [14;35].

До основних внутрішніх факторів належать: ступінь диверсифікації кредитного портфеля позичальника, регіону та галузі, якість кредиту, організація кредитного процесу та фактори, пов'язані з конкретним предметом угоди.

Очевидно, що внутрішні фактори повністю або майже піддаються контролю і можуть бути значною мірою зменшені за умови досить послідовної кредитної політики.

Сукупність методів і методів мінімізації факторів кредитного ризику визначає характер управління кредитним ризиком.

Аналіз основних факторів, що впливають на зростання втрат банківських кредитів, дозволив західним банкірам зробити висновок, що, за даними Світового банку (табл. 2.2), 67% втрат банківських кредитів були викликані внутрішніми факторами, тоді як зовнішні чинники становили 33% кожного. втрат [84, с.106].

Таблиця 2.2

Фактори, які спричиняють втрати банку при кредитуванні

Внутрішні чинники	67%	Зовнішні чинники	33%
Брак забезпечення	22%	Банкрутство компаній	12%
Неправильна оцінка інформації при вивченні заявки на позику	21%	Вимоги кредиторів про погашення заборгованості	11%
Слабкість операційного контролю і затримки у виявленні і реагуванні на ранні попереджувальні сигнали	18%	Безробіття/Сімейні проблеми	6%
Погана якість забезпечення	5%	Крадіжка/Шахрайство	4%
Неможливість отримання обумовленого в контракті забезпечення	1%		

Перше місце в списку основних зовнішніх причин втрат банківських кредитів займає банкрутство підприємств. На думку Г. С. Панової [86, с. 12], основна причина банкрутства підприємств. 107], це: недоліки в управлінні, відсутність ефективної системи управлінської інформації, нездатність впоратися зі зміною ринкових умов та конкуренції, зосередженість на нереальних проектах з огляду на розмір бізнесу, тобто швидке без відповідних ресурсів Розширення, відсутність власного капіталу та високий рівень частка залучених коштів.

Р.Р.Коробов [34, с.66] підтвердив можливість і необхідність аналізу деяких макро- та мікроекономічних причин кредитного ризику, виділив шість груп взаємопов'язаних факторів ризику.

Група 1: Зміни структури ринку, посилення конкуренції, узагальнення банків, розширення філій, вирівнювання структури клієнтів.

Група 2: Волатильність процентних ставок посилюється зовнішніми факторами, монетарною політикою та посиленням небанківської конкуренції.

Група 3: Зростання попиту клієнтів, що виражається у підвищенні цінової чутливості та необхідності диференціації банківських послуг.

Група 4: Зростання витрат банку.

Група 5: Збільшення величини та обсягу типових банківських ризиків, які часто виникають (процентний ризик, валютний ризик тощо).

Група 6: Тенденція застійного економічного зростання має велике значення для розвитку самих банків.

Наведена вище класифікація факторів, безсумнівно, є прикладом комплексного судження про можливий вплив різних макроекономічних та мікроекономічних факторів на ступінь кредитного ризику, але зміст четвертої та шостої груп не є до кінця зрозумілим. Причини зростання витрат банку (чого насправді не відбулося) не доведені, а також не розкрита нібито тенденція економічної стагнації.

Прихильником підходу моделювання, що враховує залежність банківських кредитних вкладень від комерційних, політичних, ринкових та інших ризиків, є Жуков Є.Ф. [47, с.104]. Найточнішими, на його думку, є такі моделі:

$$K_3 = K_p \times (R_1 + R_2 + \dots + R_n) \times E : K_{вл}, \quad (2.1)$$

де K_3 - коефіцієнт ризику окремого позичальника банку;

K_p - корегуючий коефіцієнт, що враховує кредитоспроможність клієнта (його абсолютне значення коливається: для клієнтів 1 класу = 1; 2 класу від 2 до 3; 3 класи = від 4 до 5), ступінь ринкової самостійності позичальника, рівень виробничого потенціалу, склад акціонерів, наявність ділової активності і організаторських якостей керівника, достатність власних засобів, рівень прострочених позик за минулий період і т.д.;

$R_1, R_2 \dots R_n$ - розмір ризиків, пов'язаних з даною кредитною операцією;

$K_{вл}$ - сума кредитних вкладень по позичальнику;

E - корегуючий коефіцієнт, що враховує дію зовнішніх чинників. Визначається як відношення суми всіх можливих впливаючих факторів (регіональні ризики, нестійкість валютних курсів, платоспроможність покупця і клієнта, відмова від угоди або оплати товару, порушення термінів оплати рахунків, зміну цін, конкурентоспроможність продукції, розкрадання і т.д.) до суми зовнішніх факторів.

Є.Ф. Жуков також відзначає значення такого фактора, як достовірність інформації, що надається позичальником, для точності оцінки кредитного ризику, у тому числі і за допомогою пропонованої математичної моделі, у зв'язку з чим виникає питання про об'єктивність результатів оцінки кредитного ризику. До того ж, слід брати до уваги і позабалансові зобов'язання, якщо йдеться про ризик одного позичальника.

Аналізуючи показники, що враховуються в даній моделі, можна зробити такий висновок. Незважаючи на максимально можливе врахування впливу комплексу зовнішніх для банку факторів на ступінь кредитного ризику, цей метод не є повноцінним відтворенням сукупності показників, що характеризують стан бізнесу позичальника.

В зарубіжній економічній літературі проблема пофакторного аналізу виникнення кредитного ризику також знайшла своє відображення. Зв'язок між характеристиками

позичальника (фінансовими і іншими) і очікуваною вірогідністю погашення позики, на думку Дж. Ф. Сінкі, мол. [16, с.235], можна виразити наступною формулою:

$$d=f[I(C),CF, NW,G] , \quad (2.2)$$

де d - очікувана вірогідність непогашення позики;

I - якість інформації (своєчасність і точність);

C - характер позичальника;

CF - рівень і стабільність потоку готівки;

NW - реальний рівень власного капіталу позичальника;

G - наявність гарантій.

Розглядаючи цю формулу як пофакторну модель для оцінки ризику невиконання кредиту, ми стверджуємо, що очікувана ймовірність невиконання кредиту збільшується, коли будь-який з цих факторів стає менш важливим.

Оскільки кожен аргумент у цій моделі ризику невиконання позики спирається на зовнішні економічні умови, цей підхід відображає лише один аспект впливу фактора ризику на ступінь кредитного ризику. При цьому на рівень кредитного ризику впливають внутрішні фактори позичальника. Сюди входять ризики для його підприємницької та фінансової діяльності.

Визначення факторів ризику є найважливішим кроком в управлінні ризиками, і, як показано вище, існує багато потенційних джерел ризику. Щоб повністю визначити та зрозуміти ризики, які можуть виникнути під час кредитування, ми будемо використовувати один з найавторитетніших методів управління ризиками, розроблений PricewaterhouseCoopers, що працює для Міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC). Для визначення факторів ризику PricewaterhouseCoopers рекомендує скласти таблицю, в якій відображаються джерела ризику та їх характеристики. Ми вважаємо, що визначати джерело ризику зручніше з точки зору бізнес-процесу та підрозділу, який створює вартість кредиту.

Далі всі ідентифіковані джерела ризику слід класифікувати на основі ймовірності впливу та контролю ризику. Це дасть можливість банкам розробити конкретні стратегії поведінки для кожної категорії ризику. Доступна модель оцінки факторів ризику для

фінансової групи Royal Bank (RFBG). RFBG використовує трирівневу систему ідентифікації та аналізу ризиків, засновану на тому, що фактори ризику надходять з багатьох джерел і їх можна згрупувати в три категорії:

1) Макрорівень - Системні фактори ризику, які банки не мають можливості контролювати. Вони належать до різних компонентів операційного середовища установи.

2) Мезорівень – фактори ризику, які не піддаються контролю, але на які можна впливати.

3) Мікрорівень - фактори, на які банк може впливати та контролювати.

Дослідження макроекономічних факторів показують, що домінуючим фактором є загальний стан економіки та регіон, в якому працює банк. Крім того, враховуються чинники інфляції, а також дефіцит бюджету, який значною мірою покривається за рахунок зовнішніх та внутрішніх запозичення. Важливу роль відіграла діяльність НБУ з монетарної політики. Одним із вирішальних факторів ризику є рівень розвитку банківської конкуренції, що характеризується зростанням концентрації банківського капіталу в окремих регіонах та розвитком ряду банківських видів діяльності та послуг.

Серед мікроекономічних факторів важливу роль відіграє рівень кредитного потенціалу комерційних банків, який залежить від загального обсягу мобілізованих банками коштів, структури та стабільності депозитів, рівня статутних резервів національних банків, від рівня фінансових резервів національних банків. Загальна сума та структура зобов'язань банку.

Факторами, що безпосередньо впливають на ризик неповернення кредиту, є ступінь ризику окремих видів кредитів, якість загального кредитного портфеля банку, цінова політика, якість кредитної політики банку.

У свою чергу, ризикованість окремих видів кредитів залежить від їх якості. Ми вважаємо, що якість окремого кредиту та кредитного портфеля банку в цілому є одним із ключових факторів кредитного ризику. Низка факторів, які, на нашу думку, впливають на якість індивідуальних позик, наведено в Додатку Е.2.

Автор вважає, що своєчасний і детальний аналіз кредитів відповідно до рекомендованої структури факторів ризику дозволить знизити ймовірність ризику дефолту та вжити адекватних заходів для мінімізації впливу цих факторів на кредитний процес банку.

Водночас оцінка, узагальнення та врахування пропонованих факторів ризику індивідуальних кредитів дає реальну можливість для банків уникнути повторного впливу цих факторів на їх подальшу діяльність.

Для проведення комплексного дослідження сутності, причин, методів управління, впливу на комерційні банки та економіку в цілому тощо необхідно систематизувати види кредитних ризиків та визначити їх позиції в загальній класифікації. .

В економіці поширений широкий підхід до класифікації кредитного ризику за першоджерелами: екологічний ризик, внутрішній ризик, організаційний ризик. При цьому форми кредитного ризику досить різноманітні (додаток J. 1). Автори запропонованої класифікації підкреслюють, що всі форми кредитного ризику тісно пов'язані між собою.

Батракова Л.Р., крім розподілу кредитного ризику за основними факторами виникнення (зовнішній та внутрішній кредитний ризик), пропонує класифікувати його за операціями, «за рахунок погашення кредиту, наприклад, підприємству чи фізичній особі, що істотно відрізняється» [35, с .264]. Ризики, пов'язані з кредитами, можна розділити на ризики, пов'язані з кредитами: клієнти, інсайдери, акціонери або банківські установи, корпорації, державні установи тощо.

Автор вважає, що банки правильно класифікують кредитні ризики за складом клієнтів відповідно до нормативно-правових актів НБУ, і водночас поділяють клієнтів на малих, середніх та великих клієнтів. Отже, процедурна директива щодо регулювання банківської діяльності в Україні [88] розмежовує кредитний ризик за типом позичальника: кожен контрагент; для інсайдера; для позичальника – пов'язана особа; для позичальника – партнер.

Відповідно до «Процедурного положення про формування та використання резервів на можливі збитки банківської кредитної справи»[89] кредитний ризик

залежить від закону. Статус контрагента поділяється на ризики, пов'язані з кредитуванням фізичних та юридичних осіб (підприємств, банків).

Така відповідність нормативним актам дозволить дотримуватись вимог до звітності та ефективно обліковувати ризики в банку.

Запропонована Є. Супрунович класифікація передбачає виділення таких видів кредитного ризику [100, с.3]:

Ризик кредитування контрагента, тобто можливість того, що основна сума боргу не може бути погашена після закінчення терміну дії договору;

передрозрахунковий ризик, коли контрагент розрахунку не виконує свої зобов'язання і банк змушений замінити договір за існуючою (потенційно несприятливою) ринковою ціною;

Оцінені ризики, що виникають під час операції.

В іншому джерелі [91, с.466] кредитний ризик поділяється на дві групи:

Ризики, пов'язані з позичальником, оцінка ймовірності потенційних втрат, включаючи ризик позичальника, ризик дефолту, ризик концентрації, ризик країни та ризик обмеження переказів;

Внутрішній ризик кредитного продукту, який оцінює суму грошових збитків у разі невиконання клієнтом умов договору; включає ризик отримання кредиту, ризик зміни позичальника, ризик дефолту.

Ризик позичальника - Цей вид ризику пов'язаний з можливістю надання неповної (неточної) інформації суб'єктам кредитної операції, що впливає на загальний рівень оцінки кредитоспроможності позичальника. В сучасній банківській системі України обмін інформацією про позичальника між банками є дуже складною проблемою. Посилаючись на комерційну таємницю, банк не розголошує інформацію про своїх боржників, хоча часто ставав жертвою такої нестачі інформації. Багато банків стикаються з позичальниками, які отримують кредити в кількох банках одночасно і виявляються повністю неплатоспроможними.

Для вирішення цієї проблеми НБУ за участю банків створив єдину інформаційну систему обліку позичальників із простроченою заборгованістю за наданими банками

кредитами (ЄІС «Реєстр позичальників»). Після підключення до системи банк регулярно надає інформацію про своїх ненадійних клієнтів і несе повну відповідальність за достовірність наданої інформації відповідно до чинного законодавства. На сьогодні (09.02.2009) 127 банків підписали угоди з НБУ про участь в ЄІС «Реєстр позичальників», загальні активи яких становлять приблизно 75% активів банківської системи України. Загальна кількість банківських установ, які беруть участь у ЄІС «Реєстр позичальників» (включаючи філії) – 607. Загальна сума простроченої заборгованості за кредитами, виданими банками, внесеними до бази даних, становить 4,34 млрд грн. Кількість боргів, зафіксованих в ЄІС «Реєстр позичальників», становила 31 742 [92].

У червні 2013 року Асоціація банків України (АУБ) створила перше всеукраїнське бюро кредитних історій [93, 94]. Близько 20 банків вирішили взяти участь у статутному фонді бюро, а Світовий банк профінансував розробку бізнес-плану [95]. Відповідно до Закону України «Про формування та обіг кредитної документації»[96], бюро було створено у формі акціонерного товариства для збору інформації від банків для виявлення недобросовісних боржників. Інформація, накопичена в кредитному бюро: особу позичальника; дані про грошові зобов'язання та процес їх виконання; загальнодоступна інформація про позичальника; дані про доступ до бази даних бюро (кому і коли звертатися за кредитною картою). Повністю запрацювати кредитне бюро планується в 2010 році.

Весь діловий світ дотримується подібних правил для передачі конфіденційної інформації. У банківській галузі США вони регулюються Кодексом етики Інституту Роберта Морріса для банків обміну кредитами для комерційних фірм та подібними кодексами для обміну інформацією між банками та фірмами, що надають комерційні кредити [91, с.483].

Ризик концентрації – це ризик, який виникає, коли великий кредит надається одному позичальнику або групі взаємопов'язаних позичальників.

Ризик невиконання основної суми боргу – це ризик того, що позичальник не зможе погасити основну суму позики через непередбачувані обставини.

Ризик процентної ставки – це ризик того, що партнер по кредиту не зможе сплатити відсотки за позицією.

Ризик заміни – це ризик того, що банк понесе додаткові витрати на заміну фінансової угоди за переважною ставкою, якщо інша сторона існуючої фінансової угоди не виконає зобов'язань.

Ризик застави кредиту — це ризик нестабільності ринкових цін на заставу, ризик втрати споживчого майна та труднощі ідентифікації продуктів [96, с.118].

На думку авторів, така класифікація не дотримується логічного принципу. Не зовсім коректно включати відносно загальне поняття ризику країни до групи ризику дефолту позичальника, а ризик дефолту слід класифікувати як ризик дефолту позичальника відповідно до його притаманного змісту.

Залежно від того, на кого впливає кредитний ризик під час надання позики, можна виділити [29, с. 81]: ризик окремої позики; ризик кредитної групи (наприклад, пов'язаних осіб); ризик кредитного портфеля.

Кредитний ризик також розподіляється залежно від типу операцій, в яких суб'єкт бере участь: позики; операції з борговими цінними паперами; лізингові операції; факторинг; конфіскація; за опціонними угодами тощо.

У «Положенні про порядок формування та використання резервів для відшкодування банкам можливих збитків за кредитними операціями» [89] кредитні ризики класифікуються за видами кредитних операцій, які здійснюють банківські установи (додаток J.2).).

Особливої уваги заслуговує класифікація ризиків з точки зору управління, що зустрічається рідко, але, на думку авторів, дуже актуально. Серед них ризики поділяються на локалізовані та нелокалізовані [29, с.48].

Локалізовані ризики – це ризики, які мають такі характеристики: їх наявність потрапляє в поле зору керівників агентств, їх ідентифікують і класифікують, оцінюють, контролюють і керують.

На відміну від локалізованого ризику, нелокалізований ризик — це ризик, який недооцінюється або виходить з-під контролю, а також ризик, який має величезний вплив

на банк. Іноді ризик типової банківської операції стає делокалізованим у міру появи нових факторів. Наприклад, при запуску нового банківського продукту. Це пов'язано з управлінськими рішеннями, які тримають різні фактори, що впливають на кредитний ризик, поза контролем. Наприклад, ці фактори можуть включати ризики, пов'язані з ресурсами або логістикою.

Кожен кредитний договір містить різні рівні ризику. На це впливають різні фактори як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Ступінь кредитного ризику залежить від репутації позичальника, фінансово-економічного стану, галузі, виду та якості застави, терміну кредитування, досвіду роботи кредитним спеціалістом тощо. Залежно від критеріїв, обраних банком для оцінки ступеня кредитного ризику, останні поділяються на:

- нуль, але це ідеальний вибір, який не може бути задоволений на практиці;
- мінімальний кредитний ризик несуть державні та муніципальні кредитні договори;

- Стандартний кредитний ризик виникає при кредитуванні позичальників з дуже хорошими фінансовими показниками, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань кредитного бізнесу, у тому числі погашення основної суми та відсотків відповідно до умов кредитного договору; спосіб фінансового забезпечення позичальника стан, затверджений внутрішніми банківськими документами), топ-менеджмент позичальника має хорошу ділову репутацію, кредитна історія - бездоганна, забезпечення кредитних операцій - першокласне;

- особливі ризики;
- ризик вище середнього;
- Високий кредитний ризик.

Крім того, кредитний ризик може змінюватися протягом терміну дії угоди.

За характером бухгалтерського обліку кредитний ризик виникає на балансових і позабалансових рахунках.

Кредитний ризик, що виникає в результаті операцій на балансі, часто поширюється на позабалансові операції, наприклад, у випадку банкрутства. Тому

важливо враховувати розмір збитків, які може спричинити одна й та сама діяльність, що впливає як на балансові, так і на позабалансові рахунки.

За розподілом ризику в часі кредитний ризик можна розділити на ретроспективний ризик, поточний ризик і майбутній ризик [99, с. 10]. Аналізуючи ретроспективний ризик, його природу та методи мінімізації, банки мають можливість більш точно прогнозувати та прогнозувати поточні ризики та майбутні кредитні ризики. Залежно від характеру виконання протягом тривалого часу кредитний ризик буває як постійним, так і тимчасовим. Постійний кредитний ризик включає кредитний ризик, більш-менш притаманний будь-якій банківській установі. За ними слід контролювати (якщо це можливо) і постійно контролювати. Тимчасовий кредитний ризик є одноразовим і може бути спричинений внутрішніми та зовнішніми факторами.

За можливості кредитний ризик можна розділити на відкритий і закритий. Кредитний ризик відкритого типу є нерегульованим, а закритий кредитний ризик регулюється шляхом введення обмежень, таких як визначення максимальної суми позики для кожного позичальника, систематичний аналіз фінансового стану позичальника.

Особливий інтерес для менеджерів становлять прогнозовані рівні кредитного ризику (передбачуваний і непередбачуваний кредитний ризик).

За об'єктом оцінки загальний кредитний ризик та індивідуальний кредитний ризик [100, с.32]. Загальний кредитний ризик передбачає оцінку та прогнозування розміру ризику в кредитному портфелі на основі доходу портфеля, складу інструменту та відповідності кредитній політиці банків і регуляторів. Особистий ризик оцінюється виходячи з розміру коефіцієнта ризику для конкретної кредитної угоди, типу контрагента-позичальника та типу кредитної операції. Важливо зазначити, що загальний ризик кредитного портфеля не можна розрахувати шляхом простого додавання окремих ризиків. Він може бути більшим або меншим залежно від якості та професіоналізму управлінських рішень.

Залежно від методу розрахунку можна отримати: масштабну оцінку кредитного ризику або обґрунтовану оцінку кредитного ризику. Широкомасштабна оцінка ризику

означає, що можливу суму збитків (у грошовому вираженні) можна кількісно оцінити. Розумні оцінки можуть бути виражені у відсотках, деяких коефіцієнтах або інших значеннях, таких як перцентилі, квантилі, децилі, квартилі.

Залежно від сукупності факторів ризику розрізняють: прості та складні. Простий кредитний ризик визначається під час розрахунку, наприклад, сума невиконання кредиту, ризик застави. Прикладом комплексного кредитного ризику може бути розрахунок ймовірності того, що контрагент поверне кредит, ризик портфеля.

Групування методів класифікації кредитного ризику, розглянуті вище, наведено в додатку. G.3. Відмінність цієї класифікації полягає в тому, що вона є обґрунтованою, об'єктивною та значущою для класифікації та ідентифікації характеристик кредитного ризику.

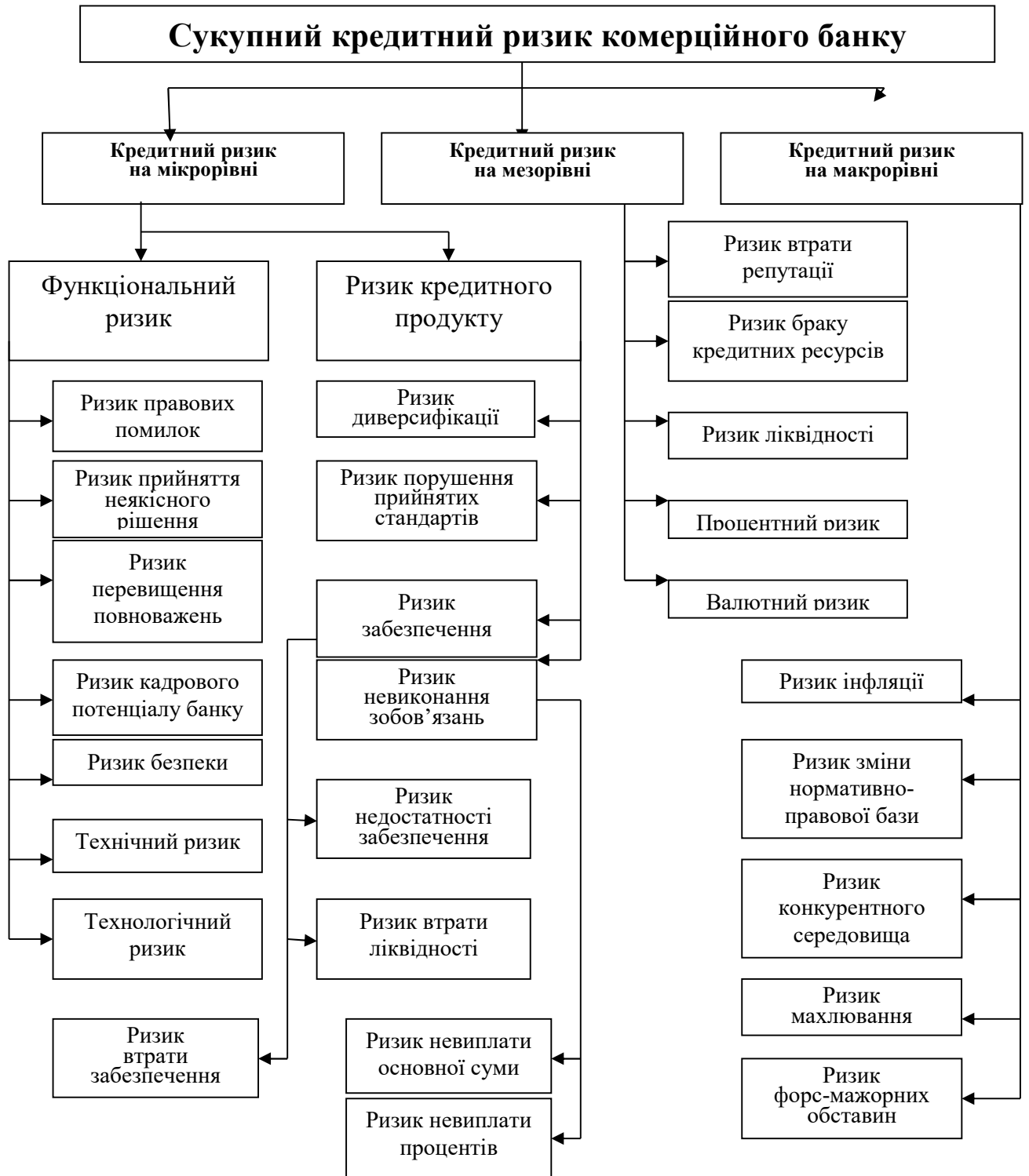
Для подальшого дослідження автори пропонують класифікувати банківський кредитний ризик за основними джерелами. Оскільки джерела кредитного ризику ми поділяємо на три рівні (макро, мезо та мікро), ми також пропонуємо трирівневу систему класифікації кредитного ризику (рис. 2.6). Важливо зазначити, що ці три групи ризику тісно пов'язані між собою, і наявність одного ризику може призвести до іншого. Як наслідок, погіршення макроекономічної ситуації в регіоні призвело до зниження виробництва.

Зниження виробництва призводить до скорочення залишків на депозитних рахунках, що зменшує ресурсну базу банку (на мезорівні). У той же час зниження обсягів продажів підприємства-позичальника призводить до зниження кредитоспроможності (на мікрорівні).

Визначення факторів ризику та визначення ключових ризиків, пов'язаних із процесом кредитування, має створити карту ризику, яка містить інформацію про ймовірність або частоту ризикових подій, а також важливість чи серйозність ризику [101]. Картування ризиків дозволяє узагальнити всі проблеми, які можуть виникнути в процесі кредитної діяльності, і чітко їх представити. Хоча карта ризиків може здатися простою, її побудова є не лише складною процедурою кількісної оцінки, яку можна формалізувати, а неформальним і логічно досить складним процесом.

Побудова карти кредитного ризику може здійснюватися як частина впровадження системи управління ризиками на рівні банку, яку досить складно та неможливо виконати власними силами [102], або для вирішення окремих завдань управління ризиками кредитної сфери, таких як попередній проект оцінки кредитного ризику. Залежно від завдання та застосовуваного методу банки можуть отримати різні переваги та переваги. Методологія складання карти ризиків має ґрунтуватися на консенсусному погляді вищого керівництва банку щодо кредитного ризику.

Рис. 2.6. Класифікація кредитного ризику комерційного банку (авторський підхід)

2.3. Аналіз інструментів та методів управління кредитним ризиком

На прес-конференції «Вимоги до системи контролю ризиків комерційних банків у розвитку національної банківської системи України» В.Сушко, один із провідних ризик-менеджерів України, зазначив, що кредитний ризик є ризиком номер один для українських банків. . За його словами, деякі вітчизняні банки мають 500 мільйонів кредитів, і сучасним банкам необхідно навчитися керувати цими ризиками [27].

Банкіри відповідають лише за дві основні сфери кредитного ризику — здатність долати ризик (знання) і здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення (менеджмент) [18, с.63]. Ці та інші ключові чинники постійно враховуються співробітниками банку під час реалізації кредитної політики банку, відносин із клієнтами, аналізу кредитного ризику та управління якістю кредитного портфеля. Управління включає не тільки виявлення та оцінку ризиків, а й вжиття необхідних заходів для запобігання ризикам та подолання негативних наслідків за допомогою методів управління ризиками, включаючи засоби подолання кредитного ризику та методи зниження кредитного ризику. Засобами вирішення кредитного ризику є уникнення, утримання, зменшення та передача (рис. 2.7).

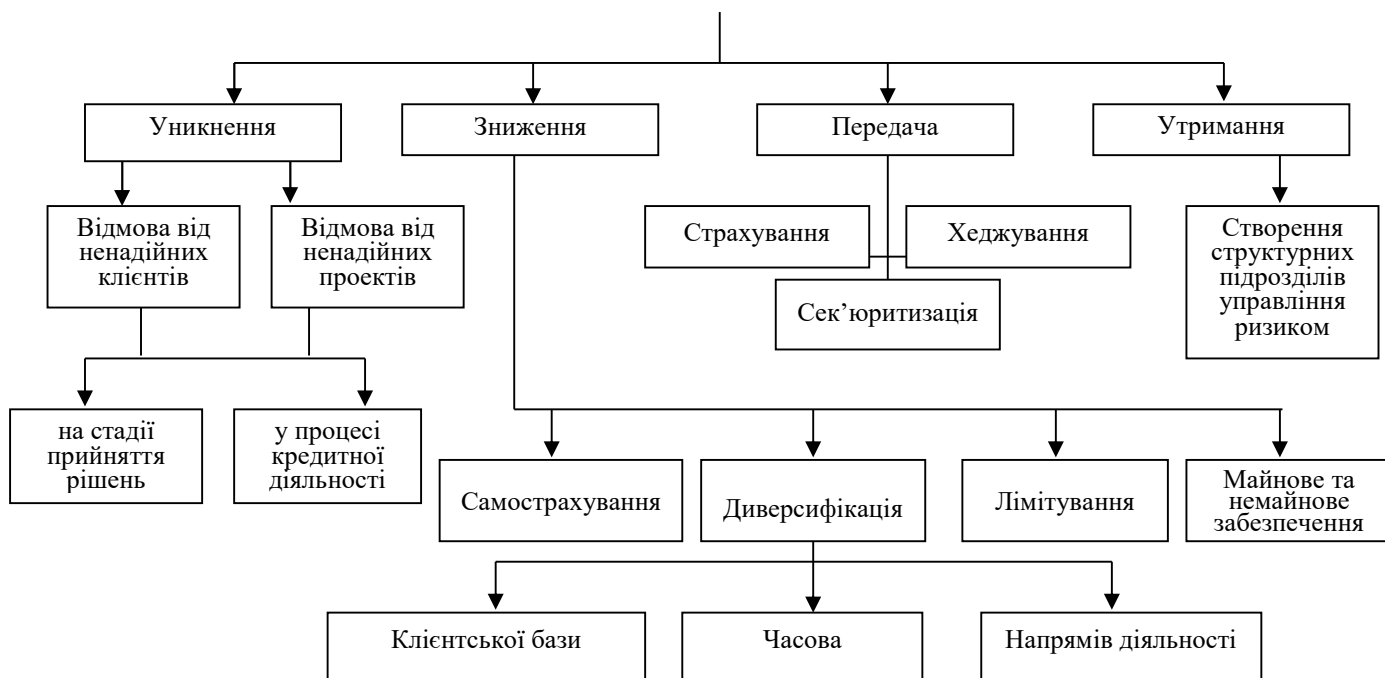

Рис. 2.7. Методи управління кредитним ризиком

Уникнення ризику – це уникнення дій, пов'язаних з ризиком. Але це означає відмову від прибутку для банків. Диференціація позичальника допомагає банкам приймати обґрунтовані рішення щодо прийняття або уникнення ризику.

Диференціація означає, що банки не виконають усі заявки на кредит. Але спосіб відбору клієнтів може бути різним. Банки можуть мати певне коло постійних клієнтів і працювати тільки з ними (така практика характерна для багатьох малих і середніх банків в Україні). Банки також можуть спеціалізуватися на обслуговуванні підприємств у певних галузях і регіонах. Оскільки всі комерційні банки в Україні є загальними, то найвірнішим способом є диференціація позичальників на основі оцінки та аналізу їх кредитоспроможності. Оскільки позичальники диференціюються за рівнем кредитності, формується коло потенційних клієнтів, з якими банк принципово погоджується співпрацювати.

Диференціація означає не лише відбір потенційних позичальників за певними критеріями, а й кредитні програми. Якщо банківські аналітики ставлять під сумнів життєздатність проекту, заявки на кредит не будуть задоволені.

Знизити рівень ризику - зменшити ймовірність і суму збитків. Для зниження рівня ризику використовуються різні методики. Найпоширенішими є: диверсифікація; обмеження; самострахування; майнові та немайнові гарантії.

Диверсифікація – це метод зниження рівня ризику шляхом розподілу капіталу між різними об'єктами інвестування або видами діяльності, які безпосередньо не пов'язані один з одним, та обмеження факторів ризику шляхом запобігання концентрації на одному позичальнику або групі взаємопов'язаних позичальників. Належна диверсифікація залежить від включення до портфолію тих проектів, де успіх чи невдача одного проекту найменше пов'язана з успіхом чи невдачею іншого. Наприклад, кредитування банком великої кількості індивідуальних позичальників з різною приналежністю до певних галузей економіки збільшує їхню вірогідність отримання середнього доходу, знижуючи тим самим рівень ризику.

Основні критерії, за якими можна диверсифікувати кредитний портфель:

- рівень ризику у сфері підприємницької діяльності;

- регіональний розподіл ризиків;
- Визначити групи позичальників за кредитною схожістю;
- залежно від тривалості кредитних відносин;
- на підставі прийнятої застави кредиту;
- Залежить від виду процентної ставки та способу нарахування та сплати відсотків.

Ліміти є найпоширенішим і ефективним способом зниження кредитного ризику шляхом встановлення лімітів на суми позик. Встановлення лімітів є основним способом управління формуванням кредитного портфеля, воно використовується для підвищення довгострокової життєздатності банків і дозволяє:- уникати значних втрат через необережну концентрацію будь-якого виду ризику, що серйозно впливає на платоспроможність банку, та диверсифікувати кредитний портфель для зниження концентрації та забезпечення стабільного прибутку;

- Знизити рівень кредитного ризику та визначити максимально допустимий рівень, який керівництво банку готове прийняти відповідно до своєї стратегії.

Звичайно, порядок встановлення лімітів та їх значення прописані у внутрішніх інструкціях банку. Наразі найбільш поширеною практикою фінансових установ є встановлення таких обмежень (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Види та призначення лімітів

№	Вид ліміту	Призначення ліміту
1	Ліміти сум кредитів, наданих окремим позичальникам	Контроль над розміром сум, схильних до ризику
2	Ліміти термінів кредитування (погашення позики)	Контроль над максимальними термінами кредитування
3	Ліміти сум кредитів наданих позичальникам, які відносяться до певних класів кредитного рейтингу	Контроль над сумами цих кредитів
4	Ліміти концентрації, що встановлюються залежно від країни, регіону і галузі промисловості позичальника;	Контроль над рівнем концентрації кредитного портфеля банку
5	Ліміти сум кредитів валют, що надаються в певних видах	Контроль над розмірами валютних кредитів
6	Ліміти, що встановлюються залежно від типу забезпечення	Контроль над сумами відшкодування втрат

Ліміти можуть бути встановлені як стандартні або абсолютні межі. Деякі показники, наприклад, розмір власного капіталу банку або розмір його кредитного портфеля, можуть бути використані за основу для розрахунку коефіцієнта.

Кредитна лінія для особистої позики розраховується як частина витрат на забезпечення активу позичальника [37, с. 41]:

$$Limit = \alpha \times A_0, \quad (2.5)$$

де A_0 – поточна вартість конкретного активу позичальника, α – обмежувальний фактор.

Визначте активи позичальника, які гарантують відшкодування збитків у разі непогашення кредиту, залежно від способу отримання кредиту банком. Як правило, такими активами можуть бути застава, сукупні активи, капітал (у розумінні залишку активів після оплати всіх зобов'язань), оборотні активи, відкриті позиції поточної ліквідності позичальника тощо. [84, с.144].

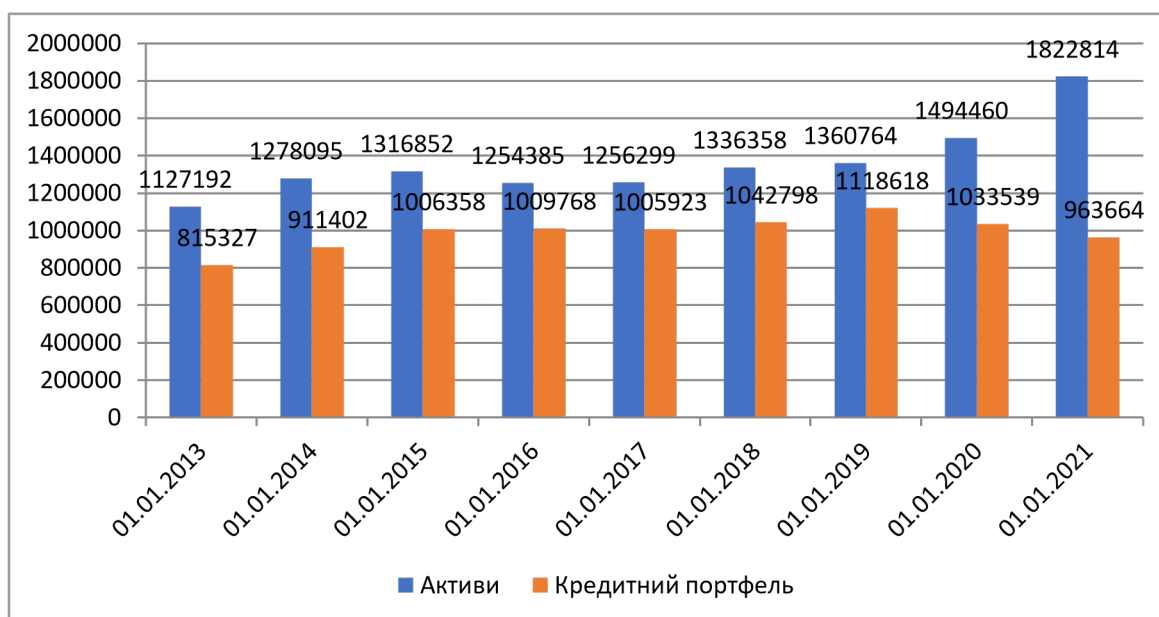
Якщо застава є заставою, вітчизняні банки переважно використовують лімітний коефіцієнт 50%, якщо капітал (залишок активів після погашення всіх зобов'язань) – 10%, якщо – сукупні активи, то лімітуючий коефіцієнт становить 1-3% [45, с. 41].

Кредитні ліміти іноді встановлюються на основі арифметичного співвідношення одного або кількох фінансових показників, які відображають стан клієнта, наприклад 10% чистих поточних активів або 20% власного капіталу, іноді з використанням зваженого агрегованого фінансового коефіцієнта. Хоча ці методи прийнятні в деяких випадках, жоден з них не є достатнім, щоб бути рекомендованим як загальний. Крім того, оскільки вони свідомо безпосередньо пов'язані з фінансовим становищем клієнтів, вони більше схожі на показники ризику, ніж на показники прийнятного рівня кредиту.

Формування резервів для покриття можливих збитків у кредитній діяльності (самострахування) є одним із визнаних та ефективних методів управління кредитним

ризиком у банках. Під самострахуванням розуміється те, що банки вважають за краще страхувати себе, тим самим знижуючи вартість страхування, а не підписувати договори страхування зі страхувальником. Отже, суть самострахування кредитного ризику полягає в тому, що банки безпосередньо створюють резерви у вигляді готівки для відшкодування можливих втрат у процесі кредитування. Резерв забезпечує банкам більш стабільне фінансове становище та дозволяє уникнути коливань суми прибутку через списання збитків за кредитами.

На даний момент українські комерційні банки зобов'язані створювати резерви відповідно до «Порядку формування та використання резервів» для відшкодування можливих збитків, завданих кредитами комерційних банків[9]. Резерви відстежуються щоквартально на основі фактичної суми боргу та відповідної групи, до якої віднесено конкретну позику. Варто відзначити, що класифікація кредитів за групами ризику не так давно використовувалася у вітчизняній та зарубіжній практиці для створення резервів під них. У Північній Америці, наприклад, банкіри почали класифікувати позики у своїх кредитних портфелях за ступенем кредитного ризику лише в 1992 році. Наразі вони створювали резерви кредитного ризику на основі середнього рівня ризику свого кредитного портфеля, що не відповідає раціональному розподілу коштів.

Рис. 2.8 - Частка кредитного портфеля в активах банків України у 2013-2021 рр., млн грн [2]

З малюнка ми це бачимо. 1. Кредитний портфель займає важливе місце в активах банку. Причина в тому, що збільшення кредитів безпосередньо впливає на зростання активів банку. Збільшення кредитного портфеля протягом аналізованого періоду відбулося за рахунок значної частки кредитів в іноземній валюті. За рахунок постійної переоцінки за офіційним курсом штучно збільшується гривневий еквівалент кредитного портфеля та активів у цілому.

У структурі кредитного портфеля державних банків основним компонентом є облігації підприємств. Основними боржниками державних банків є великі холдингові компанії або політичні філії. Ці борги не продаються через відсутність ефективного та прозорого механізму продажу. По-перше, це все судові проблеми, а захист прав кредитора недостатній. Крім того, державним банкам, акціонером яких є Мінфін, було легше вимагати від держави рекапіталізацію, ніж виплачувати кредити. Цим пояснюється вкрай неефективність державних банків у співпраці з позичальниками [4].

Отже, частка кредитів у загальних активах українських банків у період 2015-2018 рр. становить близько 80%, з невеликим відхиленням (максимальне відхилення – 2,2%). З цього можна зробити висновок про важливе і необхідне регулювання кредитної діяльності банків як на національному рівні, так і в структурі.

У 2018 році якість кредитного портфеля знизилася, частка проблемних кредитів у попередньому кварталі становила 52,8%, зменшившись на 1,7 процентного пункту. Причиною цього є стрімкий розвиток роздрібних кредитів, що призвело до статистичного зниження частки проблемних кредитів.

У 2019 році капітальна база збільшилася порівняно з попереднім роком. Банки зацікавлені в роздрібному кредитуванні. У 2018 році корпоративний портфель продовжував зростати і з кожним роком ставав все більш живим. Однак у 2020 році через кризу попит на споживчі кредити значно впав, що призвело до зменшення кредитного портфеля в квітні та травні. За попередніми оцінками НБУ, понад 10% незабезпечених споживчих кредитів через кризу можуть стати непрацездатними. Ці збитки реалізуються відповідно в наступних кварталах, і банки повинні вчасно їх визнавати і заздалегідь формувати резерви. Для забезпечення правильності класифікації

кредитів та достатності резервів Національний банк планує провести аналіз якості активів банку до кінця року [5].

Однак, незважаючи на подальше падіння цін на кредити через пандемію COVID-19, попит на кредити як з боку бізнесу, так і населення впав. В результаті скорочуються кредитні портфелі банків. Крім того, у першому кварталі портфель без урахування резервів скоротився на 6,3% у гривні та на 3,6% у доларах США. Чистий кредитний портфель для населення впав на 5% у першому кварталі вперше з 2017 року. Загалом на початок 2021 року кредитний портфель зменшився на 69 875 грн. порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Вирішальним фактором для такого скорочення стало формування банками резервів при зниженні попиту на кредити через погіршення споживчих настроїв [5].

Аналіз принципів формування страхових резервів для покриття можливих збитків за кредитами виявив ряд істотних недоліків [84, с. 185]:

- розподіл кредиту на групу позик є досить суворим з огляду на порядок формування резервів, але зрозуміло, що позики в кваліфікаційній групі можуть мати різні ймовірності збитків;

- Графік формування резервів не має нічого спільного з реальними термінами погашення кредитного договору.

Майнове та немайнове забезпечення - найбільш поширений метод управління кредитним ризиком у моїй країні [141, с.45]. Однак він є дуже складним, оскільки вимагає врахування ризиків, пов'язаних із заставою, протягом усього терміну дії кредитного договору. У більшості випадків застава носить моральний характер, змушуючи позичальників повертати тимчасово позичені кошти. В іншому випадку, з урахуванням додаткових витрат, пов'язаних з реалізацією застави, банк має право продати отриману заставу та погасити вартість кредитних ресурсів. Але банки намагаються уникнути практики продажу застави для погашення кредитів.

Аналіз вітчизняної банківської практики показує, що найпоширенішими формами майнового забезпечення є: застава нерухомості; інвентарна застава; депозитна застава, відкрита в банку; застава цінних паперів; коректна.

Для того, щоб застава була реальною гарантією повернення, необхідно дотримуватись економічних та правових вимог [84, С. 148]. Економічні вимоги включають: правильний вибір об'єктів застави, оцінку їх вартості, визначення видів застави, а також контроль організації зберігання застави, якщо це необхідно.

Вимоги законодавства: роз'яснення прав та обов'язків заставодавця (позичальника) та іпотекодержателя (банку), правильне оформлення документів відповідно до виду застави, порядок реєстрації та зберігання заставних документів.

Процес оформлення застави кредиту можна розділити на кілька етапів.

Основними критеріями прийнятності застави є ліквідність і можливість контролювати збереження застави. Показником ліквідності є період застави, який становить не більше 150 днів [38, С. 351].

Що стосується цих критеріїв, то існує три рівні якості застави: повністю відповідає встановленим критеріям; не відповідає хоча б одному критерію; не відповідає всім критеріям. На основі співвідношення випадкових критеріїв якості було виділено п'ять категорій надійності (табл. 2.4) [38, с. 350].

Таблиця 2.4

Критерії оцінки якості забезпечення

Рейтинг надійності	Відповідність вартості застава/кредит	Ліквідність забезпечення	Можливість здійснення контролю	Приклад
А (високий)	>100%	Легко реалізується	Повністю під контролем	Грошовий депозит в даному банку Цінні папери, які котируються на біржі
В (хороший)	<100%	Ціна може коливатися і можуть виникнути труднощі з реалізацією	Повністю під контролем	Корпоративні цінні папери Гарантії Порука
С (задовільний)	<100%	Можливо, виникнуть труднощі з реалізацією	Існують деякі проблеми із здійсненням контролю	Нерухомість Запаси ТМЦ
Д (критичний)	<100%	Ціна падає, проблеми з	Проблеми із здійсненням	Нерухомість Запаси ТМЦ

		реалізацією	контролю	
Е (незадовільний)	<100%	Ціна падає	Контроль відсутній	Запаси цінностей, які знаходяться в клієнта

Відповідно до «Стандартів професійної діяльності оцінювачів Української асоціації оцінювачів» в оціночній практиці використовуються такі поняття вартості: справедлива ринкова та ліквідаційна вартість. Справедлива ринкова вартість — це ймовірна ціна, за якою предмет буде проданий на конкурентному ринку за наявності всіх ознак незалежності та без нетипових умов фінансування, оскільки передбачається, що предмети мають досить тривалий термін служби.

У кредитних відносинах заставлене майно продається на обмежений термін. Банки прагнуть якомога швидше забезпечити свої вимоги за вартістю майна, щоб мінімізувати можливі збитки у разі вилучення коштів з обігу. Тому рекомендується оцінювати заставу за ліквідаційною вартістю. Ліквідаційна вартість — це вартість, за якою об'єкт можна було б продати на відкритому конкурентному ринку, якби період продажу був коротшим, ніж «розумно тривалий термін» для даного типу об'єкта на цьому ринку, і оцінка вартості активів що входять до складу об'єкта, який може бути реалізований на відкритому ринку в узгоджений час (приклад можливого методу розрахунку ліквідаційної вартості об'єкта наведено в Додатку Т.2 [50]). З наведених вище понять ринкової вартості та ліквідаційної вартості видно, що ліквідаційна вартість завжди нижча за ринкову, а різниця в їх рівнях в основному зумовлена часом.

Але є також рухоме майно, для якого не можна розрахувати ліквідаційну ціну (наприклад, урожай наступного року, на який банк має надати кредит). При цьому, на думку експертів, науковців і практиків Департаменту банківського нагляду НБУ [38, с.152], рекомендується використовувати поняття «ринкова вартість» з урахуванням ступеня ризику.

Прийняття застави завжди супроводжується додатковими витратами для банку, вид і розмір яких залежать від виду та якості застави (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Видатки, пов'язані із забезпеченням повернення позичкової заборгованості

№	Видатки	Характеристика видатків	Вид застави						
			Нерухомість	ТМЦ	Депозити	Дебіторські рахунки	Державні цінні папери	Корпоративні цінні папери	Застава прав
1	Видатки, пов'язані з оцінкою предмета застави	Найбільші затрати банку, так як необхідний виїзд експерта-оцінювача безпосередньо на об'єкт. Оцінка застави має робитися лише комерційними банками. НБУ займає позицію невтручання у цей процес. Оцінюючи заставу, банк може залучати „службу оцінки”.	високі	середні і високі (залежно від виду)	мінімальні	середні (за оцінкою платоспроможності дебітора)	мінімальні	від мінімальних до середніх	мінімальні
2	Видатки, пов'язані з поточною переоцінкою предмета застави	Необхідно проводити за тими видами забезпечення, за якими існує висока вірогідність зміни ринкової вартості. Якщо заставою є товарно-матеріальні цінності, особливо у випадку застави товарів в обороті, вимагається їх регулярна переоцінка.	високі	середні і високі (залежно від виду)	мінімальні	середні (за оцінкою платоспроможності дебітора)	мінімальні	від мінімальних до середніх	мінімальні
3	Видатки, пов'язані	Виникають, в основному, з категорії товарно-матеріальних	відсутні	високі (у випадку)	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні

	із зберігання м предмета застави	цінностей у тому випадку, коли предмет застави зберігається на складі, що належить банку або компанії, яка надає подібні послуги. Але, як показує зарубіжна і вітчизняна практика, частіше за все позичальник сам забезпечує збереження і цілісність предмета застави.		зберігання за рахунок позичальника (відсутні)					
4	Видатки, пов'язані з реалізацією предмета застави	Видатки з реалізації комерційний банк несе у тому випадку, якщо позичальник протягом визначеного терміну не зможе повернути всю суму кредиту і процентів або більшу її частину.	високі	помірні і високі (залежно від виду)	відсутні	мінімальні	мінімальні	мінімальні	мінімальні
5	Ризик зміни ринкової вартості		значний	від незначного до суттєвого	відсутні	залежить від платоспроможності дебітора	незначний	від незначного до суттєвого	незначний

Гарантійне повернення кредиту та сплата відсотків може бути у формі страхування відповідальності, що надається банку за неповернення кредиту та несплату відсотків.

У зарубіжних країнах існують дві основні форми страхування кредитів – страхування фактичної позики (delcreder) та страхування іпотечного кредиту (під заставу) [43, с.52].

У разі страхування кредитів (додаток U.1, рис. U.1) страхувальник (як правило, страхувальник банку) безпосередньо захищає свої інтереси, застосовуючи механізм страхування. У разі страхування застави позики (Додаток U.1, Рисунок U.2.) застрахований боржник надається для захисту прав своїх кредиторів або кредиторів (фактично складових страхувальника).

На українському ринку страхування кредитів як захист львівського типу впроваджено останнім часом (з початку 1990-х років) у таких варіантах (рис. 2.9.):

Рис. 2.8. Види страхування кредитних ризиків в Україні

Хеджування – це переказ, призначений для мінімізації кредитного ризику. Це здійснюється за допомогою похідних цінних паперів (кредитних деривативів).

Кредитні деривативи стали поширеними на ринку в 1990-х роках, оскільки вони надали учасникам ринку нові можливості для управління кредитним ризиком. Банки тепер можуть страхувати ризик і валютний ризик [44].

Кредитні похідні інструменти поки не набули широкого поширення в Україні через низку неринкових обмежень: жорсткий валютний контроль, недостатня різноманітність ліквідних фінансових інструментів, негнучка система оподаткування та відсутність достатньої кількості кредитоспроможних учасників фінансового ринку.

Крім того, спосіб передачі ризику банківського кредитного портфеля також включає сек'юритизацію. Сек'юритизація була найважливішим нововведенням на фінансових ринках у другій половині ХХ століття.

Сек'юритизація — це процес створення цінних паперів, випущених за допомогою пулів іпотечних та інших позик, завдяки яким пули активів стають стандартними цінними паперами, забезпеченими цими активами. Тобто це означає заміну неринкових позик та/або грошових потоків, гарантованих фінансовими посередниками, цінними паперами, які вільно продаються на ринках капіталу.

У кредитній діяльності банку сек'юритизація дає можливість передати кредитний ризик на інших учасників ринку - інвесторів, які купують цінні папери, маючи при цьому як позику, так і грошові доходи. Тобто процес сек'юритизації передає не лише кредитний ризик, а й ризик процентної ставки, а також ризик довгострокового погашення кредиту. Таким чином, сек'юритизація знижує загальний рівень ризику банку, покращує якість активів і дозволяє підвищити коефіцієнти достатності капіталу за інших рівних умов.

Висновки до розділу 2

1. Система управління кредитними ризиками банку пройшла три етапи від односторонньої до інтеграції в процес розвитку, що значно покращило якість вітчизняних банківських кредитних портфелів.

2. Аналіз показує, що поступове впровадження комплексної системи управління кредитним ризиком зменшило частку проблемних кредитів.

3. Враховуючи конкретні обставини кредитів, які є частиною системи управління кредитним ризиком, рекомендується розрізняти такі підсистеми: організація, інформація, ціноутворення, аналіз, ліцензування, управління, моніторинг та антикризове управління.

4. Управління кредитним ризиком здійснюється за допомогою низки процесів: ідентифікації, оцінки, управління та моніторингу. Визначення кредитного ризику потребує чіткого пояснення. З наукової точки зору кредитний ризик можна пояснити трьома способами: як ймовірність втрати (повністю або частково) активів банку, як загрозу втрати банком прибутку; Через невпевненість кредитора щодо спроможності боржника виконати умови договору.

5. Досліджуючи природу кредитного ризику, ми робимо висновок, що інтерпретація його як негативного явища є розумною для індивідуального кредитного ризику, і що комбінований кредитний ризик дозволяє банку отримувати прибуток, порівнянний зі збитками при належному управлінні. Таким чином, рекомендується визначати особистий кредитний ризик з точки зору керівництва як можливість прийняти необґрунтоване управлінське рішення про надання позики, яке не дає належної кількісної та/або якісної оцінки впливу невизначеності, що може призвести до дефіциту (не) отримання прибутку. Портфельний кредитний ризик, у свою чергу, — це здатність приймати раціональні/нераціональні управлінські рішення щодо формування, оцінки, аналізу та управління кредитними портфелями, які можуть забезпечити достовірну кількісну та/або якісну оцінку невизначеності загального кредитного

портфеля. і весь банк, що призводить до одного з трьох економічних результатів: негативного (збитки), нульового або позитивного (прибутки).

6. Ефективність управління залежить від уміння банку правильно визначити джерела кредитного ризику. Автор вважає, що найбільш доцільно визначити точку генерації ризику та створити вартість позики з точки зору бізнес-процесів та зв'язків. Для узагальнення та систематизації факторів ризику рекомендується класифікувати їх з точки зору управління: неконтрольовані банком (макрорівень); неконтрольовані, але на які можна впливати (мезорівень); контрольовані (мікрорівень).

7. Відповідно до цілей суб'єкта господарювання кредитний ризик можна класифікувати за певними критеріями. Групування різних підходів до класифікації кредитного ризику представлено у багатокритеріальній таблиці, яка враховує раціональні, об'єктивні та відповідні характеристики класифікації кредитного ризику.

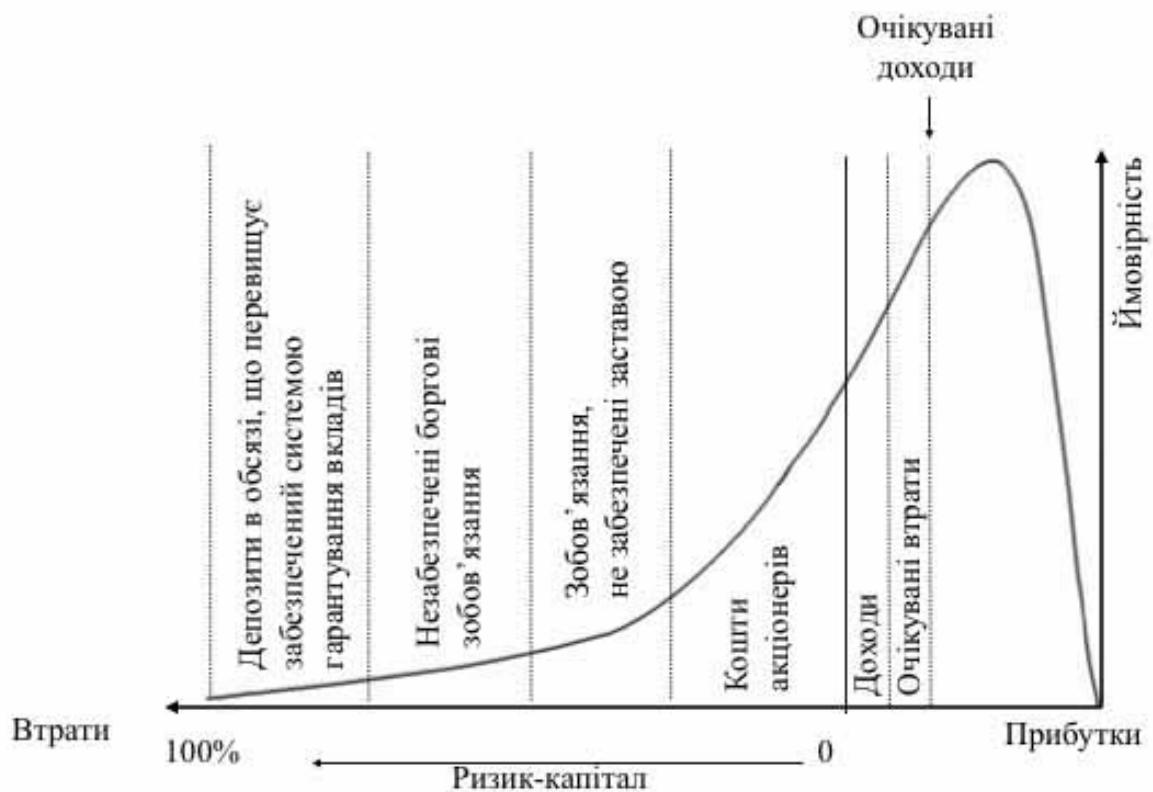

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В «ПРИВАТБАНКУ»

3.1. Вдосконалення оцінки рівня ризику банку на основі визначення економічного капіталу

З точки зору традиційного ризик-менеджменту, джерелом «поглинання» ризиків, реалізованих банком у процесі операційної діяльності, є власні кошти. На рис. На рисунку 3.1 наведено принципову схему розподілу вартості банку, форма якої залежить від ризикованості його активів.

Рис. 3.1. Модель ризик-капіталу банку

(адаптовано автором на основі [45])

Як ми бачили, банки отримують дохід від своїх активів, але дохід коливається навколо їх очікуваної вартості через ризики, притаманні цим портфелям активів. Оскільки значна частка банківських активів (як у випадку переважної більшості українських банків) представлена кредитами[6], для яких характерні відносно рідкісні, але дуже серйозні негативні події, розподіл зміщується вліво, що не Таким чином, банки зазнають збитків з позитивною ймовірністю і можуть збити на певному критичному рівні. При цьому, чим більше капітал у банку (критичний рівень зміщується вліво на графіку), тим менша ймовірність того, що втрати перевищать поріг, який веде до банкрутства. Таким чином, з точки зору управління ризиками, належний рівень капіталу робить банки більш надійними, що відповідає позиції регуляторів щодо банківського нагляду, у тому числі Національного банку України.

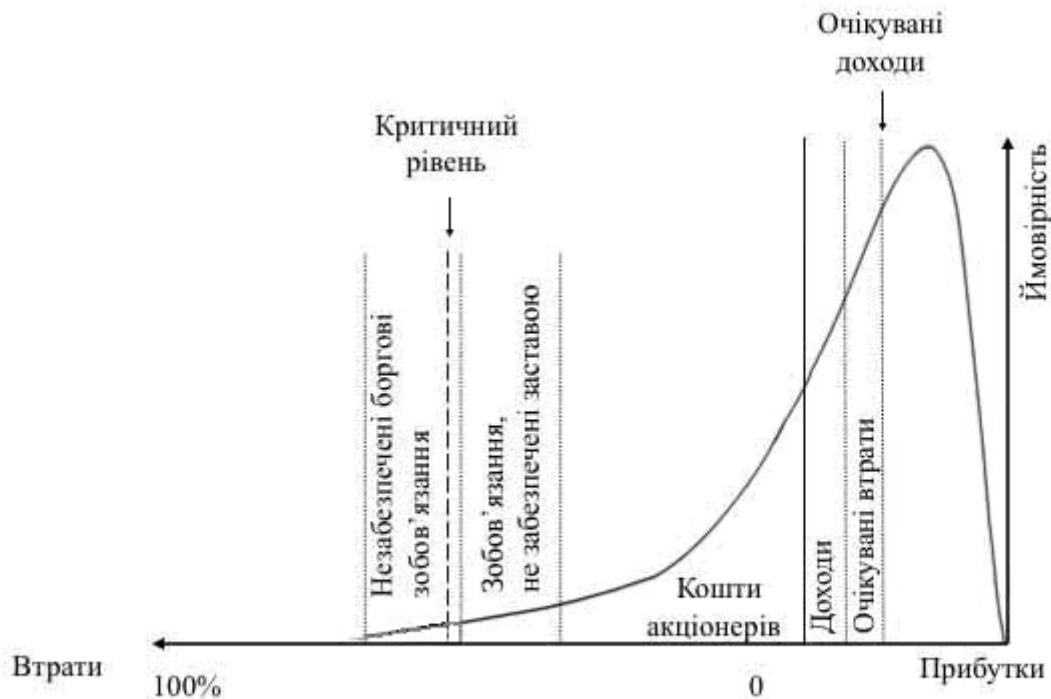
На рис. 3.1 відображає загальність економічного механізму ризикового капіталу банку, але розмір окремих його частин не відображає справжнього масштабу збитків, понесених усіма контрагентами. При цьому він показує, що, наприклад, вкладники банку повинні будуть нести втрату своїх коштів, що перевищує суму, передбачену фондом гарантування вкладів, і лише в особливих випадках з малою ймовірністю (ліва половина графіка). З іншого боку, акціонери банку спочатку несуть усі залишки збитків через завищену чи неправильну оцінку ризику.

Виходячи з цього, ми можемо визначити венчурний капітал або венчурний капітал як мінімальний розмір капіталу, який необхідно інвестувати, щоб утримати вартість банківських активів від знецінення, тобто забезпечити повне безризикове фінансування цих активів. Як ми бачили, це визначення сильно відрізняється від визначень регулятивного капіталу та балансового капіталу. Ризиковий капітал повністю визначається формою кривої розподілу змін вартості активів банку (тобто ризику).

Кожна група кредиторів банку несе частину збитків, які банк може зазнати у разі невиконання зобов'язань, яке настає, коли банк не може виконати свої зобов'язання.

У розвинених країнах і багатьох українських банках рівень надійності більшості банків (їхня здатність не збанкрутувати) залежить від кредитного рейтингу незабезпечених зобов'язань банків з боку зовнішніх рейтингових агентств. Ця оцінка є основою для більшості рішень учасників ринку. Можна зробити висновок, що це свідчить про те, що розмір банку необхідних коштів залежить від необхідного рівня Надійність (або цільовий кредитний рейтинг) незабезпечених зобов'язань.

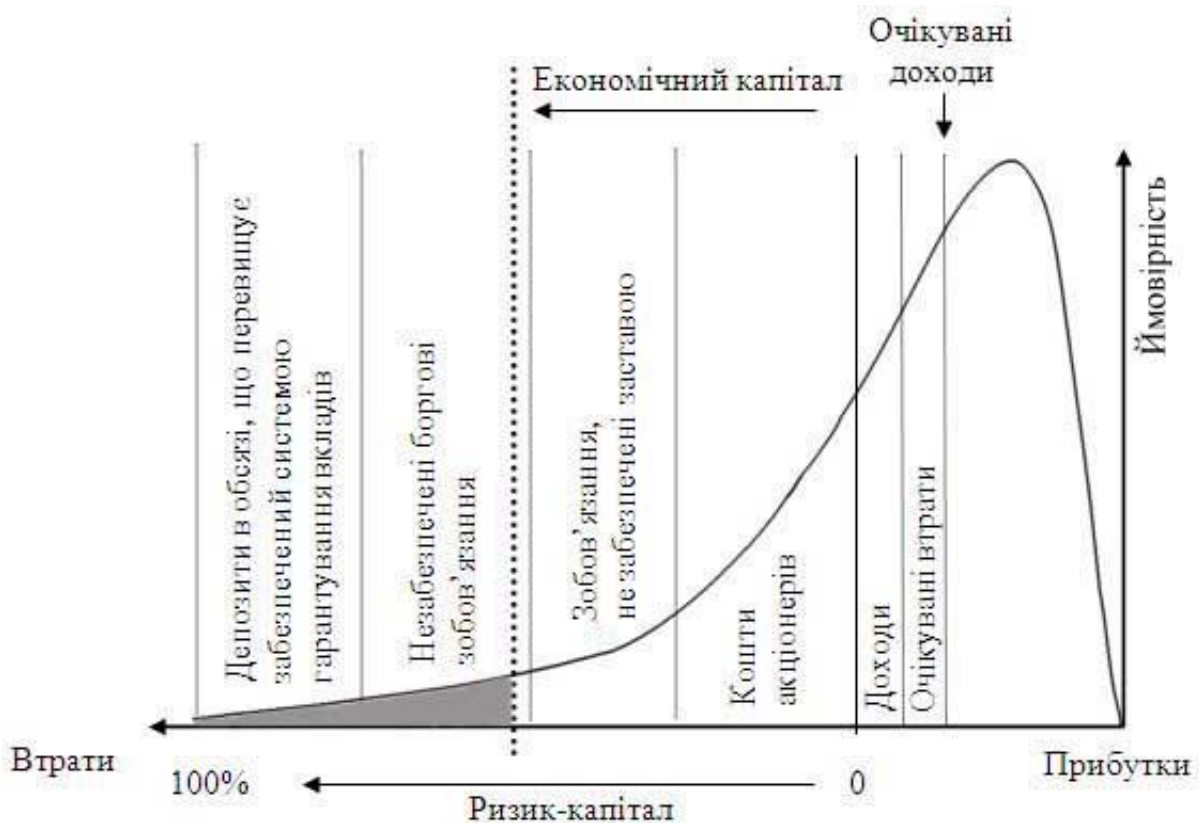
Отже, рис. 3.1 можна спростити наступним чином (рисунок 3.2).

Рис. 3.2. Модель економічного капіталу

(адаптовано автором на основі [45])

З малюнка ми це бачимо. 3.2 Є кілька областей розподілу вартості активів, які не покривають усі втрати, і форма дещо змінюється. Показаний рівень критичних збитків захищає оплату незабезпечених боргових зобов'язань банку, уникаючи банкрутства банку. Для відокремлення оцінки вимог до капіталу в межах певного порогу від венчурного капіталу використовується поняття економічного капіталу, а його загальна операційна модель показана на рисунку 3.3.

Рис. 3.3. Модель функціонування економічного та ризик-капіталу

Економічний капітал – це оцінка загального капіталу, необхідного для забезпечення платоспроможності банку, з рівнем достовірності, що відповідає цільовому кредитному рейтингу його незабезпечених зобов'язань. Важливо зазначити, що економічний капітал (як і венчурний капітал) є теоретичною оцінкою і тому відрізняється від балансового та регулятивного капіталу.

Проте розрахунок економічного капіталу передбачає вирішення деяких складних проблем, як концептуальних, так і прикладних. Головне і головне з

них, це лише вершина всебічного економічного аналізу концепції венчурного капіталу (деяких його компонентів). Тому він не розглядає повний розподіл змін вартості активів, а натомість зосереджується на визначенні необхідного капіталу з обраним рівнем довіри. У той же час економічна реальність набагато складніша за цей спрощений механізм. Однак наразі економічний капітал є єдиним можливим методом для оцінки необхідного капіталу, оскільки він намагається уникнути врахування складних економічних процесів, необхідних для розрахунку венчурного капіталу, водночас базуючись на більш адекватній парадигмі управління ризиками. Облік або нормативні методи. Суттєвою особливістю економічного капіталу є те, що його вартість можна порівняти з сумою фактично наявного капіталу, а результат є основою для прийняття управлінських рішень у сфері управління ризиками.

Ключовим фактором у визначенні вимог до капіталу банку є його схильність до ризику та адекватне вимірювання цих ризиків, беручи до уваги можливість втрати бізнесу, що, у свою чергу, залежить від його бізнес-міксу. Ми віримо, що розуміння та вміння визначити цей зв'язок є ключовим для банків, щоб отримати конкурентну перевагу від впровадження управління ризиками.

Ймовірність того, що негативна зміна вартості фінансового інструменту (тобто збиток) може спричинити проблеми для банку, не можна звести до нуля. Завдання ризик-менеджменту — мінімізувати ймовірність таких подій, а банкам необхідно визначити для себе ключові межі втрат і ймовірність їх не перевищення.

Виходячи з виразу понять «вартість під ризиком» та «економічний капітал», формулу останнього можна виразити рівнянням (2.4) таким чином:

$$p(\Delta A_t > EC) \leq (1 - \alpha), \quad (3.1)$$

де p – ймовірність,

ΔA_t – зменшення вартості активів банку за час t , втрати;

EC – економічний капітал;

α – довірчий рівень, $\alpha \in (0,1)$.

Іншими словами, (3.1) встановлює ймовірність того, що різниця між очікуваною вартістю активу та його несподіваною волатильністю не перевищить економічний капітал, що забезпечить необхідну платоспроможність з часом при заданому рівні впевненості. Таким чином, економічний капітал є спробою адаптувати всеосяжну економічну перспективу до визначення венчурного капіталу. У цьому випадку економічний капітал вважається єдиним по-справжньому практичним способом розрахунку попиту Розмір капіталу, оскільки він визначає ризик на рівні впевненості, що безпосередньо цікавить банк - забезпечення його боргових зобов'язань з певною ймовірністю (або іншими словами - підтримання власного кредитного рейтингу на бажаному рівні).

Слід зазначити, що моделі VaR можна адаптувати для оцінки ринкових і кредитних, операційних та інших видів ризиків, що дає змогу комплексно оцінити ці ризики у вигляді економічного капіталу з використанням однакових концептуальних і математичних інструментів. Модель VaR слід розглядати як ідеологію оцінки ризику, а не набір формул.

Тому ми розглядаємо окремі види фінансових ризиків у комерційних банках у контексті загальної теорії економічного капіталу, і зокрема моделі «вартість під ризиком».

Історично ринковий ризик був першим, хто розробив відповідну методологію, і він був пов'язаний із введенням терміну «цінність під ризиком» у лексикон ризик-менеджменту після публікації престижного банку J.P. Morgan і Reuters у своїй роботі 1994 року RiskMetrics – Technical Document. «Класичний» або «дельта-нормальний» підхід до розрахунку VaR базується на припущенні нормального розподілу логарифмічної

прибутковості на фактори ризику (обмінні курси, фондові індекси, ціни акцій тощо) [30]. У цьому випадку норма прибутку (швидкість зростання) буде розподілена логарифмічно нормально, а максимальна зміна вартості активів через одного фактора ризику буде визначатися за такою формулою:

$$VaR = V \times k_{1-\alpha} \times \sigma \times \sqrt{T}, \quad (3.2)$$

де V – вартість активу на момент розрахунку;

$k_{1-\alpha}$ – квантіль ймовірності, що відповідає обраному довірчому інтервалу $0 < \alpha < 1$;

σ – волатильність (середньоквадратичне відхилення) фактору ризику;

T – час, на який робиться оцінка.

Вартість під ризиком портфелю активів, або активу, на який впливають декілька факторів ризику вже повинна розраховуватися з урахуванням кореляцій змін факторів ризику:

$$VaR = \sqrt{PVaR^T \Omega PVaR}, \quad (3.3)$$

де $PVaR$ – вектор-стовпець індивідуальних значень VaR портфелю;

Ω – кореляційна матриця;

Таким чином, підставивши в якості $k_{1-\alpha}$ квантіль ймовірності, що відповідає ймовірності дефолту банку для бажаного кредитного рейтингу, а в якості T – 250 робочих днів (горизонт прогнозування – 1 рік), ми отримаємо оцінку економічного капіталу для ринкового ризику.

Розглянутий варіант є найпростішим, проте одночасно реальним механізмом оцінки неочікуваних втрат загалом та економічного капіталу зокрема, залежно від мети використання, обраного довірчого рівня та часового горизонту екстраполяції волатильності (множник $\sqrt{T}$ у (3.2)). За наявності обчислювальних потужностей і володіння відповідним математичним апаратом він може бути вдосконалений, наприклад, використанням експоненційно-згладжених волатильностей, ARCH/GARCH моделями оцінки волатильностей [71, с. 77] або симуляціями змін факторів ризику методом Монте-Карло [29].

За допомогою підходу «вартість ризику» в тому чи іншому варіанті можна оцінити інші ризики, що характеризуються мінливістю факторів, що впливають на вартість експозиції. Отже, для ризику процентної ставки цими факторами є процентні ставки, за якими банки працюють активно та пасивно, тоді як ризики — це тимчасові невідповідності між активами та зобов'язаннями, які погашаються або переоцінюються з часом. Така оцінка процентного ризику особливо важлива в контексті операцій банків із плаваючою ставкою (LIBOR або EURIBOR), які ідеально підходять принаймні для найпростішого процентного ризику, оскільки вони змінюються щодня та на ринку», в свою чергу дельта -нормальний " VaR. вже дозволяє оцінити суму економічного капіталу, необхідного для покриття таких ризиків на заданому рівні ймовірності (цільовий кредитний рейтинг):

$$VaR_{IR} = \sum_{t=1}^n \left[V_t \times k_{1-\alpha} \times \sigma_t \times \sqrt{T} \right], \quad (3.4)$$

де n — кількість часових кошиків, в яких розглядаються часові неузгодженості переоцінки активів і пасивів;

V_t — величина неузгодженості (процентні розриви) для часового кошика t ;

$k_{1-\alpha}$ — квантіль ймовірності, що відповідає обраному довірчому інтервалу $0 < \alpha < 1$;

σ_t — волатильність (середньоквадратичне відхилення) ринкової ставки строком t ;

T — час, на який робиться оцінка.

Ризик ліквідності, ризик дефолту банку вчасно та в повному обсязі через тимчасову невідповідність строків погашення активів та зобов'язань, також слід розглядати як елемент витрат на формування економічного капіталу, оскільки ця невідповідність є те, що банк повинен нести через своє попереднє залучення коштів для фінансових ринків на невідомих умовах або шляхом продажу вторинних резервів ліквідності (якщо такі резерви є), знову ж таки на раніше невідомих умовах. Таким чином, рівень ризику,

представлений розривом ліквідності та нестабільністю ставок розподілу ринку (наприклад, короткострокових міжбанківських ресурсів), є елементами, які використовує рівняння (3.4) для оцінки економічного капіталу під ризиком ліквідності.

Використання моделі VaR для оцінки кредитного ризику комерційних банків уже не так просто, як у наведеному вище випадку. В основному це пов'язано зі складністю поняття «кредитний ризик» та його складових. Тому в сучасній економічній літературі [22, с. 385] кредитний ризик розглядається як функція:

1. Ймовірність дефолту (PD);
2. Експозиція за замовчуванням (EAD);
3. Збиток за умов дефолту (LGD).

У свою чергу, ймовірність дефолту [30, с.83] є функцією кредитного рейтингу позичальника (зовнішнього чи внутрішнього) та часового горизонту, а в найпростішому випадку ризик [30, с.112] дорівнює кредитний непогашений борг (для похідних фінансових інструментів) Розрахунок EAD може бути дуже складним завданням), Loss Given Default [30, с.171] - це кількісний показник, що описує можливість компенсації (частково) збитку шляхом продажу застави, продажу прострочена заборгованість тощо.

Збиток за умовчанням залежить від:

- вид зобов'язання (позики, боргові цінні папери);
- вид господарської діяльності позичальника;
- Забезпечити домовленість та черговість сплати боргу;
- Загальний стан економіки.

Сам ризик вимірюється за допомогою таких показників, як очікувані втрати (EL) та неочікувані збитки (UL). Очікуваний збиток - це оцінка банку середньої втрати, яка залежить від ймовірності неплатежу позичальника та розміру ризику:

$$EL = PD \times EAD \times LGD. \quad (3.5)$$

Очікуваний збиток не є несподіваним для банку, тому для його покриття формуються відповідні резерви, а сума кредитного ризику включається у вартість кредиту, тобто переходить до позичальника. Зазвичай очікувані збитки розраховуються знизу вгору, тобто представляють суму втрат для кожної угоди.

За визначенням, очікуваний збиток сам по собі не є ризиком. Якщо збитки завжди відповідають очікуваним рівням, то немає невизначеності і, отже, економічного сенсу володіння капіталом для покриття ризику. Ризик виникає внаслідок коливань суми збитків, у цьому випадку виражених як неочікуваний збиток (UL), який може бути розрахований на рівні окремої особи та портфеля.

Неочікувані та очікувані збитки є результатом діяльності банку з кредитування, яку неможливо збалансувати та спричинена (несподіваним) дефолтом та (несподіваною) міграцією кредитного рейтингу (перехід позичальників з одного кредитного рейтингу на інший, як правило, нижчої якості). У той же час ці коливання неможливо передбачити і належним чином вписати у вартість позик – їх необхідно поглинути капіталом економіки.

За статистикою, неочікувані збитки – це коливання кредитних втрат навколо середнього значення, тобто коливання фактичних втрат відносно очікуваних (EL). Подібно до того, як очікувана втрата представляє середню ймовірність розподілу, неочікувана втрата є стандартним відхиленням того самого розподілу, що відповідає очікуваному кредитному рейтингу банку,

враховуючи квантилі ймовірності. Отже, знаходження UL означає знаходження правильної функції розподілу збитків у кредитному портфелі. Загалом, VaR кредитного ризику з ймовірністю α буде розраховано за такою формулою:

$$\text{Credit VaR} = UL_{1-\alpha} - EL. \quad (3.6)$$

Згідно з дослідженнями вчених [50], розподіл ймовірності втрат кредитного ризику не відповідає нормальному розподілу, але має ознаки асиметрії та перевищення [79, с.108]. У зв'язку з цим пропонується моделювати кредитні втрати за допомогою імовірнісного бета-розподілу [38, с. 164], що характеризується двома параметрами α і β , які можна розрахувати з математичного очікування (середнього) та дисперсії вибірки [41, с.76].

3.2. Активізація впровадження новітніх форм, методів, інструментів управління ризиками в діяльності комерційних банків

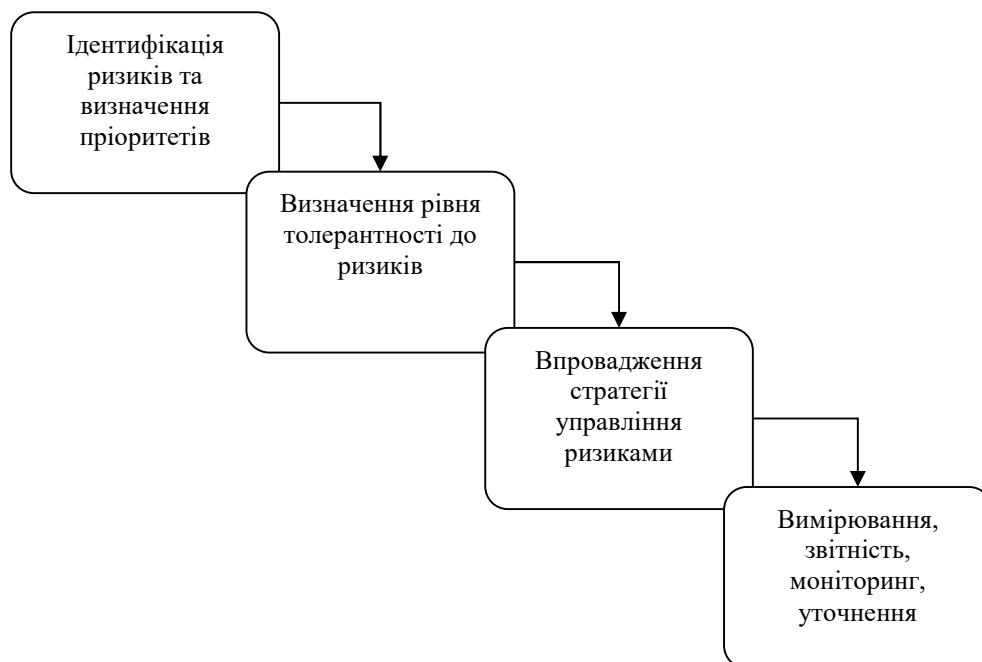
Управління ризиками є невизначеною діяльністю. Це включає оцінку ризиків, з якими банк стикається під час своєї діяльності, та розробку стратегії управління відповідно до внутрішніх пріоритетів і політик. Активна діяльність у сфері управління ризиками дає кредитним організаціям конкурентну перевагу. Це також дає впевненість у тому, що керівництво, співробітники та акціонери можуть домовитися про ключові наслідки прийняття ризику.

Очевидно, що управління ризиками вимагає від організацій прийняття таких неприйнятних рішень щодо ризику. Пасивна стратегія не прийняття рішень означає прийняття всіх ризиків за замовчуванням [13, с. 3].

Диверсифікація є важливим інструментом управління ризиками. Диверсифікація між контрагентами зменшує ризик непередбачених подій, які

негативно вплинуть на організацію через неплатежі окремих позичальників. Диверсифікація інвестиційних активів може зменшити суму збитків у разі банкрутства емітента. Диверсифікація клієнтів, постачальників і джерел фінансування зменшує ймовірність того, що на бізнес організації вплинуть фактори, які не залежать від неї. Хоча ризик втрати залишається, диверсифікація допомагає зменшити ймовірність суттєвої несприятливої події.

Як зазначалося раніше, процес управління ризиками триває. Оскільки ринки та потреби змінюються, стратегії необхідно впроваджувати та вдосконалювати. Наприклад, коригування можуть відображати очікування щодо ринкових процентних ставок, зміни бізнес-середовища, політичних умов тощо. Загалом процес управління ризиками виглядає наступним чином. 3.4:

Рис. 3.4. Процес ризик-менеджменту

Ми вважаємо, що управління ризиками – це динамічний процес, який має розвиватися разом з організацією та її бізнесом. Він включає та впливає на більшість відділів банку: казначейство, корпоративні та роздрібні

операції, фінансовий сектор, канали збуту тощо. Перша частина процесу управління ризиками пов'язана з визначенням ризиків, з якими стикається банк, визначенням їх важливості та визначення пріоритетів. Може знадобитися подальше дослідження структури банку та його продуктів, керівництва, клієнтів, постачальників, конкурентів, ціноутворення, ринкових тенденцій, структури балансу та ринкової позиції. Важливо враховувати позицію акціонера, їх цілі та толерантність до ризику.

Після того, як буде створено чітке розуміння ризику, можна застосувати відповідні стратегії та політику управління ризиками (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Стратегії управління ризиком

Стратегії/Дії	Сутність	Інструменти реалізації
Виключення ризику	Банк може вирішити виключити певні ризики, що не сумісні з бажаними характеристиками. Активи, що несуть у собі такий ризик можуть бути продані, або хеджовані за допомогою похідних фінансових інструментів. Більше того, для виключення ризику окремих інструментів банк може використовувати диверсифікацію портфелю, або його повне страхування. Врешті-решт банк може відмовитись від певних видів ризиків шляхом встановлення відповідних обмежень у політиках управління ризиками	Хеджування, продаж, диверсифікація, страхування, політики
Передача ризику	На відміну від рішення повністю відмовитися від ризику та, відповідно, прибутку, може бути прийнята стратегія передачі частки ризику іншим учасникам ринку, якщо банк не має конкурентних переваг у конкретному сегменті, або не бажає приймати самостійно весь ризик	Хеджування, страхування
Прийняття/Управління Ризиком	Деякі (або більшість) ризиків повинні бути прийняті на рівні банку, якщо вони: - не можуть бути легко продані або хеджовані; - мають комплексну, низьколіквідну	Диверсифікація, страхування, капітал

	<p>структуру, яку важко представити іншим;</p> <ul style="list-style-type: none"> - несуть у собі певну моральну складову (не можна намагатися застрахувати всі ризики, навіть якщо для всіх них існують страхові продукти); - є основою бізнесу – певні ризики відіграють центральну роль у бізнесі окремого банку, тому вони не можуть бути виключені або передані 	
--	--	--

Вимірювання ризику та звітність надають особам, які приймають рішення, інформацію для реалізації таких рішень та моніторингу витрат до та після прийняття стратегій. Оскільки ми вважаємо, що процес управління ризиками є безперервним, звіти та зворотний зв'язок можна використовувати для тонкого налаштування системи шляхом зміни або вдосконалення стратегій.

Важливою частиною управління ризиками є активний процес прийняття рішень. Рішення щодо потенційних збитків та зменшення ризиків надають банкам платформу для обговорення основних подій та перспектив бізнесу.

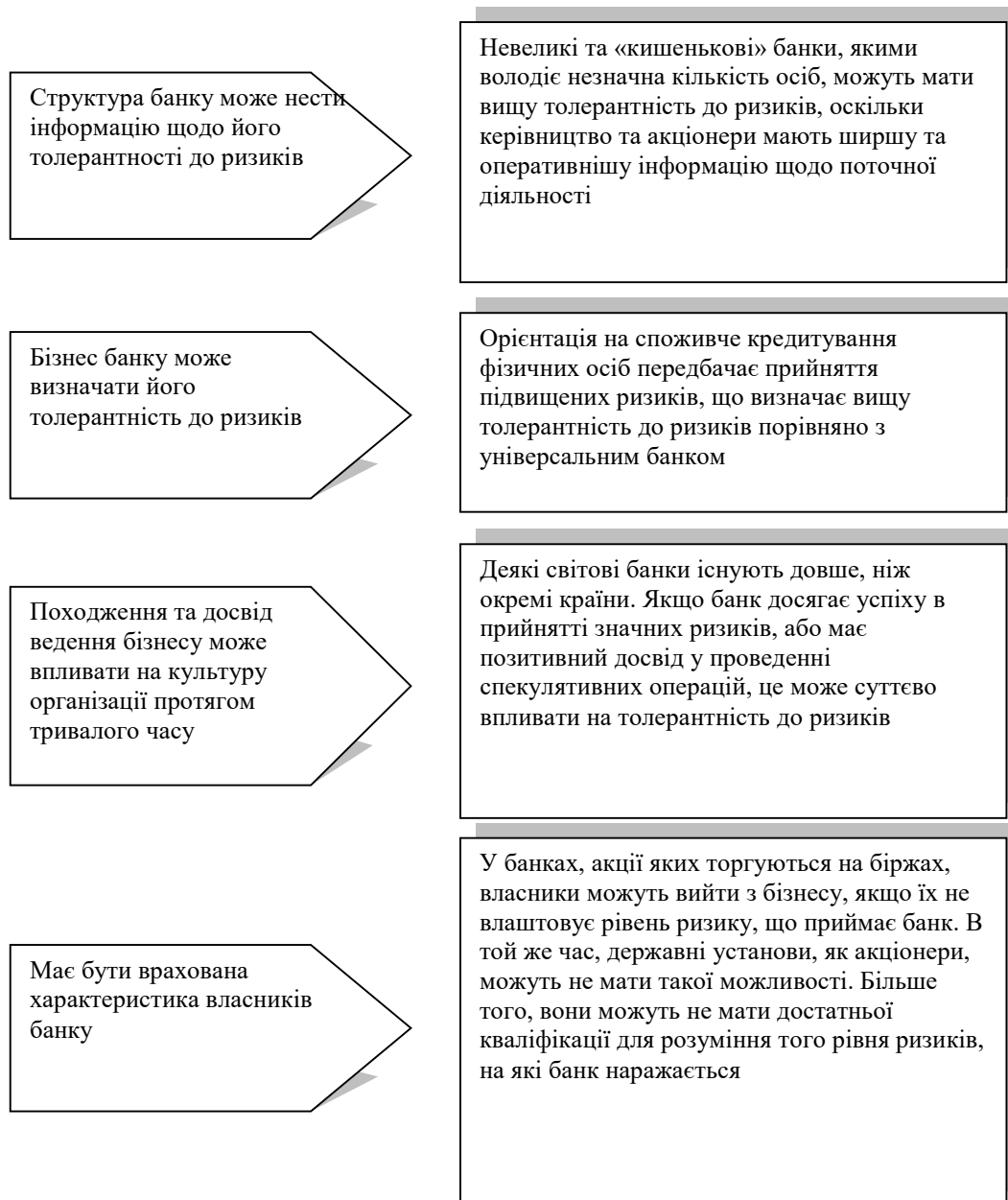
Розробка політики управління ризиками вимагає розуміння профілю ризиків організації. Останнє, у свою чергу, залежить від таких характеристик, як толерантність до ризику, ринкова позиція, культура управління, вимоги до акціонерів та рівень конкуренції. Профіль ризиків кожного банку та кожної організації унікальний.

Першим кроком в управлінні фінансовими ризиками є визначення відповідного ризику, тобто визначення банком оцінки вразливості до ризику. Оскільки банки стикаються з кількома ризиками одночасно, важливо розуміти вплив кожного ризику окремо та розуміти їх вплив одночасно. Слід зазначити, що не всі ризики є очевидними. Наприклад, надання позик в іноземній валюті з плаваючими відсотковими ставками пов'язане не лише з прийняттям кредитного ризику, а й із ризиком процентної ставки, що

виникає внаслідок зміни контрольних процентних ставок (наприклад, Libor, Euribor тощо).) на світовому ринку.

Управління ризиками включає зменшення можливості збитків. У свою чергу, визначення прийнятних рівнів ризику та експозиції визначає стратегії управління ризиками. Толерантністю до ризику вважається здатність або бажання компенсувати ризик. Це залежить від культури організації, яка, у свою чергу, формується акціонерами, вищим керівництвом та їх розумінням ризику. Тому визначення прийнятного рівня ризику є надзвичайно важливим завданням, оскільки бізнес і ризик взаємопов'язані. Рішення щодо визначення толерантності до ризику передбачає визначення відповідного ризику щодо потенційної прибутку.

Менеджери, власники, працівники великих і малих, державних і приватних, місцевих і транснаціональних банків - усі беруть участь у процесі управління ризиками. Тому толерантність організації до ризику залежить від фундаментальних культурних факторів, характеру бізнесу та досвіду (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Фактори, що впливають на толерантність до ризиків

Визначаючи прийнятний рівень ризику, слід мати на увазі, що легше оцінити загальні ризики або події, які мали місце в минулому і можуть відбутися в майбутньому, порівняно з нечастими, але значущими подіями. Істотними є ризики, які можуть поставити під загрозу виживання банку.

Ризики – це події з високою або низькою ймовірністю. У разі аварії можуть виникнути втрати різного розміру. Часто одна з цих характеристик низька, а інша висока, наприклад, при щоденних коливаннях курсу іноземної валюти висока ймовірність невеликих втрат.

Найнебезпечнішими є ризики, які мають низьку ймовірність виникнення, але можуть призвести до катастрофічних втрат. До таких ризиків належать, наприклад, внутрішні шахрайства, стихійні лиха тощо.

Після визначення прийнятного рівня ризику керівництво може вирішити, як зменшити потенційні збитки до прийнятного рівня. Зазвичай представницький орган акціонерів - наглядова рада банку визначає концепцію управління ризиками організації, а безпосередня реалізація цієї концепції покладається на раду директорів як відповідальний перед наглядовою радою орган. Комітет управління відіграватиме ключову роль у розробці відповідної політики управління ризиками для використання керівниками та персоналом банків під час виконання своїх обов'язків.

Для того, щоб в сучасних умовах приймати відповідні рішення та ефективно управляти банками, як Спостережна рада, так і Правління повинні отримувати інформацію, яка відповідає певним вимогам, але відрізняється в деталях. Обидва установи вимагають наступну інформацію:

- надійний;
- своєчасно;
- придатний до використання;
- Перевірено;
- безперервна;
- Підготувати у встановленому форматі.

Аналіз практики управління ризиками вітчизняних банків показує, що найпоширенішими критеріями обмеження ризику є ліміти, які мають відображати дії та цілі банку. Торгові ліміти включають максимальний розмір торгів, кількість дозволених угод і ліміти контрагентів. Кредитна діяльність включає обмеження щодо операцій з одним клієнтом або групою клієнтів, обмеження щодо окремих кредитних продуктів та обмеження концентрації. Для інвестиційних компаній політика управління ризиками може включати встановлення лімітів портфеля та лімітів концентрації.

Іншою метою незалежної системи управління ризиками є моніторинг та незалежність від осіб, відповідальних за реалізацію стратегії розвитку банку. Як правило, фінансова, казначейська та інша операційна діяльність банку контролюється комітетом управління, який, у свою чергу, звітує перед наглядовою радою і в кінцевому підсумку підзвітний акціонерам. Члени наглядової ради повинні чітко розуміти ризики, з якими стикається організація, Забезпечити лідерство в розробці стратегій оцінки ризиків та управління та ефективного виконання встановлених планів.

Управління, Спостережна рада та, зрештою, Збори акціонерів моделюють окремі бізнеси, проекти банку та всі ризики, притаманні фінансовим ринкам, на яких працює банк. Наявність окремої функції управління ризиками може забезпечити певний рівень комфорту для управління банком, оскільки відповідає на питання «Хто контролює ризики?»

Очевидно, що ключовим аспектом політики управління ризиками та загального управління ризиками є вимірювання ризику. Заходи ризику оцінюють потенційні збитки, які, на жаль, неможливо визначити з абсолютною впевненістю – такий рівень оцінки можна отримати лише для втрат, які вже відбулися.

Існують різні способи оцінки потенційних втрат, але теорія ймовірності є основним принципом ризику, а завдання вимірювання ризику — оцінити можливі коливання результатів. Тому термін «оцінка ризику» можна легко інтерпретувати як відповідь на питання «Скільки я можу втратити?». Майте розумну впевненість.

Управління ризиками вимагає як кількісного, так і якісного аналізу. На жаль, управління ризиками не можна звести до простого виконання рекомендацій, процесів чи цифр. Спроба піти цим шляхом створює механічний підхід до управління ризиками, а не творчий, яким він має бути.

Серед передових інструментів оцінки ризиків у банківському секторі, у тому числі використання цього методу в українських банках, насамперед слід

звернути увагу на аналіз розривів, що дозволяє зробити висновки про ризики, активи чи портфелі через невідповідність у активи та пасиви. Висновки щодо чутливості до ринкових валютних курсів та зміни валютних курсів. Якщо існує невідповідність між активами та зобов'язаннями, надходженням і відтоком грошових коштів, виникає ризикова позиція і, отже, потенційні збитки.

Традиційно банки використовують аналіз розривів для управління балансом активів і пасивів, відомий як ризик ліквідності. Фінансові установи, які намагаються мінімізувати невідповідність між активами та пасивами, групують свої активні та пасивні операції у тимчасові кошики або пули на основі термінів погашення чи часу перегляду ставок. Тимчасові кошики, які містять набагато більше активів, ніж зобов'язань (і навпаки), є джерелом ризику.

Аналіз розривів також може бути використаний для визначення валютного ризику, що виникає через грошові потоки в іноземній валюті. Наприклад, якщо банк заробляє більше євро, ніж витрачає за один період, але в наступному періоді коефіцієнт змінюється на протилежну сторону, є лише часовий лаг у потоках євро, які накладаються один на одного. Якщо ці періоди занадто тривалі, а доходи в євро значно перевищують витрати, існує ризик девальвації іноземної валюти. Активи в результаті девальвації євро.

Аналіз сценарію (аналіз «що-як») надає інший спосіб оцінки потенційних втрат шляхом аналізу вартості інструмента чи портфеля в різних, випадково вибраних сценаріях. У різних сценаріях використовуються різні припущення щодо співвідношення між ринковими факторами та структурними компонентами портфеля, оскільки сама кореляція є динамічною, а не статичною в економічному середовищі. У кризовій ситуації між ринковими факторами можуть виникнути значні кореляції, що збільшують потенційні збитки для інвесторів.

Аналіз сценаріїв є досить простим інструментом, який передбачає використання заздалегідь визначеного набору ринкових процентних ставок і

змін процентних ставок (сценаріїв) для перевірки поведінки портфеля або ризику. Більшість менеджерів різних рівнів несвідомо проводять ситуаційний аналіз під час прийняття важливих рішень, операцій і операцій.

Сценарії можуть бути односпрямованими, наприклад, для визначення впливу зміни процентної ставки на 1% на портфель, або багатofакторними, включаючи різні варіанти зміни процентної ставки, зміни курсів іноземної валюти та фіскальних факторів. Спеціальне програмне забезпечення дозволяє запускати кілька сценаріїв одночасно, отримувати звіти з інформацією про потенційні збитки (або додаткові прибутки) для кожного сценарію, розподіл ймовірностей для отримання конкретних результатів тощо. Тим часом простіші сценарії можна розрахувати за допомогою простої електронної таблиці.

Аналіз сценарію можна використовувати для визначення поведінки одного активу відносно іншого у відносно спокійних ринкових умовах. Більшість ризик-менеджерів використовують його для стратегічного та тактичного планування.

Аналіз сценарію є корисним доповненням до розрахунків вартості під ризиком. Це дозволяє ризик-менеджерам визначати, як портфелі будуть працювати за попередньо визначених сценаріїв. Наприклад, використовуючи випадковий набір сценаріїв для перевірки портфеля облігацій, менеджер з ризику може визначити вплив паралельного зсуву кривої прибутковості на 50 базисних пунктів. Аналіз сценарію інтуїтивно зрозумілий, оскільки відповідає на частину питання про управління ризиками «що-як».

Незважаючи на ці переваги, сценарний аналіз має свої обмеження. Отже, хоча використання 50-точкової схеми кривої паралельного зсуву може бути корисним, у реальному світі крива прибутковості не зміщується паралельно. На реальних ринках крива прибутковості з часом згинається та згладжується непередбачуваним чином, тому не всі моделі здатні повністю вловити цю зміну. Тому зміни портфеля необхідно розраховувати для різних сценаріїв руху кривої прибутковості, наприклад:

- Паралельне підвищення процентних ставок;
- паралельне зниження процентних ставок;
- кривизна кривої прибутковості (довгострокові процентні ставки вищі за короткострокові);- Згладжування кривої прибутковості (довгострокові процентні ставки зростають більше, ніж короткострокові).

З точки зору управління аналіз сценаріїв може допомогти обговорити управлінські рішення та визначити прийнятні рівні ризику. З точки зору управління ризиками, ми вважаємо офіційні дискусії про ризик дуже корисними.

Стрес-тест - це сценарний аналіз. На відміну від статичних ринкових умов, у кризовій ситуації ринки можуть діяти інакше, ніж очікувалося. За певних ринкових умов існує ризик того, що кореляція може бути порушена. Наприклад, ринки, які зазвичай менш корелюють, можуть раптово стати значно корелюваними, принаймні на короткий період часу.

У крайніх випадках або на неліквідних ринках ліквідність може зникнути на короткий період часу. Без розуміння того, як ці відносини змінюються під впливом зовнішнього середовища, аналіз сценаріїв може не дати повної картини ризику портфеля.

Стрес-тест подібний до сценарного аналізу, але призначений для визначення можливих результатів під час малоїмовірної, але більшої волатильності ринку. Це може включати маніпулювання певними змінними або використання реальних історичних коливань ринкових факторів для визначення потенційного впливу на банківські інструменти, інвестиційні портфелі, прибутки та капітал.

Часто великі види спорту застають учасників спорту зненацька. У цьому випадку подальший розвиток події може розвиватися так, як ніхто не очікував, включаючи супутні зміни типових кореляцій, які відбуваються в умовах спокою.

Стрес-тестування банківських ризиків є дуже корисним – для подій, коли результати стрес-тесту є неприйнятними з точки зору впливу на

прибуток або капітал, організації можуть заздалегідь розробити відповідні стратегії та стратегії поведінки.

Як зазначалося раніше, методологія «вартість під ризиком» найбільше розроблена та визнана в контексті продуманих метрик та методологій оцінки ризиків, які використовуються вітчизняними банками.

Вартість ризику — це систематичний метод визначення потенційних втрат на основі імовірнісних і статистичних оцінок. VaR часто використовується для визначення ризику активу або портфеля ризиків при оцінці у натуральній формі (наприклад, гривні, долари США, євро) ймовірності збитків, які можуть відбутися з заданою ймовірністю протягом певного періоду часу.

Проте, незважаючи на привабливість ідеї представлення ризику у кількісних показниках, існують обмеження щодо використання підходу VaR. Головним серед них є те, що втрата організації може перевищувати значення VaR. Вартість ризику – це просто інструмент для вимірювання ризику, і його слід використовувати разом з іншими інструментами, такими як аналіз сценаріїв або стрес-тестування.

Крім того, він не враховує всі фактори ризику і не може використовуватися для неторгових позицій. Водночас головною перевагою цього підходу є його здатність зосередити увагу підрозділів, вищого керівництва в управлінні ризиками та бізнес-сферах на питанні вимірювання ризику в абсолютних показниках.

VaR можна розрахувати різними способами з різними вимогами до вхідних даних, обчислювальної потужності та можливості моделювати різні типи фінансових інструментів:

- історичні методи;
- Методи стохастичного моделювання, генерування стохастичних сценаріїв, методи Монте-Карло, які забезпечують моделювання можливих змін ринкових факторів на основі генерації випадкових величин.

Волатильність і кореляція розраховуються безпосередньо на основі фактичних даних з урахуванням певного розподілу (зазвичай нормального);

- Варіаційно-коваріаційний (параметричний) метод, коли волатильність і кореляція розраховуються на основі фактичних даних, виходячи з припущення їх нормального розподілу.

Тому розрахунок VaR передбачає використання певних важливих припущень та обмежень, які необхідно розуміти в контексті отриманих результатів. Як наслідок, прибуток на фінансових ринках, особливо більшість активів, не розподіляється нормально. Натомість вони можуть мати тенденцію випромінювати значно більш регулярні, ніж звичайні розподіли (так звані «хвости»), з піками навколо середнього, які спільно відомі як лептоз. Крім того, більшість моделей VaR засновані на тому факті, що доходи не залежать один від одного для кожного періоду (наприклад, торгового дня), що, як показала історія, не завжди відповідає дійсності. Вчорашні дії ринку мають набагато більший вплив на сьогоднішні ціни, ніж рік тому.

Хоча вимірювання ризиків є добре закріпленим компонентом управління ризиками, і багато організацій можуть добре оцінити ризики, оцінка ризику VaR може сформувати у керівників банків хибне враження, що всі ризики оцінені та, отже, належним чином керуються. Але це не добре керувати ним.

Останнім часом підхід оцінки вартості під ризиком часто критикують за те, що він не розкриває повної картини ризиків, з якими стикається організація. Наприклад, 99% 10-денний VaR у розмірі 3 млн грн припускає 1% ймовірність того, що збитки перевищать цю суму протягом 10 днів. При цьому побудувати таку структуру портфеля можна з імовірністю 1% перевищення VaR у 500 млн грн. Таким чином, два портфелі з однаковим VaR можуть мати абсолютно різні потенційні втрати за межами VaR.

Одним із показників, що дозволяє оцінити втрати портфеля за межами VaR, є умовний VaR або індикатор очікуваних збитків (Conditional VaR -

CVaR, Expected Shortage). Умовний VaR, як і нормальний, є функцією двох параметрів - T (рівень прогнозу) і $\alpha\%$ (рівень довіри). Він представляє очікувані втрати за період часу T , за умови, що ці втрати перевищують альфа-перцентиль розподілу втрат. Отже, для $\alpha = 99\%$ і $T = 10$ днів умовний VaR дорівнює сумі втрат, які могли статися за 10 днів, за умови, що ці втрати перевищують 99% перцентиль розподілу втрат.

Умовний VaR розраховується консервативно, орієнтуючись насамперед на найбільш негативні наслідки. Для малих значень альфа він ігнорує найбільш прибуткові, але найменш ймовірні події, а для великих значень альфа розглядає найбільші втрати. У той же час, навіть для найбільшого α , умовний VaR не враховує лише один найбільш катастрофічний результат.

Отже, визначення умовного VaR можна записати у вигляді формули:

$$CVaR_{1-\alpha}(X) = E(X | X > VaR_{1-\alpha}), \quad (3.7)$$

де X – втрати.

Висновки до розділу 3

Тому, дослідивши питання вдосконалення управління кредитними ризиками комерційних банків, ми робимо такі висновки:

1. Рівень організації управління кредитним ризиком провідних іноземних банків свідчив про його досягнення (як за обсягом бізнесу, так і за складністю бізнесу), а концепція управління кредитним ризиком стала однією з найактуальніших проблем управління. Від чого залежить стабільність та ефективність діяльності банківських установ.

2. Особливе значення має впровадження передового досвіду іноземних банків: використання статистичних моделей на основі технології VaR для оцінки кредитного ризику, використання кредитних рейтингів для

визначення рівнів ризиків та їх відстеження під час укладення кредитних договорів, удосконалення організаційної структури кредитного ризику. (Це особливо проблематично для банків з розгалуженою мережею відділень). Але механічно переносити схеми та методи управління всередині країни неможливо. Відмінності між політичними, макро- та мікроекономічними факторами вимагають адаптації іноземного досвіду до національних умов функціонування.

3. Загальна оцінка ризиків кредитного портфеля банку базується на даних структури кредитного портфеля, включаючи розрахунок абсолютних та відносних показників на основі програмного забезпечення ПК. В результаті банки можуть отримувати більш надійні оцінки ризиків своїх кредитних операцій. Запропонована система оцінки ризиків банківського кредитного портфеля створена з максимальним врахуванням клієнтів банку та можливостей інституційних ресурсів і відображає диверсифікований підхід до управління ризиком кредитного портфеля.

4. Якість інформації має великий вплив на ефективність рішень з управління кредитами, тому авторами розроблено методіку оцінки вхідної інформації та розроблено прикладний алгоритм.

5. Визначення кредитоспроможності потенційного позичальника має ґрунтуватися не лише на фінансових показниках, а й на моральних якостях клієнта. Опитування кредиторів комерційних банків показало, що особи визначаються моральними якостями, а у випадку бізнесу – матеріальним становищем. Отримані результати дозволяють розробити модель кредитної оцінки, яка враховує ці характеристики.

ВИСНОВКИ

Ця робота присвячена забезпеченню теоретичного обґрунтування, розробці науково-методичних методів та практичних порад для організацій з управління ризиками комерційних банків на основі системного підходу. Результати дослідження свідчать, що в умовах стабілізації загальної макроекономічної ситуації в Україні та активної участі вітчизняних та зарубіжних вчених у формулюванні теоретичних засад банківського сектора українська банківська система зазнала значних змін у розвитку банківської системи. галузі ризик-менеджменту, теорії економічного ризику та фінансового менеджменту за період незалежності.

Водночас дослідження показують, що організаційно-функціональні структури ризик-менеджменту в українських банках сьогодні здебільшого існують у спрощеному вигляді та недостатньо піддаються впливу банківських результатів та рішень. Багато в чому їх поява пов'язана радше з нормативними вимогами, а не з внутрішніми потребами банку та розумінням керівництва та акціонерами необхідності та важливості управління ризиками.

Інтеграція оцінки індивідуальних ризиків у складну комплексну систему управління ризиками, побудовану на засадах системного підходу, з наукової точки зору, залишається проблемою теорії ризик-менеджменту. Недостатнє розкриття. Крім того, існуючі моделі та методи оцінки банківських ризиків характеризуються використанням великої кількості різнорідних індикаторів, у результаті чого отримують різні одиниці виміру. Все це не дозволяє порівнювати результати оцінювання між собою, а тим більше – поєднувати їх разом. Ці питання є змістовною частиною дослідження, проведеного в магістерській роботі.

1. В економічній літературі поняття «ризик» і «управління ризиками» пояснюються нечітко. Автор вважає, що ризик визначається як ймовірність

того, що банк не може отримати цільовий прибуток або зменшиться вартість активів, і кількісно оцінюється у вигляді абсолютної величини економічного капіталу.

У свою чергу, автори стверджують, що «управління ризиками» — це набір методів і дій, які дозволяють контролювати ризик несприятливих наслідків. При цьому фактична роль управління ризиками полягає не в мінімізації ризику, а в підтримці загального рівня ризику на прийнятному для банку рівні.

2. Аналізуючи досліджені у вітчизняній та зарубіжній літературі принципи класифікації банківських ризиків, можна зробити висновок, що кількісна та якісна складові кожної класифікації залежать від вкладення автора в поняття «ризик». Якщо це створює загрозу для банку в цілому або окремих його підприємств, структура класифікованих груп і підгруп стає занадто різноманітною для цілей управління ризиками. Коли ризики вважаються об'єктами управління, їх групують за певними критеріями. Для кожної з цих груп було дозволено використовувати однакові інструменти вимірювання, порівняння та оцінки. У цій роботі запропоновано авторський метод класифікації банківського ризику на основі таких класифікаційних критеріїв, як об'єкт управління банківськими ризиками та тип розподілу ймовірностей відповідних факторів ризику.

3. Банківська справа є особливою сферою підприємницької діяльності, тому організаційно-функціональна структура її ризик-менеджменту регулюється на рівні Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Дослідження показують, що реальний рівень розвитку систем ризик-менеджменту українських банків неоднаковий: якщо великі та найбільші банки фактично демонструють передові технології, сучасну організацію управління ризиками та методологічні підходи, то малі та середні банки здебільшого формують відповідне у своїй звітності. Активний рівень, коли

підтримуються мінімально необхідні властивості, але компоненти вмісту яких залишаються незаповненими.

4. У дослідженні було визначено два загальні методи оцінки ризику — якісний (визначаючи фактори, що впливають на рівень ризику) та кількісний (визначення числових значень, що характеризують ризик).

Факти довели, що визначення типу розподілу ймовірностей змінних ризику, діапазону можливих значень та врахування факторів кореляції між ними є критичними моментами в процесі оцінки ризику, що значною мірою впливає на якість та статистичну надійність оцінки ризику. результат.

Аналіз тенденцій в управлінні ризиками банківської системи в Україні 2013-2021 рр. дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на необхідність розробки методів удосконалення банківського сектору, екологічні фактори, показники ризику в цілому покращилися за останні роки в банках та їх системи управління всередині самих банків.

5. Результати дослідження підтверджують, що переважна більшість активів українських банків представлена кредитами, їхні доходи обмежені процентними ставками, а збитки можуть досягати розміру всього кредитного портфеля. Тому банки зазнають збитків з певною ймовірністю, і форма їх кривої розподілу визначає механіку ризикового капіталу та економічного капіталу — частини, необхідної для того, щоб банки були платоспроможними з заданою ймовірністю.

6. Надавати практичні поради щодо впровадження новітніх форм, методів, інструментів і стратегій управління ризиками в комерційній банківській діяльності. Розглядаються широкі інструменти оцінки ризиків, такі як аналіз пробілів, аналіз що якщо, ризик ризику (VaR, CVaR), стрес-тестування тощо. Визначивши, що деякі з них активно використовуються вітчизняними банками, але лише деякі українські банки повністю використали свій

потенціал, Забезпечено сучасним рівнем техніки глобального управління ризиками.

7. Розроблені авторами моделі оцінки кредитного, ринкового (процентні ставки, валюти, акції), операційного ризику та ризику ліквідності засновані на визначенні типів розподілів ймовірностей для відповідних факторів ризику та виконанні оцінки ризику шляхом моделювання варіацій цих факторів ризику Монте-Карло. . Це дозволяє оцінити кожен окремий ризик за допомогою тих самих концепцій і математичних інструментів, а також створює передумову для об'єднання цих оцінок у загальну суму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2012 р.: станом на 1 січня 2014 р.]. – К.: Мін-во Юстиції України, 2014. – 124 с. – ISBN 966-7630-14-5.
2. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 5-6. – С. 30.
3. Про банки і банківську діяльність: закон Української РСР від 20.03.1991 р. № 872-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – С. 281.
4. Про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.1990 р. №55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – С. 429.
5. Про економічну самостійність Української РСР: закон Української РСР від 03.08.1990 р. №142-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 34. – С. 499.
6. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 28.08.2013 р. № 368 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 40. – С. 1813.
7. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: постанова Правління Національного банку України від 14.04.1998 р. № 141 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 21. – С. 773.
8. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: постанова Правління Національного банку України від 17.06.2012 р. № 280 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – С. 2033.

9. Про національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 238.
10. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління Національного банку України від 02.08.2012 р. № 361 // Юридичний вісник України. – 2012. – № 37.
11. Альгин, А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М. : Мысль, 1989. – 188 с.
12. Амелин, И. Э. Новый подход к планированию развития банка / И. Э. Амелин, В. А. Царьков // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 5. – С. 88-93.
13. Амелин, И. Э. План-матрица развития банка / И. Э. Амелин, В. А. Царьков // Банки и технологии. – 2002. – № 1. – С. 42-49.
14. Багриновский, К. А. Экономико-математические методы и модели (микроэкономика): Учеб. пособие / К. А. Багриновский, В. М. Матюшок. – М. : Изд-во РУДН, 1999. – 183 с.
15. Банківська енциклопедія / Під редакцією д. ек. н. професора Мороза А. М. – К. : Фірма "ЕЛЬТОН", 1993. – 328 с.
16. Банковские риски: учебное пособие / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н. И. Валенцевой. – М. : КНОРУС, 2015. – 232 с.
17. Беляков, А. В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования / А. В. Беляков. – М. : БДЦ-пресс, 2003. – 256 с.
18. Блауг М. 100 Великих экономистов до Кейнса / М. Блауг. – СПб. : Экономическая школа, 2013. – 352 с.
19. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг – К. : Основи, 2013. – 670 с.
20. Бурденко І. Розкриття інформації про банківські ризики у фінансовій звітності / І. Бурденко, О. Пожар // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 7. – С. 52-54

21. Бюлетень Національного банку України № 01/2010 (178). – 167 с.
22. Вітлінський, В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2012. – 480 с.
23. Волошин И. В. Оценка банковских рисков: новые подходы / И. В. Волошин. – К. : Эльга, 2012. – 216 с.
24. Волошин І.В. Модель швидкого зростання банку // Банківська справа. – 2012. – № 5-6. – С. 24-30.
25. Воробьев С. Н. Управление рисками в предпринимательстве / С. Н. Воробьев, К. В. Балдин. – М. : Изд.корпорация «Дашков и К», 2014. – 772 с.
26. Голуб Дж. Матричные вычисления / Дж. Голуб, Ван Ч. Лоун. – М. : "Мир", 1999. – 548 с.
27. Гордон Т. Дж. Новые подходы к методу Дельфы. Научно-техническое прогнозирование для промышленных и правительственных учреждений / Т. Дж. Гордон. – М. : Прогресс, 1972.
28. Гранатуров В. М. Управления предпринимательскими рисками: вопросы теории и практики / В. М. Гранатуров, И. В. Литовченко. – Одесса : МЧП "Эвен", 2013. – 204 с.
29. Грищенко А. І. Моделювання швидкого зростання банку із симуляцією процентного ризику методом Монте-Карло» / А. І. Грищенко, І. В. Волошин // Вісник Національного банку України. – 2015. – №1. – С. 32-35.
30. Грищенко А. І. Можливості використання методології Value-at-Risk для оцінки валютних ризиків в українських умовах курсоутворення» / А. І. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №11. – С. 73-79.
31. Грищенко А. І. Побудова аналітичної системи комерційного банку на основі статистичної звітності НБУ / А. І. Грищенко // Вісник КНУТД. – 2013. – №5. – С. 169-175.

32. Грищенко А. І. Роль та місце ризик-менеджменту в системі управління комерційним банком / А. І. Грищенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – №3. – С. 192-195.

33. Грюнинг Х. ван. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. Ван Грюнинг, Братанович С. Брайович. пер. с англ.; вступ. сл. д.э.н. К. Р. Тагирбекова. – М. : Издательство "Весь Мир", 2003. – 304 с.

34. Денисенко М. П. Грошово-кредитна діяльність банків: Навч. посіб. / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2012. – 339 с.

35. Звіт про діяльність за 2014р. ВАТ "УБРП" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubdp.com.ua/rus/about/reporting/external_auditors/ – Назва з екрану.

36. Зінченко В. Підвищення ефективності управління ризиками в умовах активізації споживчого кредитування / В. Зінченко, Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 10. – С. 7-10.

37. Івченко І. Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник / І. Ю. Івченко. – Київ : "Центр навчальної літератури", 2012. – 304 с.

38. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб / С. М. Ілляшенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 220 с.

39. Карчева Г. Використання методів непараметричної статистики для оцінки ризику ліквідності банків / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 7. – С. 31-34.

40. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352с. – ISBN 5854380528.

41. Кириченко О. Банківський менеджмент / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. – К. : Основи, 1999. – 617с.

42. Клапків М. С. Питання етимології економічного ризику / М. С. Клапків // Фінанси України. – № 4. – 2013. – С. 14-20.

43. Ключко Л. А. Гнучке управління активами і пасивами – необхідна умова забезпечення фінансової стійкості банку / Л. А. Ключко // Вісник СевДТУ. Вип.. 54: Економіка і фінанси: Зб. наук. праць. – 2012.– С. 90–96.

44. Ключко Л. А. Кризи світових фінансових ринків та їх вплив на банківську систему України / Л. А. Ключко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція. Випуск 1 (69). – 2010. – Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів. – С. 337–346.

45. Ключко Л. А. Регулювання банківської діяльності в Україні та шляхи його вдосконалення / Л. А. Ключко // Науковий вісник Національної академії Державної податкової служби України. – №5.– 2013.

46. Кобелев Н. Б. Основы имитационного моделирования сложных экономических систем / Н. Б. Кобелев. – М. : Дело, 2003. – 336 с.

47. Костіна Н. І. Система моделей і прогнозів: Навчальний посібник / Н. І. Костіна, А. А. Алексєєв, О. Д. Василик. – К. : Четверта хвиля, 1998. – 304с.

48. Костіна Н. І. Фінансове прогнозування: методи та моделі / Н. І. Костіна, А. А. Алексєєв, О. Д. Василик. – К. : Знання, 1997. – 184с.

49. Костіна Н. Моделювання банківської діяльності за допомогою системи автоматів / Н. Костіна, О. Бодня // Банківська справа. – 1998. – № 5.- С. 35-40.

50. Кочетков В. М. Основы анализу банківської діяльності: Навч. посібник / В. М. Кочетков – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2013. – 116с.

51. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник: У 3 кн. / [За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сала]. Книга перша: Кредитна система України / В. С. Стельмах, А. В. Шаповалов, В. Л. Кротюк та ін. Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 580с.

52. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник: У 3 кн. / [За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сала]. Книга друга:

Бухгалтерський облік. Банківський нагляд. Контроль та аудит. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 392с.

53. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник: У 3 кн. / [За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сала]. Книга третя: Банківські технології. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 336 с.

54. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівській, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко. – К. : Т-во "Знання", 2000. – 251 с.

55. Кулинич І. Н. Управление банковскими рисками как способ повышения платежеспособности коммерческого банка / И. Н. Кулинич // Актуальні проблеми економіки. 2013. – № 1. – С. 60-68.

56. Лаптырев Д. А. Система управления финансовыми ресурсами банка: Процессы – задачи – модели – методы / Д. А. Лаптырев. – М. : Издательская группа "БДЦ-пресс", 2013. – 296с.

57. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 224с.

58. Левченко О. М. Системний підхід як методологічний напрям дослідження / О. М. Левченко // Стратегія розвитку України. – 2015. № 1-2. – С. 403-410.

59. Макконелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М. : ИНФРА-М, 2013. – 972с.

60. Марковиц Г. Отраслевые экономико-математические модели: анализ производственных процессов. Пер. с англ. / Г. Марковиц ; [под ред. Е. М. Четыркина, В. А. Курдюмова]. – М. : Прогресс, 1967. – 424с.

61. Мартиненко М. М. Стратегічний менеджмент: Підручник / М. М. Мартиненко, І. А. Ігнат'єва. – К. : Каравела, 2014. – 320с.

62. Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком. Навч. посібник / А. В. Матвійчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 224с.

63. Матрос Є. О. Інформаційна підтримка визначення міри ризиків / Є. О. Матрос // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 8.

64. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навчальний посібник / Н. І. Машина. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 188с.

65. Мещеряков А. А. Фінансовий менеджмент у банках: Навчальний посібник / А. А. Мещеряков, Л. В. Лисяк – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 208с.

66. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. I. От зари цивилизации до капитализма / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. – М. : Мысль, 2012. – 718с.

67. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. II. Восходящий капитализм / Отв. ред. М. Г. Покидченко. – М. : Мысль, 2013. – 751с.

68. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. III. Эпоха социальных переломов / Отв. ред. А. Г. Худокормов. – М. : Мысль, 2013. – 896с.

69. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. IV. Век глобальных трансформаций / Отв. ред. Ю. Я. Ольсевич. – М. : Мысль, 2012. – 942с.

70. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. V. В 2 кн. Всемирное признание: Лекции нобелевских лауреатов / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. Кн. 1. – М. : Мысль, 2013. – 767с.

71. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / [Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов]. Т. V. В 2 кн. Всемирное признание: Лекции нобелевских лауреатов / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. Кн. 2. – М. : Мысль, 2013. – 767с.

72. Моделирование экономических процессов / Под ред. М. В. Грачевой, Л.Н. Фадеевой, Ю.Н. Черемных. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 351с.

73. Модильяни Фр. Сколько стоит фирма? Теорема ММ: Пер с англ. / Фр. Модильяни, М. Миллер. – М. : Дело, 1999. – 270с.

74. Нікітін А. В. Ситуаційне моделювання банківської діяльності: Навч. посібник / А. В. Нікітін. – К. : КНЕУ, 2003. – 153с.

75. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Dynamics/2013-last.htm – Назва з екрану.

76. Пернарівський О. В. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. 2014. – № 10. С. 26-29.

77. Пернарівський О. В. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 4 (98). – С. 44-48.

78. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти / С. Прасолова // Вісник Національного банку України. 2015. – № 9. С. 36-39.

79. Прикладная статистика. Основы эконометрики: Учебник для вузов: В 2 т. 2-е изд., испр. – Т.1. Теория вероятностей и прикладная статистика / С. А. Айвазян, В. С. Мхитарян. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 665с.

80. Прикладная статистика. Основы эконометрики: Учебник для вузов: В 2 т. 2-е изд., испр. – Т.2. Основы эконометрики / С. А. Айвазян. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 432с.

81. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі: Монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316с.

82. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2014 році / Експертна доповідь. – К. : ПП Інтертехнологія, 2015. – 257с.

83. Про соціально-економічне становище України за 2013 рік / Експертна доповідь. – ІВЦ Держкомстату України, 2014. – 105с.

84. Райс Т. Финансовые инвестиции и риск. Пер. с англ / Т. Райс, Б. Койли. – К. : Торгово-издательское бюро ВНУ, 1995. – 592с.

85. Риск, устойчивое развитие, синергетика / В. А. Владимиров, Ю. Л. Воробьёв, Г. Г. Малинецкий и др. – М. : Наука, 2000. – 431 с.

86. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев и др. – М. : Аланс, 1994. – 200с.

87. Річна фінансова звітність АКБ "Трансбанк" 31 грудня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transbank.ua/tbank.nsf/byuid/ADMR-73PCSD>.

88. Річна фінансова звітність ВАТ "КРЕДОБАНК" за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kredobank.com.ua/about/5720.html>.

89. Річна фінансова звітність за 2014р. Закритого акціонерного товариства комерційного банку "ПриватБанк". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.privatbank.ua:8085/files/2_3_6u.rar.

90. Річна фінансова звітність за 2014р. разом із висновком незалежних аудиторів ВАТ "Державний Експортно-Імпортний Банк України". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eximbank.ua/img/app_links/322.pdf.

91. Річний звіт АКБ "Інтербанк" за 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.interbank.kiev.ua/docs/rich_zvit_2015.pdf.

92. Річний звіт ВАТ "Кредитпромбанк" за 2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kreditprombank.com/kpbsite.nsf/annual_report_2014.pdf.

93. Річний фінансовий звіт Акціонерного банку "Діамант" за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.diamantbank.ua/storage/se-content/kzvit2014.pdf>.

94. Річний фінансовий звіт Відкритого Акціонерного Товариства "Державний Ощадний Банк України" за 2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oschadnybank.com/ua/reports.html.php>.

95. Річний фінансовий звіт у відповідності до вимог НБУ ЗАТ "Банк НРБ" за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nrb-ukraine.com/pdf/2014/anrep_draft_2014_1.pdf.

96. Річний звіт Національного банку України за 2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydan/Annual%20Reports/A_report_2014.pdf.

97. Романенко Л. Ф. Аналіз клієнтської бази банків для впровадження маркетингу довгострокових відносин / Л. Ф. Романенко // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. Наук. Пр. – Дніпропетровськ : ДНУ – 2015. – Випуск 232. – С. 1329–1336.

98. Романенко Л. Ф. Банки та їх розвиток в умовах реформування економіки України / Л. Ф. Романенко // Економіка: проблеми теорії та практики. ДНУ. – 2013. – Випуск 108. – С. 33-35.

99. Романенко Л. Ф. Особливості використання комерційними банками нетрадиційних банківських продуктів / Л. Ф. Романенко // Фінанси України. – 2013. – № 11. – С. 114-118.

100. Романенко Л. Ф. Ринок новітніх банківських технологій в Україні / Л. Ф. Романенко // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С.99–105.

101. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. со 2-го изд / Питер С. Роуз. – М. : Дело, 1997. – 768с.

102. Рэдхэд К. Управление финансовыми рисками. Пер. с англ. / К. Рэдхэд, С. Хьюис. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288с.

103. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки-мл. ; Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2015. – 1018с.

104. Статистика: Курс лекций / Л. П. Харченко, В. Г. Долженкова, В. Г. Ионин и др. ; [Под ред. к.э.н. В. Г. Ионина]. – Новосибирск : Изд-во НГАЭиУ, М. : ИНФРА-М, 2000. – 310с.
105. Тэпман Л.Н. Риски в экономике: Учеб. пособие для вузов / Л. Н.Тэпман. ; [Под ред. проф. В.А. Швандара]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380с.
106. Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения: Учебник. – 6-е изд., пераб. и доп. / Р. А. Фатхутдинов – М. : ИНФРА-М, 2014. – 344с.
107. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – [4-е изд.]. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
108. Фінансові послуги України. Енциклопедичний довідник. У 6 т. Т. 5. К. : Укрбланковидав, 2013. – 887с.
109. Фінансові послуги України. Енциклопедичний довідник. У 6 т. Т. 1. К. : Укрбланковидав, 2013. – 758с.
110. Фінансово-банківська статистика. Практикум: Навч. посібник / П. Г. Вашків, П. І. Пастер, В. П. Сторожук, Є. І. Ткач. ; [За ред. Є. І. Ткача]. – К. : Либідь, 2002. – 342с.
111. Фрост Стівен М. Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми. / Стівен М. Фрост. ; [Пер. с англ. За наук. ред. М. В. Рудя]. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2014. – 672 с.
112. Хайек Ф. А. Дорога к рабству. [Пер. с англ.] / Ф. А. Хайек. – М. : Новое издательство, 2013. – 264с.
113. Царьков В. А. Агрегированная динамическая модель банка / В. А. Царьков // Банки и технологии. – 1998. – № 3. – С. 66-71.
114. Царьков В. А. Аналитическое исследование зависимости прибыли от величины собственных оборотных средств банка / В. А. Царьков // Бизнес и банки. – 2012. – № 5. – С. 7-8.
115. Царьков В. А. План-прогноз на основе экономической динамики банка / В. А. Царьков // Банковское дело. – 2000. – № 12. – С. 25-28.

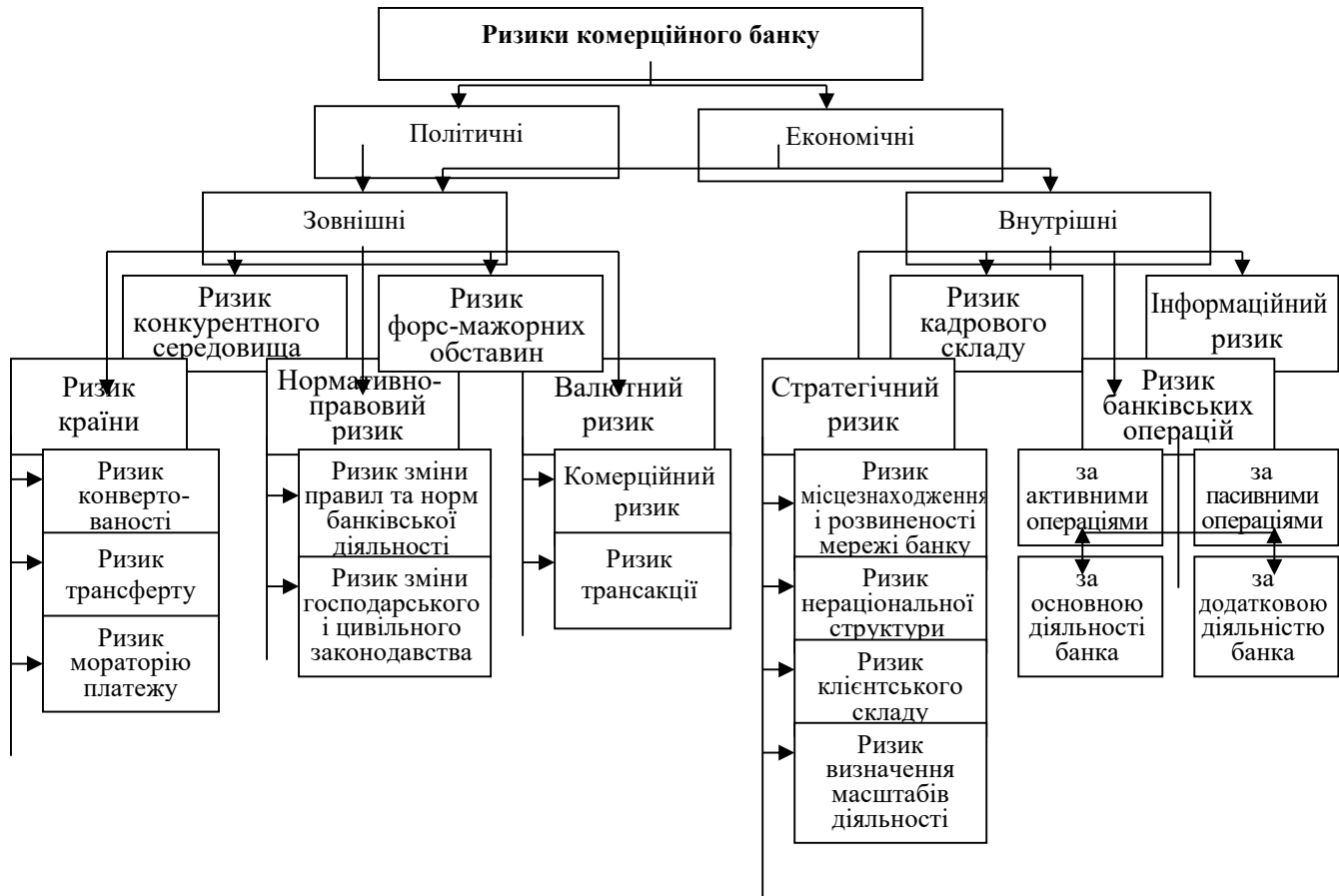

116. Черкасов В. В. Проблемы риска в управленческой деятельности. Монография / В. В. Черкасов – М. : Рефа-бук; К. : Ваклер, 1999. – 288с.
117. Чернова Г. В. Управление рисками: Уч. пособие / Г. В. Чернова, А. А. Кудрявцев. – М. : -ТК «Велби»; Изд-во Проспект, 2014. – 160с.
118. Четыркин Е. М. Финансовая математика: Учебник. [5-е изд., испр.] / Е. М. Четыркин. – М. : Дело, 2013. – 400с.
119. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Д. Бэйли. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 1024с.
120. Ширинская Е. Б. Операции коммерческих банков и зарубежный опыт / Е. Б. Ширинская. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 144с.
121. Щеглова С. С. Специфика определения кредитоспособности физических лиц / С. С. Щеглова // Культура народов Причерноморья. – 2012. – № 52, Т.2. – С. 107-110.
122. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. А. А. Лобанова и А. В.Чугунова. [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2013. – 878с.
124. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks. [Электронный ресурс] / Basle Committee on Banking Supervision, 2013. – Режим доступа: <http://www.bis.org/publ/bcbs119.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ієрархічна структура банківських ризиків (авторський підхід)

Основні етапи становлення банківського ризик-менеджменту

I період	кінець 50-х – середина 60-х рр. XX ст.	З'являється термін „ризик-менеджмент”. Почали застосовувати складний інструментарій при оцінці фінансових ризиків. Г. Марковіца дослідив зв'язок між дохідністю та дисперсією цінних паперів, які входять до інвестиційного портфеля.
II період	середина 60-х – початок 90-х ст. XX ст.	Розширюється коло та сфера ризиків. Описується процес управління ризиками. Встановлюються правила і нормативи по контролю за ризиком в сфері кредитування. Вводяться кваліфікаційні свідоцтва у сфері ризик-менеджменту. Виходить перша книга по ризик-менеджменту. На основі кількісної оцінки валютних ризиків розробляються теоретичної основи для оцінки і управління всіма видами ринкових ризиків. З'являється вартісна міра ризику (<i>Var</i>). Запроваджується звітність по ризикам. Почали застосовувати лімітування ризиків. Створення резервів капіталу проти кредитного ризику. Використання дюрації як міри процентного ризику. Банк <i>J. P. Morgan</i> оприлюднює методику <i>RiskMetrics</i> .
III період	середина 90-х рр. XX ст.	Вводиться посада топ-менеджера, що займається всіма аспектами управління ризиками. Створюються інститути, які займаються проблематикою різного роду ризиків. Розробляється і публікується стандарт з ризик-менеджменту. Успішне застосування вірогідного підходу до оцінки кредитного ризику портфеля позичок. Створення резервів капіталу проти ризику ліквідності, операційного та ін. Вперше застосовують метод стрес-тестування для оцінки ринкового ризику. Впровадження лімітів на складні похідні. Розробка банком <i>J. P. Morgan</i> системи <i>CreditMetrics</i> .
IV період	кінець 90-х рр. XX ст. – до сьогодні	Розробка загального підходу до кількісної оцінки різноманітних операційних ризиків у вигляді вартісної міри. Розрахунок інтегрального показника втрат внаслідок ринкового і кредитного ризиків в масштабі всього банку. Розробляється і впроваджується політика ризик-менеджменту у рамках всієї організації на основі кількісної оцінки ринкового, кредитного і операційного ризиків. Впровадження розширеного стрес-тестування. Застосування Інтернет- технологій. Поява нових видів ризику.

Додаток В

Основні ознаки нової і старої парадигм ризик-менеджменту [81, с. 14]

Стара парадигма	Нова парадигма
<p><i>Фрагментований ризик-менеджмент:</i> кожен відділ самостійно управляє ризиками (відповідно до своїх функцій).</p>	<p><i>Інтегрований, об'єднаний ризик-менеджмент:</i> управління ризиками координує вище керівництво; кожен працівник банку розглядає ризик-менеджмент як частину своєї роботи</p>
<p><i>Спеціальний ризик-менеджмент:</i> ризиками управляють, якщо менеджери вважають це за потрібне</p>	<p><i>Неперервний ризик-менеджмент:</i> процес управління ризиками триває безупинно</p>
<p><i>Обмежений ризик-менеджмент:</i> стосується передусім фінансових ризиків.</p>	<p><i>Розширений ризик-менеджмент:</i> розглядають усі ризики і можливості установи</p>

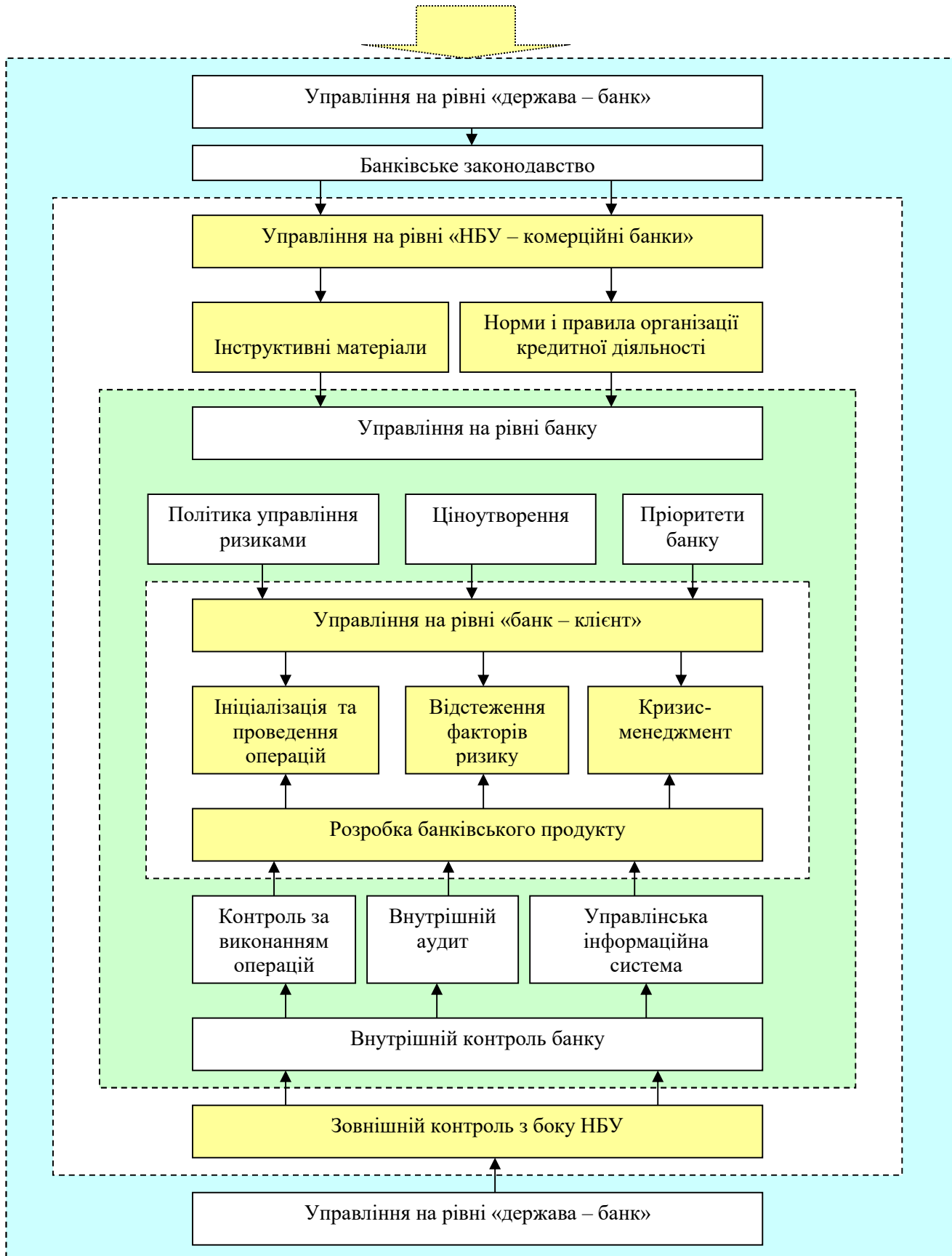
**Основні підходи, методи та інструменти управління
фінансовими ризиками**

Засоби менеджменту деяких категорій фінансових ризиків

Категорія ризику	Підходи, методи та техніка менеджменту	Фінансові та організаційні інструменти
Всі категорії фінансових ризиків	Аналіз, контроль, моніторинг, встановлення лімітів, внутрішній аудит, управлінська звітність та ІТ системи	Ліміти, центри звітності, управління звітність, положення, стандарти, інструкції, регламенти
Кредитний ризик	Управління кредитним портфелем, авторизація, диверсифікація, хеджування, забезпечення, рейтингування, ціноутворення, участь у капіталі,	Резерви на випадок втрат за кредитними операціями, кредитні рейтинги
Ризик ліквідності	Управління активами та пасивами, GAP-менеджмент, управління рухом грошових коштів, управління фондами, активне управління портфелем, конверсія фондів, сек'юритизація активів, антикризовий менеджмент на випадок системної (близької до системної) кризи лікв	Первинні та вторинні резерви, інструменти грошового ринку
Ціновий ризик	Управління активами та пасивами, управління розривами, хеджування, ціноутворення	Процентні ф'ючерси, опціони, свопи
Валютний ризик	Управління відкритою валютною позицією, диверсифікація, хеджування	Валютні ф'ючерси, опціони, свопи, інструменти грошового ринку

Додаток Д

Система організації ризик-менеджменту в комерційних банках України

Додаток Е

Функції і підпорядкування підрозділів банку, відповідальних за організацію ризик-менеджменту

Підрозділ	Функції	Підпорядкування
Спостережна рада	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розробка місії, цілей і завдання банку; ▪ визначення стратегії банку в частині ризик-менеджменту; ▪ участь у розробці та затвердженні політики управління капіталом; ▪ участь та затвердження необхідних стратегій і положень стосовно контролю діяльності банку; ▪ вживання заходів щодо створення та підтримання ефективної системи внутрішнього нагляду і системи управління ризиками; ▪ забезпечення уникнення будь-якого конфлікту інтересів. 	Загальні збори акціонерів
Комітет з ризик-менеджменту Спостережної ради	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підготовка проекту рішень Спостережної ради в частині ризик-менеджменту (стратегія, організаційна структура, функції тощо); ▪ контроль підготовки внутрішньобанківської нормативної бази щодо ризик-менеджменту; ▪ здійснення контролю за уникненням конфлікту інтересів в банку; ▪ забезпечення отримання інформації стосовно: <ul style="list-style-type: none"> - рішень правління, профільних комітетів банку; - ризикової позиції банку у визначених сферах ризику; - результатів моделювання, стрес-тестування; - співвідношення ризик/нагороди для всіх продуктів, послуг; ▪ розгляд всіх звітів, підготовлених підрозділами з ризик-менеджменту та внутрішнього аудиту, зовнішніми аудиторами та наглядовими органами; ▪ щоквартальне звітування перед Спостережною радою про: <ul style="list-style-type: none"> - свою діяльність за попередні три місяці; - стан ризикової позиції банку за продуктами, послугами; - фактів недотримання положень та встановлених лімітів; надання рекомендацій та вжиття заходів щодо удосконалення ризик-менеджменту; - заслушує звіти Правління банку з питань щодо ризик-менеджменту. 	Спостережна рада
Правління банку	<ul style="list-style-type: none"> ▪ визначення суттєвості існуючих ризиків та ризиків, які можуть виникнути в перспективі, а також взаємний вплив ризиків; ▪ розробка та відображення карти ризиків, на які наражається банк; ▪ розробка та затвердження внутрішньобанківських нормативних документів щодо управління окремими ризиками; ▪ розробка та затвердження внутрішньобанківських положень та процедур щодо кількісної та якісної оцінки ризиків; ▪ встановлення адекватної і ефективної процедури і засоби контролю за процесом управління ризиками; ▪ розробка планів на випадок кризових обставин; ▪ оперативний контроль за роботою підрозділу з ризик-менеджменту; ▪ розробка і надання на розгляд і затвердження Спостережній раді завдання, стратегію діяльності і бізнес-плани банку; ▪ звітування щодо управління значними ризиками і щодо процедур та засобів контролю для управління цими ризиками. 	Спостережна рада
Підрозділ з ризик-менеджменту	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення проведення кількісної та якісної оцінки або формалізованого аналізу на основі визначених показників ризиків; ▪ розробка методики оцінки ризиків; ▪ розробка інфраструктури для отримання даних від інших систем, створення системи для автоматизованого ведення та обробки бази даних щодо ризиків та для забезпечення безперервного їх моніторингу і оцінки; ▪ розробка та актуалізація засобів аналізу ризиків і методик для нових та діючих моделей, в тому числі їх бек-тестування; ▪ накопичення історичних даних для порівняльного аналізу; ▪ здійснення моніторингу даних щодо позицій та цін; ризикових позицій; порушення лімітів; аналіз можливих сценаріїв; ▪ забезпечення координації з ін. підрозділами і сферами діяльності банку; ▪ оцінювати достатність та ефективність систем внутрішнього контролю банку в частині ризик-менеджменту та вносити рекомендації Спостережній раді та Правлінню щодо удосконалення; ▪ надання рекомендації спостережній раді і правлінню щодо необхідних вимог до капіталу з метою покриття неочікуваних збитків і збитків, пов'язаних з ризиками, вимірними кількісно з використанням методики найгіршого сценарію; ▪ надання допомоги спостережній раді і правлінню у розробці і впровадженні політики, положень і процедур з управління ризиками. 	Голова Правління банку
Служба внутрішнього аудиту	<ul style="list-style-type: none"> ▪ здійснювати аудит процесів та процедур банку з ризик-менеджменту аналогічно аудиту будь-якої іншої функції банку; ▪ оцінювати достатність та ефективність систем внутрішнього контролю банку в частині ризик-менеджменту та вносити рекомендації Спостережній раді та Правлінню щодо удосконалення; ▪ оцінювати результативність і ефективність операцій, достовірність, повноту і своєчасність фінансової та управлінської інформації, а також відповідність діяльності банку чинному законодавству і нормативно-правовим актам України. 	Спостережна рада банку (Аудиторський комітет Спостережної ради)